Takshashila Project

॥ सं॰ आस॥ तं गुरुं साधुं ब्राह्मणं नृपतिं सूर्यम्॥ बालमग्निं च सर्पं च के
॥ पर्यंति न पंडितः॥२॥ भोज्यं भोजनशक्तिश्च रतिशक्तिर्वरांगना॥ विभवो
॥ दानशक्तिश्च नाल्पस्य तपसः फलम्॥२॥ अयुतं रथानां प्रयुतं गजानां
॥ लक्ष्यं च योद्धा दशलक्षवाजिनः॥ पदातयः सप्तमुदाहृतायेअक्षौहिणी
श्रा॰ ब्राह्मणो जराद्धं ॥ नां मुनयो वदंति॥२॥

दर्भ २ २ हुंफट् स्वाहा॥२

॥ श्री॥ आगोपेश्वरनी पोथी ब्राह्मणो जराद्धं॥

॥ दर्भस्तोरवानो मंत्र॥ विरंचिना सहोत्पन्न परमेष्ठी निसर्गज॥
॥ नुद पापानि सर्वाणि मम स्वके स्थिरो भव॥१॥ हस्तदग्धं प्रतिग्राह
॥ मनदग्धं परस्त्रियः॥ जिह्वादग्धं परान्नेन मंत्रसिद्धिः कुतो भवेत्॥
॥ यदीच्छेत् विपुलां प्रीतिं त्रीणि तत्र न कारयेत्॥ वाग्विवादोऽर्थसंबंधः परो
॥ क्षे दारे दर्शनम्॥१॥ आरंभगुर्वी क्षयणी क्रमेण लघ्वी पुरा वृद्धिमती च पश्चा
॥ त्॥ दिनस्य पूर्वार्द्ध परार्द्ध भिन्ना छायेव मैत्री खलसज्जनानाम्॥२॥

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

॥ ॐ नमः सरस्वत्यै ॥ ॐ वसूनां वै प्रातःसवनं ॥ रुद्राणां माध्यंदिनं सवनम् ॥ आदित्यानां तृतीयंसवनं ॥ तद्यदादित्य
ग्रहेण तृतीयसवनं प्रतिपद्यते स्वायैव तद्देवतया प्रतिपद्यते ॥५॥ अथो धीतरसं वा एतत्सवनं यत्तृतीयसवनम
थैष सरसो ग्रहो यदादित्यग्रह ॥ स्तेनैव तत्तृतीयसवनं सरसं करोति ॥ त्रिष्टुभमादित्यग्रहस्य पुरोनुवा
क्यामनूच्य त्रिष्टुभा यजति ॥ बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब् ॥ बलमेव तद्वीर्यं यजमाने दधाति ॥ नानुवषट्करोति ॥ सव
नततिर्वा आदित्यग्रहः ॥ संस्थानुवषट्कारो ॥ नेत्पुरा कालात्सवनं संस्थापयानीति ॥ मद्वतीयाज्या ॥ मद्वद्धि तृ
तीयसवनम् ॥५॥ अथ स्तुते पवमाने पशुनाचरंत्यत्र ॥५॥ कालो हि तर्हि भवत्यथो ॥५॥ सवनस्यैव सरसतायै ॥ अथ दधिघर्मेणा
चरंति ॥ तस्योक्तं ब्राह्मणम् ॥ ऐंद्रार्भवस्य तृतीयसवन उन्नीयमानेभ्योन्वाह ॥ यत्र हृतहन्नवः प्रजापतेः प्रमा
णं प्रापुस्तदेनान्निंद्रः सोमपीथेनो ॥ नानेजे तस्मान्नार्भवीषु स्तुवते ॥५॥ थार्भवः पवमान इत्याहुस्त ॥ दैंद्रार्भव्याऽ १

Takshashila Project

तीयसवनेप्रस्थितानांयजतीन्द्रमेवतदर्द्धेन्द्राउंसवनस्यकरोतिजगत्याजागतंहितृतीयसवनंमद्ध
त्यामदद्धितृतीयसवनमनुवषट्करोत्याहुतीनामवद्धात्याआहुतीनांप्रतिष्ठित्याअथयद्धोत्राःसंयजंति
तासामुक्तंब्राह्मणमाध्यलाथाद्धाहृच्चमसस्तस्योक्तंब्राह्मणमोपासनंस्तृतीयसवनउपास्यंतिपिद्द
नेवतत्प्रीणंति॥१॥अथसावित्रग्रहेणचरंतिप्रातस्सवनेतमग्रेयजंस्ताःप्रजानःप्राजायंततंमाध्यंदि
नेसवनेताउतत्रनोएवंतमत्रतृतीयसवनेयजंस्ततःप्रजाःप्राजायंततस्मात्तृतीयसवानेवक्षतःसवि
ताध्याआदित्यानांवाएकःसवितादित्यानांतृतीयसवनंतस्मात्तृतीयसवनेसवितारंयजंतित्रिष्टुभंसा
वित्रग्रहस्यपुरोनुवाक्यामनूच्यजगत्यायजतिबलंविवीर्यंत्रिष्टुप्पशवोजगतीबलएवतद्वीर्यंततः
पशुषुप्रतितिष्ठतितस्यनानुवषट्करोतिप्राणोवैसावित्रग्रहःसंस्थानुवषट्कारोनेत्पुराकालात्प्राणं

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

संस्थापयानीति॥ युक्त इव ह्ययं प्राणो॥ महद्वतीयाज्या महद्वत्तृतीयसवनं॥२॥ सवित्रा वैश्वदेवं प्रतिपद्य
ते॥ स विदृग्धसूता वैदेवास्तृतीयसवनं समन्तरं॥ तस्मात्प्रतिपदनुचरौ सूक्तमिति॥ सावित्राणि जनवंति॥ त
सवितुर्वृणीमह इत्यनुष्टुब्ना वैश्वदेवं प्रतिपद्यते॥ पवमानोक्थं वा एतद्यद्वैश्वदेवमनुष्टुप्सामस्य छं
द उक्तं पदविग्रहणस्य ब्राह्मणं॥ गायत्रीः शंसति॥ प्राणो वै गायत्र्यः॥ प्राणमेव तदात्मं धत्ते॥ सावित्रं शं
सति॥ सावित्रो हि ग्रहो गृहीतानवति॥ तामवे तनानुशंसति॥ वायव्यां शंसति॥ प्राणो वै वायुः॥ प्राणमे
व तदात्मं धत्ते॥ तस्यैशास्त्रे हि देवयां विमुंचंति॥ वायो प्राण एव प्राणं॥ द्यावापृथिवीं शंसति॥ प्रतिष्ठे वै द्यावापृथिवी॥
प्रतिष्ठित्या एव॥ तस्मिन्नध्वर्युर्म इत्यत्यागरणाति॥ महद्वत्तृतीयसवनं॥ सुरूपकृत्नुं शंसति॥ अन्नं वै सुरूपमन्न
मेव तदात्मं धत्ते॥ यथा रूपाणामेवेष सोमपीथ्यो॥ रूपमेव तदात्मं धत्ते॥ आर्भवं शंसति॥ अत्र ह्यत्यः प्रजापति २
यं२

रवाकल्पयं॥स्तस्मादेतर्ह्यार्भवं शस्यते॥५॥थवेनामादित्यां बार्हस्पत्यामिति शंसति॥शुक्रामंथिनावाग्रयण॥मित्ये
वैतान्निरनुशंसत्य॥६॥थो वैश्वदेवं वैशस्त्रं॥देवतानामपरिहाणाय वैश्वदेवं शंसति॥विश्वदेवो ह्यग्रहो गृ
हीतो भवति॥तमेवैतेनानुशंसति॥तस्य द्विःप[illegible]ः परिधानीयां शंसत्य॥७॥ईर्ज्वशस्तृतीयं॥सा विराजमभि
संपद्यते॥श्रीर्वै विराळन्नाद्यं॥श्रियो विराजोऽन्नाद्यस्योपाप्त्यै॥चत्वारि सूक्तानि वैश्वदेवे शंसति॥पशवो वै वैश्व
देवं॥चतुष्टया वै पशवो॥श्चतुष्पादाः॥पशूनामेवाप्त्यै॥तस्मादेनदारते शंसेदिमं तदस्मिन्पशवः॥३
षोलशाद्वावं वैश्वदेवं शंसति॥षोलशकलं वा इदं सर्वमस्यैव सर्वस्याप्त्यै॥तत्सप्तदशविधं भव॥त्येकादश
दवता॥श्चतस्रो निविद॥उक्थवीर्यं॥याज्य॥ति सप्तदशो वै प्रजापतिरतद्वाज्ञाईकंकर्म॥यत्प्रजापतिसंमितं
विश्वादेवाः शृणुतेमं हवं म इ॥त्युक्थंशास्त्वायजति॥विश्वदेव्या॥वैश्वदेवं ह्येतदुक्थं॥महद्वत्या॥मह्वद्धि तृतीयसव

Takshashila Project

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

नं त्रिष्टुप्त्वा॥ बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्॥ बलम् एव तद्वीर्यं यजमाने दधात्यनु वषट्करोत्याहुतीनाम् एव शांत्या॥ आहुती
नां प्रतिष्ठित्यै॥ वाग् एवासौ प्रथमानुष्टुप्॥ तां पंच गायत्र्यो नुवर्तंते॥ मनः सावित्री॥ प्राणो वायव्या॥ चक्षुषी द्यावापृ
थिवीयं॥ याय मनिरुक्तः प्राणः स सुरूपकृत्नुं॥ श्रोत्रम् आर्भवं॥ प्राणो पानो व्यान इति तिस्र एकपातिन्य॥ आत्मा
सूक्तं॥ यद् अंतरात्मंस्तेनि विंत्स्वति॥ षा परिधानीयां नं याज्या॥ तदाहुः कस्माद्ब्रह्मत्वत्र एव प्रत्यावुके॥ विकल्प्युते
ति॥ ब्रह्म वा इआ तस्स वनं॥ क्षत्रं माध्यंदिनं सवनं॥ विड् तृतीय सवनं॥ तद्यद्यथो पपादम् एव॥ प्रातःसवनमाध्यंदिन
योः परिदधाति॥ तस्माद्ब्राह्मण्य आज्ञा अनवधृतं॥ क्षियंश्च अनवधृतं क्षत्रियो॥ अथ यत्तृतीयसवनस्य परिधा
नीया व्युता॥ तस्माद्विल्व्युताति॥ ॥६॥ घृतस्य यज सोम्यस्य यजेत्याहु॥ तान्यां वै यज्ञ स्तायतय घृतात नव
सामेन वं॥ तेज्ञ त्रप्रीणा॥ ति प्रीत यज्ञं वहातेद्यु पांशु घृतस्य यजति॥ रतः सिक्तिर्वै घृतमुपांशु॥ वै रतःसि ३

Takshashila Project

रियावर्त्तेरपाठः

स्यतेऽथ यदुद्ध्वेः । सोमस्य यजति चंद्रमा वै सोमो निरुक्त उ वै चंद्रमास्तस्य न परस्तात्पर्येडो दित्याहुस्तथा
मीश्च अमृतमिदमर्वाचः पश्यंतीति पर्येडा इति वेव स्थितं देवलोको वा आज्यं पितृलोकः सोमो देवलोकमे
वतत्पितृलोकादन्युक्ता मैथ्यथो पितॄनेव तत्प्रीणंति यत्सोम्येन चरंत्यथो एतदुपसद उ सृज्यंत इत्याहु
रग्निं सोमं विष्णुमिति वा उपसत्सु प्रतियजंत्यग्निं सोमं विष्णुमिति देवान् रंत्येतं सोम्यं सदस्तेदोताप्रतिगृ
ह्योपनिधत्तेऽथास्य सर्पिषात्मानं पर्यवद्यांगुलिभ्यां सर्पिरुपस्पृशतीति चक्षुष्या अंजसि चक्षुर्मे पाहीति च
क्षुषी विमृजीत चक्षुरेवास्य न जोपायतीति तमुज्ञातृभ्यः प्रयच्छति ॥ पा ॥ अथ पात्नीवतग्रहणं चरंति पत्नी
रेवतदाहवनीयं नाजः ऊर्व्वं तिं तस्य नानुवषट्करोत्याज्यसंस्थाष्टा हि नवेत्येन नानुवषट्कारस्तागाड्यमुपांशु
यजतीति रतः सिक्तिर्वै पात्नीवतग्रहदं उपांश्च वै रेतः सिच्यते नानुवषट्करोतीति रेतः सिक्तिर्वै पात्नीवतग्रहः सं

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

ष्ठानुवषट्कारैर्नेत्तुराकालाद्रेतः सिक्तं संस्थापयानीति मद्वतीयाज्यामद्वद्द्विरतीयसवनंतदाकुर्याद
षानेष्टुर्याज्याथकस्मादेनयाग्नीध्रेयजतीत्याग्नेयीवाएषायाज्याग्नेय आग्नीध्रस्तस्मादेनयाग्नीध्रेयज
त्यथो एवं समाङ्ननुक्तानां वषट्काराननवंतीति ॥ ६ ॥ एकविंशत्याद्दावमाग्निमारुतंशंसत्येकविंशो वै च
तुष्टोमस्तोमानां परमः प्रतिष्ठानीयः प्रतिष्ठित्याएव तच्चतुर्विंशति विधंन्नवति विंशतिः पर्वालिता
नि चतुश्चत्वारिंशाच्चतुश्चत्वारिंशदक्षरा त्रिष्टुब्बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्बलमेव तद्वीर्यं यजमाने दधाति विश्वान
रीयं शंसति विश्वानरीयाद्दिय्रद्दोरुद्दीतोन्नवति तमेवैतेनानुशंसति राद्दीं शंसति घोरो वै रुद्रो ति
षड्यमेव तत्कुरुते थो अंतन्नाम्ना वाएष तस्मादेनामंत्येव शस्त्रे शंसति मारुतं शंसत्येतत्पृग्णा वै रुद्रस्त
देनं स्वेन स्वर्गेन समर्द्धयत्यथ यज्ञायज्ञीयस्य स्तोत्रियानुरूपौ तौ वै मध्ये त्रियाएव शंसति माध्यदीय ४

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

मात्मनोऽग्निया एव योनि॥ र्जातवेदसीयं शंसति॥ तन्नाग्निमारुतमित्याख्यायते॥ तस्माद्देनदन्त्ययं शंसे॥ द्यथाग्निं
प्रदाव्यमतिमोदमान एव॥ मां पोद्देवत्याः शंसति॥ शांतिर्वै भेषजं मापः शांतिरेवैषा भेषजं मे नतोयज्ञ
क्रियते॥ तस्मादेना आरंतं शंसे॥ द्यथाप्सुन्त्युंदमान एवं॥ मदिर्बुध्न्यं शंसति॥ अग्निर्वा अहिर्बुध्न्यः॥ स्तमेतयोर्ध्वलयं
त्यथा धिष्ण्यानेवैतयानुशंसति॥ देवानां च पत्नीराकां च शंसति॥ पात्नीवतग्रहमित्येवैतान्निरनुशंसत्य
थोऽअंतं नाजोऽवेपन्त्यस्तस्मादेनाअंत्ये शस्त्रे शंसति॥ १७ अक्षरपंक्तयः शंसति॥ पशवो वा अक्षरपंक्तयः॥
पशूनामेवाप्त्यो अध्याप्राणापानौ वा अक्षरपंक्तयः प्राणापानावेव तदात्मंधत्ते॥ थो शस्त्रस्यैव संततायै
पित्रीष्ठयामीश्च शंसति॥ नाराशंसानेवैतान्निरनुशंसत्यथो अंतं नाजोवे पितरस्तस्मादनाअंत्ये शस्त्रे
शंसति॥ स्वादुष्किलीयाः शंसति॥ सोमममेवैतान्निरिंद्राय स्वदयत्यथो देवलोको वा इंद्रः पितृलोको यमोदे

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

पं१

वलोकमेवतत्पितृलोकादभ्युत्क्रामंतिताश्वध्वर्युमेदत्स्वत्यागस्मात्तिमद्वद्धिरतीयसवनेविष्णुवारुणींशं
सतियज्ञोवैविष्णुर्वारुणोयोयज्ञस्यस्खलितंवोल्बणंवाभवतितदेतयाभिषज्यतिभिषज्यमेवैषावि
ष्णवीवाग्नेयींचशंसत्यग्नाविष्णूविदेवानामंतत्ताडोतस्मादानंशंत्यञ्चास्त्रेशंसत्यैंद्र्यापरिदधातींद्र
स्यह्येषतमिंद्रएवांततःप्रतितिष्ठति॥८॥किंदैवत्यःसामइतिमधुकागोश्रंपप्रच्छसद्सोमःपवत
इत्यनुद्रुत्यैतस्यवाअन्येस्तुरितिप्रत्युवाचवैबहूबवदेवैंद्रइतिब्रैवपिंग्यस्यस्थितिरासैंद्राग्नइतिवै
षीतकिरग्निनाविप्रतिपद्यतेयदाज्यैनैंद्रमनुसंतिष्ठतएतंपरिधानीयांतस्मादैंद्राग्नइत्येवाअग्निष्टो
मएषवाउकामायकामायाक्रियतेयोद्वाएतेनानिष्ट्वाथान्येनयजतेगर्त्तपत्यमेवतद्धीयतेप्रवामी
यतइतिदस्मादेसवाएषोग्निष्टोमआज्यप्रउगयाग्निमारुतांतायषठस्येस्त्रीलिषष्टिश्यातान्तृचांसंपद्यंते ५

ष्ठी

ष३

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi

त्रीणि वै षष्टिशतानि संवत्सरस्याह्नां संवत्सरस्यैवाप्त्या अग्ने मरुद्भिः शुभयद्भिर्ऋक्वभिरित्युक्थं शस्त्वा यजत्या
ग्निमारुत्या आग्निमारुतं ह्येतदुक्थमूर्गत्या ऊर्गतं हि तृतीयसवनं मरुत्या मरुद्भिर्हि तृतीयसवनमनुवषट्करो
त्याहुतीनामवक्रांत्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्यै ॥ ७ ॥ सोमेनेष्ट्वा सौत्रामण्या यजेत श्रियं प्रजां विराजं वेद्यैन्
द्रो वा एष यज्ञक्रतुर्यत्सौत्रामण्यात्मा वै यज्ञस्य त्रिपशुर्बाहू पशू तस्मादात्मानमन्ति ताबाहून्वतस्त
स्मादात्मानमन्तितः पार्श्वे स्यातां यथासुरा सोमग्रहाननुवषट्कृत्स सर्वं तस्मात्सोमेनेष्ट्वा सौत्रामणीं कुर्या
द्य एवं विद्वान्सोमेनेष्ट्वा सौत्रामण्या यजेत स श्रियं प्रजां विराजमाप्नोति य उ चैवं वेद श्रीर्वै विराडन्नाद्यं श्रियो वि
राजोन्नाद्यस्योपाप्त्या अवभृथमवेति यथा सोमे मैत्रावरुण्या वा पयस्यया यजेत तस्या उक्तं ब्राह्मणं ॥ १०
ऐन्द्राग्नान्युक्थ्योऽभिनिवर्तन्त ऐन्द्राग्नी वि समदादेवा वैश्वदेवं तृतीयसवनं सर्वेषामेव देवानां प्रीत्या आग्नेयी

षु मैत्रावरुणाय प्रणयंत्यैंद्राग्नी वितरयोस्तेन तान्यैंद्राग्नानि भवंति ॥ चत्वारि चत्वारि सूक्तानि शंसंति ॥ पशवो
वा उक्थानि ॥ चतुष्पाद्वै पशवो ॥ऽथो चतुष्पादाः ॥ पशूनामेवाप्त्यै ॥ तानि द्वादश संपद्यंते ॥ द्वादश वै मासाः संव
त्सरः ॥ संवत्सरस्यैवाप्त्यै ॥ चतुरा द्वावानि शस्त्राणि ॥ पशवो वा उक्थानि ॥ चतुष्पाद्वै पशवो ॥ ऽथो चतुष्पादाः ॥ पशू
नामेवाप्त्यै ॥ द्विदेवत्या उक्थ्या याज्या ॥ द्विपाद्यजमानः ॥ प्रतिष्ठित्यै तानि चत्वारि संपद्यंते ॥ पशवो वा उक्थानि ॥ च
तुष्पाद्वै पशवो ॥ऽथो चतुष्पादाः ॥ पशूनामेवाप्त्यै ॥ ऐंद्रावरुणी मैत्रावरुणस्य ॥ ऐंद्रावरुणं ह्यस्योक्थं भव ॥ त्यैं
द्राबार्हस्पत्या ब्राह्मणाच्छंसिन ॥ ऐंद्राबार्हस्पत्यं ह्यस्योक्थं भव ॥ त्यैंद्रावैष्णव्यच्छावाकस्य ॥ ऐंद्रावैष्णवं ह्यस्यो
क्थं भवति ॥ प्रथमान्नाममहत्यो महद्धि द्वितीयसवनं ॥ ता वै तिस्रो भवंति ॥ त्रयो वा इमे लोका इमानेव तं ल्लोका
नाप्नुवंति ॥ ता वै त्रिष्टुभो भवंति ॥ बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्बलमेव तद्वीर्यं यजमाने दधत्य ॥ऽनुवषट्कुर्वंत्याहुतीना ॥ ६

मेव शांत्या आकृतीनां प्रतिष्ठित्या आकृतीनां प्रतिष्ठित्यै ॥११॥ इति शांखायनब्राह्मणे षोडशोऽध्यायः स
माप्तः ॥ ॥ ॐ ॥ आनुष्टुभो वा एष वज्रो यत्षोडशी तद्यत्षोडशिनमुपयंत्यानुष्टुभेनैव तद्वज्रेण यजमान
स्य पाप्मानमपघ्नंति स वै हरिवान्भवति प्राणा वै हरिः स हि हरति तस्माद्धरिवान्भवति तदाहुः स वै षोडशी
स्यात्सोत पंचैतमेव तस्मिन्गृह्णंत्यथो षोडशं वा एतत्स्तोत्रं षोडशं शस्त्रं तस्मात्षोडशीत्याख्यायते तद्यत्षोड
शिनमुपयंति षोडशकलं वा इदं सर्वमस्यैव सर्वस्याप्त्या अथो इंद्र उ वै षोडशी तस्माद्धरिवान्भवति हरि
स्त्वो द्दीद्द इंद्र ऊ षस्व प्र वहा याहि शूर हरिहे इति ताः पंचविंशत्यक्षरा एकैकान वत्तिर्नवत्ति रक्षरैरुपसृष्टा
त्मा वै पंचविंशः प्रजा पशव उपसर्गाः प्रजयैव तत्पशुभिः प्रथैरन्नाद्येनेत्यात्मानमुपसृजते ताश्चतुस्त्रिं
शदक्षराः संपद्यंते स्वराड्वै तच्छंदो यत्किंच चतुस्त्रिंशदक्षरं स्वाराज्यमनेनाप्नोति ताः संशस्ताः पंचानुष्टु

Takshashila Project

न्नःसंपद्यंते दशाक्षरं स्वपदमुद्देश्य किकस्येद्वं वावतः पुरुषसो३इति गायत्रीमुपसंशंसत्येतेषामेवाक्षरा
णांसंपदे थ्यो एतया सहस्तोत्रियः षलनुष्टुन्नःसंपद्यंते तस्माद तोशंसति संपद एतत्प्रतिरूपमुद्दिकनुरू
पंऊर्वंतिं तदुवाङ्गाकुरसो विषोलक्त्रीयो सौतपतिनवा एतस्यान्यो नुरूपोस्तिसयात्रानुरूपंऊर्वंतंब्रूयादे
त्रिय एनंत्रारुव्यःप्रत्याख्यायिष्यत इति तथा दस्यात्तस्माद्यत्रानुरूपंनाद्रियेत ॥१॥ अथातऊर्ध्वानिछंदां
सि विहरति प्राणा वै छंदांसि प्राणानेव तदात्मन्ध्यात्ति षडुत्यं व वदीयं तस्माद्धीमे प्राणा विष्वञ्चो वाञ्चोनु
निर्वाञ्च्य घोऽञानुष्टुन्नो वै षोलक्त्रीसर्वाण्येवैतछंदांस्यनुष्टुन्नमभिसंपादयति गायत्रीश्च पङ्क्तीश्च विहरति
यजमानछंदसं पंक्तिस्तेजो वै ब्रह्म वर्चसं गायत्री तेज एव तद्ब्रह्मवर्चसं यजमाने दधात्युष्णिहश्च बृहतीश्
च विहरति यजमानछंदसमेवोष्णिक्कयज्ञा वो बृहती वर्द्धितानेव तत्पशुन्यजमाने दधाति द्विपदांच विंशत्यक्ष ७ ॥

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

रो त्रिष्टुभं व विदुरिति॥ यजमानश्छंदसं द्विपदा॥ बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्॥ बलमेव तद्वीर्यं यजमाने दधाति॥ द्विपदाश्च षोलशा
क्षराउ जगतीश्च विदुरिति॥ यजमानश्छंदसमेव द्विपदा॥ पशवो जगती॥ जागतानेव तत्पशून्यजमाने दधाति॥ गायत्रीः
शंसति॥ प्राणो वै गायत्र्यः॥ प्राणमेव तदात्मन्धत्ते॥ सप्त पदां शंसति॥ सप्त वै छंदांसि॥ सर्वेषामेव छंदसामाप्त्यै॥ अथो
एतया सद्गायत्र्यश्चैतं श्चानुष्टुभः संपद्यंते॥ तस्मादेतां शंसति संपदे॥ २॥ अथ नित्या अनुष्टुभः शंसत्यानुष्टु
भो वै षोलशीति॥ तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति॥ ता वा आष्टौन्नवं त्वे ता त्रिर्विदः वा सर्वा अष्टीराश्नुवत॥ तथा एवैतद्य
जमान एता त्रिरेव सर्वा अष्टीरश्नुते॥ त्रिः शस्तया परिधानीयया दश संपद्यंते॥ दशाक्षरा विराट्॥ श्रीर्विराळन्ना
द्यं॥ श्रियो विराजोन्नाद्यस्याप्त्यै॥ उद्यद्ब्रध्नस्य विष्टपमिति परिदधाति॥ यदो वै ब्रध्नस्य विष्टपं यत्रासौ तपति॥ तदेव त
द्यजमानं दधाति॥ त्रिरेव षोलशिन आह्वयते॥ स्तोत्रिये निविदे परिधानीयायै॥ त्रिवृद्धि षोलशी॥ त्रिवृत्तेव तद्वज्रेण

Takshashila Project

यजमानस्य पाप्मानं हंति॥ एते श्लोका घोषा वीर्या एणीयुच्छंदसां॥ श्लोकी घोषी वीर्यवान्कीर्तिमान्भवति॥ य एवं वेद
छंदसां वीर्यो लीता संस्तुतास्ताश्चत्वारिंशदनुष्टुभः संपद्यंते॥ चत्वारिंशदक्षरा पंक्तिः॥ प्रतिष्ठा वै पंक्तिः॥ सर्वेष्वेव त
छंदस्तेषु यजमानं प्रतिष्ठापयति॥ ३ विकृतया त्रिष्टुभा यजेदिति ह क आहुरेवाद्विवाज्यपाः श्रुर्विकोद्द रिवः
सुतानां॥ वाजी द्विवाज्यपो द्दर्द सवनं केवलं॥ तमोल्द्वादिवाजी ममह्विसोमं मधुमंतमिंद्र॥ जिघ्नुर्द्विवाजी सत्रावृषं
जगर आवृषस्वेत्य॥ ५ विकृतयेति॥ नेव स्थितं॥ संसिद्धानि वा एतानि द्वपात्राणि यद्याज्याः॥ संसिद्धेनैव तद्देवपात्रे
णाद्देवभ्यो हविः प्रयच्छति॥ तन्न राज्यामुपेयादिंद्र उ वै षोलशीन वाई द्रादन्यदुत्तरमस्ति बहु राज्यामुपाद्दि
यते॥ पर्याया इव वै त्वदाश्विनं॥ तद्द एवैंद्रं वत उर्ध्वेदन्युपेयात्॥ तद्धि षोलशिन आयतनं॥ तद्धि तदद्दः षोलश्यं तं संति
ष्ठते॥ तदु वा आहुरुपेयादेवं॥ तन्त्रस्नेवा अहोरात्रे यत्षोलशीति॥ यत्षोलशिनमुपर्यंत्यहोरात्रायारेव ता ८

२ नं२

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi

ते ॥ ४ अथ यदतिरात्रमुपयंत्येतावान्वै संवत्सरो यदहोरात्रे ॥ तद्यदतिरात्रमुपयंति ॥ संवत्सरस्यैवाप्त्यै ॥ अथो द्व
यं वा इदं सर्वं ॥ स्नेहश्चैव तेजश्च ॥ तदुभयमहोरात्राभ्यामाप्तं ॥ तद्यदतिरात्रमुपयंति ॥ स्नेहस्य तेजसोरेवाप्त्यै ॥ ५
गायत्र्यानंतास्त्रियानुरूपाञ्छंसंति ॥ ज्योतिर्वै गायत्री ॥ तमः पाप्मा रात्रिस्तेन तज्ज्योतिषा तमः पाप्मानमपघ्नंति ॥ ६
नराशंसं शंसंत्येवं हि साम गास्तुवते ॥ यथास्तुतमनुशस्तं नव ॥ ति तदाहु ॥ ७ र्यत्कस्मादुत्तमात्स्तोत्रीयादूर्ध्वमा
हृदयसाम्ना शस्त्रमुपसंतन्वंतीति ॥ ८ पुरुषो वै यज्ञस्तस्य शिर एव हविर्धानं ॥ मुखमाहवनीय उदरं सदो ॥ न
मुखानि ॥ बाहू मार्जालीयश्चाग्नीध्रीयश्च ॥ या इमा अंतर्देवतास्ते [illegible] तः सदसं धिष्ण्याः ॥ प्रतिष्ठा गार्हपत्यव्रतश्रप
णा ॥ ९ ॥ अथापरं ॥ तस्य मन एव ब्रह्मा ॥ प्राण उद्गाता ॥ अपानः प्रस्तोता ॥ व्यानः प्रतिहर्ता ॥ वाग्घोता ॥ चक्षुरध्वर्युः ॥ प्रजातिः
सदस्य ॥ आत्मा यजमानो ॥ १० अंगानि होत्राशंसिनः ॥ तद्यदध्वर्युः स्तोत्रमुपाकरोति ॥ चक्षुरेव तत्प्राणैः संदधाति ॥ ११ थो अपा

बार्हस्पत्ययापरिदधातिब्रह्मवैबृहस्पतिर्ब्रह्मण्येवैतदंततःप्रतितिष्ठत्यथोएषासंपद्भवति ॥ ३ ॥ त्रीणि
गायत्रीशतानितद्द्वेबृहतीशतेसप्ततिमनुष्टुभःसप्ततिंपङ्क्तीश्चत्वारिंशच्छतंबृहतीनांत्रयाणांत्रिष्टुप्शता
नांगायत्रीशतमुद्यंतानित्रीणिबृहतीशतानितच्चगायत्रीशतंजगतीशतंचतद्द्वेबृहतीशतेपंचाश
त्रिष्टुभःपंचाशदुष्णिहःशतंबृहत्यःसंपद्यंतेथयाःसप्तपंचाशतंबृहत्योविवताःसंपन्नाअथयाएकापं
चाश्योत्रिष्टुभौद्विपदाचतास्तिस्रोबृहत्यःसंपद्यंतेतत्त्राणांछंदस्यानांसहस्रंसहस्रंबृहत्यःसंपद्यं
तेनसहस्रमतिशंसेन्नार्वाक्सहस्रादित्येषाद्वस्थितिःप्रोच्चैवाश्विनस्यविस्तृतिरतिहृयतेएषआग्ने
यक्रतुराग्नेयादेवक्रतोर्ननिश्च्यावतोथयद्याग्नेयंक्रतुंपुराकालात्समतीयादाश्विनमनुयत्किंचहिदेवच्यु
मृत्युस्तदनुवर्त्तीयांस्मोर्यक्रतोपावमानीर्यथाछंदसंगायत्रीगीयत्रैत्रिष्टुभस्त्रिष्टुभेजगतीर्जागतंसर्वेसू ११

त स्य तै सौ

र्यन्त्यं गं । सोर्यस्यायतने सर्वानैंद्रान्त्रगाथान्त्रगाथस्यायतने सर्वं द्यावापृथिवीयं द्यावापृथिवीयस्यायत
ने सर्वा द्विपदा द्विपदाया आयतने सर्वं बार्हस्पत्यं पुरस्तात्परिधानीयायाः एतद्ध किंचिद्दर्शान्नप्र[illegible]दृश्यते ॥
ऽथ विचक्रीवदाश्विनं मालं बनेवके अकूध्रीच्योत आवांरथो ऽश्विना श्येनपावति सउद्विरथचवायोग
स्यानियुक्तानि स एषादेवरथः स एतेन देवरथेन स्वस्ति स्वर्गं लोकं समश्नुते स सुपर्णस्याद्वयाविसुप
र्णस्तद्यथा पक्षिवयान्वेवं सः स्वस्ति स्वर्गं लोकं समश्नुते द्विरेवाश्विनायाह्वयते प्रतिपदे स्वेव परिधानी
यायेचैतद्यथा प्रतीघातं नानिवेष्ट्यमानो ऽक्षपर्येदेवं तदथातः परिधानस्यैव मीमांसा यदादित्योररादा
मनि सार्प्यद्यादेनं स्वयं होता निर्जानीयाद्यदस्य लोऽदितिमापीयाद्यादेनं सर्वे रश्मयः प्रत्युत्स्यैरन्स का
लः परिधानस्यैतस्मिन्ह वा एष कालेऽपद्रुत पाप्मा विविक्तः पाप्मानं वत्यपद्रुते पाप्मानं विविच्यते पाप्मनो

तुहृपै २

नमेवतन्मनसासंतनोऽथयत्प्रस्तोताब्रह्माणमामंत्रयतेब्रह्मन्स्तोष्यामःप्रशास्तरिति॥मनोवाऽग्रणीर्नेव

ह्येषांप्राणानांमनसाप्रसूतास्तोमनस्तुयामेत्यथोऽपानमेवतन्मनसासंतनोत्यथयद्ब्रह्मास्तोत्रमनुमन्त्र्य

तेमनएवतत्प्राणेःसंदधात्यथोऽपानमेवतन्मनसासंतनोऽथयत्प्रस्तोताप्रस्तौत्यपानमेवतत्प्राणेद

धात्यथयदुद्गातोद्गातिःप्राणमेवतद्व्यानेदधात्यथयत्प्रतिहर्ताप्रतिहरतिव्यानमेवतत्प्राणेदधात्येवमेते

ताःसर्वादेवताःप्राणएवप्रतिष्ठिता॥अथयद्धोतासामन्त्राशस्त्रमुपसंतनोति॥वाग्वैहोता॥वाचमेवतत्प्राणेः

संदधात्यथोऽपानमेवतन्मनसासंतनोऽथयद्धोताऽऽशंसिनःसामसंततिंऊर्ध्वैर्होगान्येवतत्प्राणेःसंदधा

त्यथयद्यजमानस्तोत्रमुपगाति॥प्राणावाउद्गातारः॥प्राणानेवतदात्मन्धत्ते॥तस्मान्नैनंबहिर्वेद्यभ्यस्तमिया

न्नाभ्युदियान्नाभ्युपाकुर्यान्नात्याश्रावयेन्नातिवषट्कुर्यान्नाधिष्ण्यप्रतापतन्नेत्प्राणेभ्यआत्मानमपादधानी ७

र्यन्त्यं गं । सोऽर्यस्यायतने ॥ सर्वानैंद्राग्नगाथ्यानग्नगाथ्यस्यायतने ॥ सर्वं द्यावापृथिवीयं ॥ द्यावापृथिवीयस्यायत

ने ॥ सर्वान्द्विपदाद्विपदाया आयतने ॥ सर्वं बार्हस्पत्यं पुरस्तात्परिक्षनीयायौ ॥ एतद्ध किंविदिर्वैन्नप्र[illegible] दृश्यते ॥ अ

अथ विचक्रीवदाश्विन ॥ मालंबनेचके ॥ अक्रूध्रीच्यो ते ॥ आवांरथो अश्विना श्येन पावृतिसउ ॥ऽ द्विरथच वायोग

स्यानियुक्तानि ॥ स एष दिवरथः ॥ स एतेनादिवरथ्येन स्वस्ति स्वर्गलोकं समश्नुते ॥ स सुपर्णस्याद्द्यो विसुप

र्णीस्त ॥ यथा पक्षिवयोरूवैवं सः । स्वस्ति स्वर्गलोकं समश्नुते ॥ द्विरवाश्विनायाक्रयते ॥ प्रतिपदे स्वेव परिधानी

यायेचवै ॥ तद्यथा प्रतीघा । तेनानि विष्यमानो क्षपयेदेवं तद् ॥ऽ यथा : परिधानस्यैव ॥ मीमांसा यदादित्योररादा

मनि सार्पी ॥ द्यादनं स्वयं होता निर्जानीया ॥ घदास्यलोद्वितिमापीया ॥ द्यादनं सार्वरश्मयः प्रत्युत्ते ॥ रन्सका

लः परिधानस्यैत ॥ स्मिन्द्रुवा एष कालेऽपहत पाप्मा विविक्तपाप्मानवत्य ॥ऽ पद्रुते पाप्मानं विविच्यते पाप्मना ॥

सुलर्दे :

पदेषु२ य२ एया३

ति॥ ७ अथ यत्प्रथमेषु पर्यायेषु प्रथमेषु पदेषु निनर्दयंति प्रथमरात्रादेव तदसुरान्निर्घ्नंत्यथ यन्मध्य
मेषु पर्यायेषु मध्यमेषु निनर्दयंति मध्यमरात्रादेव तदसुरान्निर्घ्नंत्यथ यदुत्तमेषु पर्यायेषूत्तमेषु पादेषु नि
नर्दयंत्युत्तमरात्रादेव तदसुरान्निर्घ्नंति तद्यथात्याशारमन्ति निनर्दं पुनः पुनः पाप्मानं निर्हन्त्यौ द्वाभ्यां वा ते
स्तोत्रियानुरूपैरह्नो रात्रात्स्यामेव तदसुरान्निर्घ्नंति॥ ८ गायत्र्याण्युष्णिङ्मुखानि शंसंति तेजो ब्रह्मवर्च्चसं गा
यत्री तेज एव तद्ब्रह्मवर्च्चसे यजमानं दधति गायत्रीः शस्त्वा जगतीः शंसंति व्याकृत्यं तद्गायत्रीं च जगतीं
चांतरेण छंदांसि वितन्नानावीर्याणि कुर्वंति जगतीः शस्त्वा त्रिष्टुब्भिः परिदधति बलं वै वीर्यं त्रिष्टुप्बलं वो ज
गती बल एव तद्वीर्ये ततः पशुषु च प्रतितिष्ठंत्यंधस्वत्यो मद्वत्यः पीतवत्यस्त्रिष्टुभो याज्याः समृद्धास्त्रिलिंगेण॥
एतद्धि रात्रे रूपं जागृहू रात्रीं ज्योतिर्वै जागरितं तमः पाप्मा रात्रिस्तेन तज्ज्योतिषा तमः पाप्मानं तरंति यावदु

स्या३

ह्वेनवास्तूयतेनवाशस्यात॥ तावदीश्वरायदिनासुररक्षांस्यन्ववपातोस्तस्मादाहवनीयंसमिद्धमाग्नीध्री
यंगार्हपत्यंधिष्ण्यान्समुज्ज्वलयतेतित्रासेरन्ज्वलयेयुः प्रकाशमिवैवस्यादारेफंतःशरीरंस्तान्हतमह्विष्टिंति
न्वाइति॥ पाप्मानापघ्नन्तोति॥ तपाप्मानमपघ्नात॥ तपाप्मानमपघ्नात॥ ऐ इति॥ शांखायनब्राह्मणेसप्त
दशोऽध्यायः॥ समाप्तः॥ ॥ॐ अतिरिक्तसोमोवाएषयदाश्विनं॥ यद्वैयज्ञस्यातिरिच्यते॥ द्वाडव्यस्तेन
यजमानस्यप्रत्यृद्यमीत॥ वत्यथयत्पुरस्तादाश्विनोयजत्यश्विनौवैदेवानांभिषजौ॥ भेषज्यमेवतत्कुरुते॥
थयत्रहतत्सवितासूर्यांप्रायच्छत्सोमायराज्ञे॥ यदिवाप्रजापति॥ स्तसहस्रमन्वाकरोद्दुहित्रउह्यमानायाः॥ एत
दासांदेवतानामासीत्॥ ताब्रुवन्नाजिमयामास्मिंसहस्रइति॥ तामाजिमायंस्तदश्विनाउदजयतांरासभेन॥ त
स्माद्धक्योदेवताःशस्यंति॥ थाश्विनमित्याख्यायते॥ ततउहैतदुतरासभोनसर्वमिवजूर्वंधावति॥ श्रितंमयति १०

Takshashila Project

द्रुतं मन्यमानः स दूरं शंसेद्दूरं ह्युदजयतां ॥ १ तदाहुर्यद्बृहत्यायतनानिष्कध्यानि स्तवंत्यथकस्मात्त्रिष्टु
भा प्रतिपद्यत इति त्रिःशास्तषाति सस्त्र बृहत्यः संपद्यंते एकाव गायत्री दमुद्र संधरूपं यत्तिस्रो बृहत्यः प्रथ
मरूपं गायत्र्यं यथ यद्बृहती मत्तिसंपादयति बृहती ह्यस्ति ब्रतं संपद्यात यथ यद्बार्हतीनां प्रतिपदां प्रथमे प्रथ
मं प्रगाथं पुनरादायं ककुप्कारं शंसति पुनरादायं वै साम गायन्तुवत्ति तस्योवैतद्रूपं क्रियते आयन्यं ककुभं शं
सति तदिमं लोकमाप्नोत्युष्णिस्यं शंसति तदंतरिक्षलोकमाप्नोत्याश्विनं शंसति तदमुं लोकमाप्नोति सोयंक
तुं शंसैत्यस्ति विच्चउथो दिवलोक आपस्तमेवातनाप्नोति प्रगाथं शंसति पशवो वै प्रगाथः पशूनामेवास्या
अथो प्राणापानो वै बार्हतः प्रगाथः प्राणापानावेव तदात्मन्धत्ते थोहास्त्रस्यैवसंहता यै द्यावापृथिवी शं
सति प्रतिष्ठे वै द्यावापृथिवी प्रतिष्ठित्या एव द्विपदां शंसति प्रतिष्ठानीयं वै छंदो द्विपदाः प्रतिष्ठित्या एव
यं २

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

बार्हस्पत्यया परिदधाति ब्रह्म वै बृहस्पतिर्ब्रह्मण्येव तदंततः प्रतितिष्ठत्यथो एषा संपद्भवति ॥ रात्रीर्ति
गायत्रीशतानि तद्बृहतीशतं सप्तति मनुष्टुभः सप्ततिं पङ्क्तीश्चत्वारिंशच्छतं बृहतीनां त्रयाणां त्रिष्टुप्शता
नां गायत्रीशतमुद्धृत्य तानि त्रीणि बृहतीशतानि तच्च गायत्रीशतं जगतीशतं च तद्द्वे बृहतीशते पंचाश
त्रिष्टुभः पंचाशदुष्णिहः शतं बृहत्यः संपद्यंते त्र्यया सप्त पंचाशतं बृहत्यो त्रिवताः संपन्ना अथायच्छा पं
चाशद्वयो त्रिष्टुभो द्विपदाश्चतस्त्रश्च बृहत्यः संपद्यंते तन्नानाच्छंदस्यानां सहस्रं सहस्रं बृहत्यः संपद्यं
ते नसहस्रमतिशंसेन्नार्वाक्सहस्रादित्येषा दिव स्थितिः प्राक्वेवाश्विनस्य विज्ञूतिरतिहन्यते एष आग्ने
यक्रतुरग्नेयादेवक्रतोर्न निश्च्यावतीथयद्याग्नेयं क्रतुं पुरा कालात्समतीयादाश्विनमनुय क्विंचिद्विदेवस्यु
मृत्युस्तदनुवर्त्तयेदाग्नेयक्रतो पावमानीर्यथा छंदसं गायत्रीर्गायत्रे त्रिष्टुभस्त्रिष्टुभे जगतीर्जागतं सर्वे सू ११

त ग्न्य तै सौ

र्यन्त्यं गं। सो र्यस्यायतने॥ सर्वा नैंद्रान्यगाथान्यगाथस्यायतने॥ सर्वं द्यावापृथिवीयं। द्यावापृथिवीयस्यायत

ने॥ सर्वा द्विपदा द्विपदाया आयतने॥ सर्वं बार्हस्पत्यं पुरस्तात्परिधानीयाया॥ एतद्ध किंविदर्शान्नप्र दृश्यते॥ ३

अथ विचक्रीवदाश्विनं॥ मालं बनेव के॥ अकृध्रीयो द॥ आ वां रथो अश्विना श्येनपत्वेति स उ द्विरथश्च त्वार्योग

स्यानियुक्तानि॥ स एष देवरथः॥ स एतेन देवरथेन स्वस्ति स्वर्गं लोकं समश्नुते॥ स सुपर्णस्याद्वया विसुप

र्णस्तद्यथा पक्षिवयो न्वेवं सः। स्वस्ति स्वर्गं लोकं समश्नुते॥ द्विरेवाश्विनायाञ्छंसयेत्॥ प्रतिपदे त्वेव परिधानी

यायै च॥ तद्यथा प्रतीघातेनाति विष्ठमानोऽक्षपयेदेवं॥ तद्यथा ः परिधानस्यैव मीमांसा॥ यदादित्योरराद्य

मनि सार्प्यं॥ घादेनं स्वयं होता निर्जानीयाद्॥ यदास्य लोहितिमापीयाद्॥ यादेनं सार्वरश्मयः प्रत्युत्यैरन्॥ सका

लः परिधानस्यैतस्मिन्ह वा एष काले ऽपद्धतपाप्मा विविक्तपाप्मा न वर्त्यपद्धते पाप्मानं विविच्यते पाप्मना॥

सुहर्षे

रो घ मेन

यऽ एतस्मिन्काले परिदध्यात्॥ यथा यदृच्छं स्यादेतद्वा अस्य तद्रूपं येन प्रजा बिभर्तीदमेकं॥ यदयं प्राणोध्मस्तमप

तिलौंकितामदित्येव॥४ तम्मन्यमानः परिदध्याद्धिक्षिप्राज आदुतिं जुहुयाद॥ निर्ज्ञायमान आदित्ये॥ योनु

मियुक्तस्यादाविरन्योन्नवति॥ द्वाभ्यां यजेद्वाभ्यांद्याश्विनमित्याख्यायातन्नानं गायत्रीमुक्का विराजो

ईद्दर्श्ववानिति॥ श्रीर्विराळन्नाद्यं॥ श्रियांतद्विराज्यन्नाद्ये प्रतितिष्ठत्युत्तरैं एं विराजा ईद्दर्श्वेन वषट्करोति॥ स्वर्गए

वतंलोके यजमानं दधाति॥ विराङ्गेव यजेदिति द्वस्माद्कोषीतकिंस्त्वयस्त्रिंशाद्दक्षरा वै विराड्॥ यस्त्रिं

शाद्दवता अक्षरस्याज्ञो देवताः करोत्य॥ ग्निनावायुनायुवंसुदक्षेति त्वेव स्थितां॥ अग्निनी त्रिष्टु॥ प्तिरोऽक्त्य

वतीतिराअक्त्या॥ निसोमान्तवं॥ अयोबलं विवीर्यं त्रिष्टुब्बलमेव तद्वीर्यं यजमाने दधात्य॥ नुवषट्करोत्याऊ

तीनामेवशांत्या॥ आदुतीनां प्रतिष्ठित्ये॥ संसन्नेषुछंदागस्य प्रवृत्नन्हामीय आऊती जुहोति मद्दछसं १२

हि॰

Takshashila Project

वाग्वा मनश्च प्रीत उद्यच्छोते इति ॥ ५ ॥ अथ हारियोजनेन चरंति द्वारी एव तत्वी लं यत्र देवाः साध्वाः प्रीतान्वं
ति त्रिष्टुभं हारियोजनस्य पुरोनुवाक्यामन्वाह जगत्या यजति बलं वै वीर्यं त्रिष्टुप् पशवो जगती बल एव तद्वी
र्ये ततः पशुष्वेव प्रतितिष्ठति मद्वतीयाज्या मद्वद्धि तृतीयसवनमनुवषट्करोत्याहुतीनामेव शांत्या आहु
तीनां प्रतिष्ठित्यै तासां न्तरिष्ठा क्षनानामादधीत पशवो वै धानान्तमानमेव तत्पशूनामात्मं धत्ते थ यदन्वं
ऊपंति यदाहुतीर्जुह्वति स्वस्त्ययनमेव तत्कुर्वते यज्ञस्यैव शांत्यै यजमानस्य च निषज्यायै ता आहवनी
यस्यन्तस्मांत निर्वपंति द्यौति र्वै पशूनामाहवनीयः स्व एवैनांस्तज्जोष्ठेन पक्रमे दधति ॥ ६ ॥ अथ शाकलांजुह्व
ति तद्यथा हि रुर्जीर्णां त्वचं निर्मुच्यते षीकां वा मुंजाद्देवमेव ते सर्वस्मात्पाप्मनः संप्रमुच्यंते ॥ ७ ॥ अथ स
व्यावृतो मुसोमानुपपरायंति तानिद्धांतर्वेद्यासादयंति तद्धि सोमस्यायतनं व्यवदधति दर्भपिंजूला नि

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

यदावा आपश्चौषधयश्च संगच्छंतेऽथ कृत्स्नः सोमस्ता वेस्मव्यद्भ्यो निनयंति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञ एवैनास्तद्दधति ततः
प्रतिष्ठापयंत्यथ प्राणान्त्संमृशंति तद्यदेवात्र प्राणानां क्रूरीकुर्वंति यद्विलिखंति तदेवैतदाप्याययंति तद्भिषज्यं
ति स पन्नपरिधीन्कुर्वीत मानुषा एव तद्रूपेण दैवं सद्र्मं तद्दधाति ॥७॥ अवभृथो मुमा वैतत्सवानेरीक्षंति
योऽसौ तपत्युद्यंतं प्रातःसवनेन मध्यंदिनं माध्यंदिनेन सवनेनास्तंयंतं तृतीयसवनेन स वा एषोऽपः प्रविश्य
वरुणो भवति तस्माद्वारुणमेककपालं पुरोलाशं निर्वपत्येकस्था वै श्रीः श्रीर्वै वरुणः श्रियामेव तद्दधति ततः प्र
तितिष्ठंति तं तरेणैव चात्वालोत्करा उपनिष्क्रामंति तद्धि यज्ञस्य तीर्थमाम्नानं नाम तदेतदृचाभ्युदितं माम्ना
नं तीर्थं क इह प्रवोचद्येनावदेवास्तीर्थेन यज्ञं प्रपद्य सर्वान्कामानापुस्तथो एवैतद्यजमान एतेनैव ती
र्थेन यज्ञं प्रपद्य सर्वान्कामानाप्नोति ॥८॥ तयस्यां दिश्यापा न वंति तां दिशमभ्याहृत्य चरंति सा वै प्राची १२

दिग्यस्यां देवताश्चोत्तरः प्रयाजान्यजेत्स्रै तबर्हिष्कान्बर्हिष्मंतमुत्सृजति नचात्र बर्हिस्तीर्यते वात्रैघ्नावाज्यभा
गौ गोन्नवतः पाप्मन एववक्षयाद्योदास्यापोर्णमासातंत्रादनितंत्रवेर्य स्मुमंतो देके ऊर्वं ति वात्रैघ्नो नेवस्थि
तावेथ यदप्सु वरुणं यजति स्व एवैनं तदायतने प्रीणात्यथ यदग्नीवरुणो यजत्यत्राग्निः सर्वेषु द्रू विष्णु
न्नागीन्नवति द्वावनुयाजो यजेत्सृ तबर्हिष्को बर्हिष्मंतमुत्सृजति प्रजा वै बर्हिर्नेत्प्रजामप्सु प्रहृणजानीति
त एकत्रातं प्रयाजानुयाजान्भवंति त्रातायुर्वै पुरुषः त्रात पर्वा त्रातवीर्यः त्राते ड्रियंत उपय एकत्रात ततमः स
आत्मा तदेतदंगिरसामयनं स एनेनायनेन प्रतिपद्यातेंगिरसां स लोकतां सायुज्यमाप्नोत्यथ याः षड्वा
ष्टौ वा वषट्कृतयस्तदादित्यानामयनं स एनेनायनेन प्रतिपद्यतेऽऽदित्यानां स लोकतां सायुज्यमाप्नोति
॥१०॥ अन्नं बंध्यश्चतुर्थमेवितत्सवनं यदन्नं बंध्यस्तस्मादच्युतान्नवति चतुर्थोऽध्य वितत्सवनानां सा वै मे

त्रावरुणीं भवत्येषामीयाद्भिषुरस्ताङ्कृता भवति तस्मान्मैत्रावरुणी भवति यज्ञस्यैव संतारतायां अथ
यदभ्रुवरुणं यजत्यत्र मित्रोऽधीनो भवति तस्मान्मैत्रावरुणी भवति मित्रस्यैवानुलक्ष्म्यै ॥ अथ यदि पशू
रात्रीं तानुपालभतो ग्रियते विंस्यस्तं कारयेद्यथान्यं तद्रूपं तद्देवत्यं पशुमालभेरंस्तमाप्रीतं पर्यग्निकृतमुदं
चं नयेयुस्तं संज्ञपयेयुस्तस्यानुज्ञायमितरं कर्शीयेयुस्तयोर्भानावपे उखिद्यनानाश्रपयित्वानानावदा
यसमानेवषट्कारे जुहुयुस्तयोर्भानेव पशुपुरोळाशौ श्रपयित्वा नानावदाय समाने वषट्कारे जुहुयुस्त
योर्भानेव हविषी श्रपयित्वा नानावदाय समाने वषट्कारे जुहुयुरवंरतीय गुदावेवंजाघन्यौ यदि त्वपेक
यिवा प्रियाप्रीतस्यात्तेनेव प्रचरेयुरिति सा स्थितिः प्राणा वा आप्रियः प्राणानेवास्मिंस्तद्दधात्यथ यद्यप्रीताप
दी स्यात्कथं स्यादिति गर्भस्य त्वचोऽवपारूपं फलीकरणानां फालीकरणानामर्भमिति स्यात्मित्रे श्रपयित्वेतर १४

Takshashila Project

स्यवषट्कारेषुशामित्रएवजुहुयुः रक्षांसिहवाएतद्यज्ञंगच्छंति यदत्रैताद्यन्वतिता नितनापद्यंते तिदर
क्षोहतामेवंनुयदिपशुरन्ववंध्यन्नंभवति यद्युवैपयस्यैतद्धिमित्रावरुणयोःसंदद्वियत्पयस्यामित्रावरुणयोः
पयस्येतिहिस्थिता॥१२॥अथयदिगोपशुर्भवति गौसंस्तवोवैमित्रावरुणौतस्माद्गोपशुर्भवति युवंवस्त्राणि
पीवसावसाथेइतिवपायैयाज्यापीवसेतितद्धिपाय्यैमेदसोरूपंयद्वैदृष्टंनातिविधिसुदानूइतिपुरोला
शस्यैवंहिदृष्टमितिबकुलइवहिपुरोलाशः प्रबाह्वासिसृतंजीवसेनइतिहविषोबाहवति तद्धविषां
गानांरूपं॥१३॥उदङुदवस्येद्यदंदिग्जीवलोकमुदङुदवसायवैष्णवंयज्ञीयमस्मीकृतिंजुहोतियज्ञोवैविष्णु
र्यज्ञमेवतदारभंते पंचकपालःपुरोलाशोभवति पंचपदापंक्तिःपांक्तोवैयज्ञोयज्ञस्यैवाप्त्यैयद्वैवाष्ट
ष्टाकपालःपौर्णमासमेवतंत्रंभवति प्रतिष्ठावैपौर्णमासंप्रतिष्ठित्याएवैतदंदेवव्रत्यतंपुनराधेयस्यस

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

कौषीतकिमतानुसारि

१५ पंक्त्यत्पदपंक्तयोयाज्यापुरोनुवाक्यास्तत्पथ्येवष्यतिषट्कारस्तस्यांसंस्थितायांयजमानोग्निहोत्रंजुहोतिसंस्थि
तेह्यग्न्याधेयेग्निहोत्रंहूयतेतस्मात्तस्यांसंस्थितायांयजमानोग्निहोत्रंजुहुयादितिजुहुयादिति॥१८॥
॥ ॥इतिशांखायनब्राह्मणेअष्टादशोऽध्यायः॥ समाप्तः॥ ॐ॥ तावदीक्षिष्यमाणाअग्नीन्त्सन्निव
पंतएकधेवतद्बलंवीर्यमात्मन्दधातेथितांसन्निवपनीयामिष्टिंतन्वतेतेऽग्नयेब्रह्मणएवतेष्टाकपालंपुरो
लाशंनिर्वपंत्यग्नयेक्षत्रवतएकादशकपालमग्नयेक्षत्रवतेद्वादशकपालंब्रह्मक्षत्रेएवयजमानाः
समारोहंतितान्याममवितस्वस्तिसंवत्सरंतरंतिबहूनांवर्षमाणानामेषासन्निवपनीयैषांसंवत्स
णीयासेविचैष्यदीक्षिष्यमाणस्यभवति॥१॥अथैतेनप्राजापत्येनपशुनायजंतेप्रजापतिःप्रसू
ताःस्वस्तीमंसंवत्सरंसमश्नुवामहाइतितस्यहोकनायव्यंपशुपुरोलाशंकुर्वंत्येतद्धिप्रजापतेः१

क २ रवा२

प्रत्यक्षं रूपं यद्वायुरित्यग्नय उदर्ककामाय जुहुयादग्निर्वै कामो देवानामीश्वरः सर्वेषामेव देवानां श्रीत्यै तस्य उदर्के
वैश्वानरीयं पशुं पुरोडाशं जुहुयात् सो वै वैश्वानरो यासौ तपत्येतमेवैतत्प्रीणाति पुरस्ताद्देवदीक्षां प्रसवान्कल्प्यं
यतेति यस्याममावास्याया एकादश उपरिष्टाद्दीक्षेरन्माघस्य वेत्याहुस्तत्पुनर्नयं व्युदितेति यस्य वे वोदितरमिवेत
एतं त्रयोदशमधिचरं मासमाप्नुवन्त्येतावान्वै संवत्सरो यदेष त्रयोदशो मासस्तदत्रैव सर्वः संवत्सर आप्तो
भवति॥ २॥ स वै माघस्यामावास्यायामुपवसत्युदङ्ङावर्त्स्यन्नुपमेवसंति प्रायणीयेनातिरात्रेणायक्ष्यमाणा
स्तदेनं प्रथममाप्नुवंति तं चतुर्विंशेनारम्भणीयस्यारम्भणीयं वै स षण्मासानुदङ्डेति तमूर्द्ध्वैः
षडहैरनुयंति स षण्मासानुदङ्ङ्वातिष्ठ तद्दक्षिणावर्त्स्यन्नुपमेवसंति विषुवतीयेनाह्ना यक्ष्यमाणा
स्तदेनं द्वितीयमाप्नुवंति स षण्मासान्दक्षिणेति तमावृत्तैः षडहैरनुयंति स षण्मासान्दक्षिणेवातिष्ठ

Takshashila Project
Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

तउद्गातृवस्त्रींन्नुपेमेवसंतिमहाव्रतीयेनाह्नायद्यमार्गोऽस्तिदेनं रतीयमाप्नुवंतितंयत्त्रिराप्नुवंतित्रेधाविहितो
विसंवत्सरः संवत्सरस्यैवाप्त्यै तदुतैषाभिगीयते। अहोरात्राणिविदधदूर्णावाइव धीरः। षण्मासोदक्षिणान्
यः षलुदङ्ङेतिसूर्य इति षण्मासानुदङ्ङासानेति षड्दक्षिणातौह्यैन तस्मिन्काले दीक्षेरन्ननागतंस्यैन्नवति
एय दद्वरकाव्यन्यदानिन्नवंतिसंवेपमानाअवत्स्थादुदायंतितस्मादत्रनदीक्षेरंस्त्रिस्यामावास्यायाएकाहउ
परिष्टाद्दीक्षेरन्नागतंस्यैनवतिमहांत्यदानिनवंयसंवपमानाअवत्स्थादुदायंतितस्मादतक्षितम्।
॥३॥ अथैतामग्निविद्यायांपंचदशविषंदीक्षणीयामिष्टिमकेतन्वते पंचपदापङ्क्तिः पाङ्क्तोवैयज्ञोयज्ञस्यैवा
प्त्यौ अथैतामातिथ्यांपंचदशविषमेवेष्टिमकेतन्वते पंचपदापङ्क्तिः पाङ्क्तोवैयज्ञोयज्ञस्यैवाप्त्यौ अथैतावद्धनी
रवाद्वद्धन्स्वयीन्अग्नेयंतितावेचतस्मोन्नवंतिवत्तुष्टयंवाइदंसर्वमस्यैवसर्वस्याप्त्यैत्रिः प्रथमयात्रि १६

Takshashila Project

रुत्तमयाष्टिशोसंपद्यंतेऽष्टाक्षरागायत्रीगायत्रोवाअग्निर्गायत्रछंदाःस्वेनेवतछंदसाग्नीन्प्रणयंत्यथविन्दंति
यावदर्द्धंकामयंतात्थितंसंवितंसामत्तिःपरिष्टुवंत्यथद्रातारमाकुरव्युत्क्रमनुऊपतिरुद्रोद्रवाएषदेवाना
मशांतःसंविताअनवतितमेवैतच्छमयतिनिरुक्तंवैश्वानरंयजतिनिरुक्तोह्येषतदाअनवतियदाग्नीन्प्रणयं
ति॥४ अथातऊर्द्ध्वमेकादशिकंकर्मैद्रविर्द्धीनयोःप्रवर्त्तनमग्नीषोमयोःप्रणयनमग्नीषोमीयःपशुस्तस्याक्तं
ब्राह्मणमथाग्नीषोमीयस्यपशुपुरोडाशमन्वंविंदवसूत्योद्धवींषिनिर्वपंत्येतादवैदेवताःसर्वाणामीशा
तेताअत्रप्रीणंतिताअत्रप्रीतास्सर्वान्प्रस्वंतितस्माद्दैवस्वस्ताअष्टोवैंवेतानिर्वद्वाःसर्वाअष्टीराश्नुवते
त थोएवैतद्यजमानाएतान्तिरेवसर्वाअष्टीरश्नुवतेत्रद्वेकेसर्वपृष्ठायैद्धवींषिनिर्वपंतिसर्वंवाअग्निर्वियौस
र्विणसर्वमाप्नवामेतितानिवेदशाद्धवींषिन्नवंतिदशादक्षिणीविराट्श्रीर्विरालन्नाद्यंश्रियोविराजोन्नाद्यस्यो

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

पात्न्यौऽथस्रुवंतियावद्धंकामयेत॥५॥ अथानूबंध्यस्यवपायांसंस्थितायांत्वाष्ट्रेणपशुनाचरंति रेतःसिक्ति
र्वैत्वाष्ट्रःपत्नीशालंचरंति पत्नीषुवैरेतःसिच्यतउपांशुचरंति रेतःसिक्तिर्वैत्वाष्ट्रउपांश्विवैरेतःसिच्यातपर्यग्नि
कृतमुत्सृजंति नसंस्थापयंति रेतःसिक्तिर्वैत्वाष्ट्रोनेद्रेतःसिक्तंपराकालात्संस्थापयामेति तदाकुर्वंदतेदेव
तेऽआवादयति त्वष्टारंवनस्पतिंवैकास्यैतइष्टेनवतइति प्रयाजेषुवाएतेदेवतायजंति तत्रैवास्यैतइष्ट
नवतः॥६॥ अथानूबंध्यस्यपशुपुरोलाशमन्वेविदविकान्योद्धवींषिनिर्वपंति यातयामानिह्वाएतस्य
छंदांसिन्नवंति यःसोमेनयजते छंदांसिवैदेविकास्तद्यद्देविकान्योद्धवींषिनिर्वपंति तथाद्धास्यायातया
मानिपुनर्यामानिन्नवंति यथाधीतरसानिह्वाएतस्यछंदांसिन्नवंति यःसोमेनयजते छंदांसिवैदेविकास्त
द्यद्देविकान्योद्धवींषिनिर्वपंति छंदसामेवसरसता यैतावाएतादव्यो(?)ष्येषकःप्रजापतिस्तस्माद्दविका १७

स्तानि वै पंच हवींषि भवंति॥ पंचपदा पंक्तिः। पांक्तो वै यज्ञो यज्ञस्यैवाप्त्यै॥ अत्र हैक एकादश हवीत्स्या हवींषि निर्वपंति॥
सर्वं वा अग्निश्चित्याः सर्वेण सर्वमाप्नवामेति॥ तानि वै दश हवींषि भवंति॥ दशाक्षरा विराड्॥ विराडन्नाद्यं
श्रियो विराजोन्नाद्यस्योपाप्त्यै॥ अत्र हैके द्वादशाम विष्टीः कुर्वंति॥ सर्वं वा अग्निश्चित्याः सर्वेण सर्वमाप्नवामेति॥
तानि वै षड्‌ हवींषि भवंति॥ षड्वा ऋतवः संवत्सरः॥ संवत्सरस्यैवाप्त्यै॥ संस्थितायां नोदवसानीयायां मित्रावरुण्या
पयस्यया यजेत॥ तस्या उक्तं ब्राह्मणं॥ नितयानिष्ट्वा नि विन्मिथुनं चरतीति॥ ७॥ मुखं वा एतत्संवत्सरस्य यच्चतु
र्विंशं॥ तस्मादग्निष्टोमो भवत्यग्निष्टोमो हि यज्ञानां मुखं॥ मुखत एव तत्संवत्सरं प्रीणातीति॥ तदु हैक उक्थ्यं कुर्वंति॥ यज्ञ
स्यैव संतारतायै॥ तस्य चतुर्विंशस्तोमो भवति॥ चतुर्विंशतिर्वै संवत्सरस्यार्द्धमासाः॥ संवत्सरस्यैवाप्त्यै॥ तस्य त्री
णि षष्टिशतानि स्तोत्रियाणां संपद्यंते॥ त्रीणि वै षष्टिशतानि संवत्सरस्याह्नां॥ संवत्सरस्यैवाप्त्यै॥ तस्य बृहत्पृष्ठं

न्ये७

न्भवति द्वितीयं वा एतदह्नो द्वितीयं बृहत्पृष्ठानां तस्मादस्य बृहत्पृष्ठं भवत्यथ यत्र चतुर्विंशमहरुपयंत्यवधृतं वा
उत तत्र महाव्रतं बृहद्दुवा आयतनेन महाव्रतस्य पृष्ठं भवति तस्माद्बृहदेवैतस्याह्नः पृष्ठं स्यादिति तस्य संवत्सरं
सरमग्निपर्युदितं तस्यैतानि छंदोरूपाणि हृता ताजनिष्टवेतन इत्यष्टर्च्चं माध्यं गायत्रीमात्रं गायत्रीमात्रो विस्तो
मः स्तवे शस्त्रं समृद्ध्यै यत्स्तोमेन संपद्यते माधुच्छंदसः प्रउगः सा वै सम इन्द्रस्तस्य रूपेणाह्नः प्रउगाः कल्पंते सम
ह्वं मे प्रथमतः कर्मन्नुत मस दिद्याद्वा रथं यथातय इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपद्दिवं सासुतमंध इत्यनुचर ए
ष एव नित्य एकादशा तान स्तस्योत्कं ब्रासु सत्तौ॥८ कयाशुभा सवयसः सनीला इति मरुत्वतीयमनुत्तमा ते मघव
न्न किर्न्विति नवमीं तया परिदधात्युत्तराः सर्वाः शस्त्वा मारुत्यो हि तान्नवंत्यष्टौ षष्ठानि ऋचः कल्प्या तस्मिन्नौ स्ति सम
न्या मरुतः संमिमिक्षुरिति संवत्सरं संवत्सरमग्निवदति तदेतस्याह्नो रूपं तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठमिति बृहद् १८

Takshashila Project

द्विवानिष्कंवत्स्यं॥ वृद्द्विवनात्राप्तातारतःसिंवति॥ तददोमस्ताव्रतीयेनाक्काप्रजनयतीति संवत्सर संवत्सरवै
रतःसिक्तिर्जायते॥ तस्मिन्वोस्मिसंततनवंतप्रस्तृतामादधिति संवं॥ तंसंवत्सरमभिवदति॥ तदेतस्याक्कोरूपं॥ त
स्सवितुर्वरेणीमदेऽग्घानोदेवसवितरिति॥ नियेवावेश्वदेवस्यप्रतिपद्यानुचरश्च॥ तयोरुक्तंब्राह्मणं॥ तद्देवस्य
सवितुर्वीर्यमदद्दिति सावित्रं॥ प्रजावंतंरयिमस्मेसमिन्वविति संवं॥ तंसंवत्सरमभिवदति॥ तदेतस्याक्कोरू
पं॥ तद्दिद्यावापृथिवीविश्वशंभुवेति द्यावापृथिवीयं॥ पनाय्यमोजोअस्मेसमिन्वृतमिति संवं॥ तंसंवत्सरम
भिवदति॥ तदेतस्याक्कोरूपं॥ किमुश्रेष्ठःकिंयविष्ठोनआजगन्नित्यार्भवं॥ संवत्सरइदमद्याव्यख्यतेति॥ तत्स
त्यरूंसंवत्सरमभिवदति॥ तदेतस्याक्कोरूपं॥ यज्ञस्यवोरथ्यंविश्पतिंविशामितिशार्यातं॥ वैश्वदेवं॥ मित्रोमित्रे
वरुणःसंचिकित्रिरइति संवं॥ तंसंवत्सरमभिवदति॥ तदेतस्याक्कोरूपं॥ विश्वानरायधिषणामृतावृधइति

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

विश्वानरस्य धियारथं न कुलिशः समृण्वतीति संवत्वत्संवत्सरमभिवदति तदेतस्याह्नो रूपं त्वं ह्यग्ने शर्द्धाय सुम
खाय वेधस इति मारुतं गिरस्समञ्जे विदथेष्वाभुव इति संवत्वत्संवत्सरमभिवदति तदेतस्याह्नो रूपं यज्ञेन वर्द्धि
त जातवेदसमिति जातवेदसीयं संददस्वान्रयिमस्मासु दीदिहीति संवत्वत्संवत्सरमभिवदति तदेतस्या
ह्नो रूपमित्याग्निमारुतसूक्तानीत्येतस्याह्नः सूक्तानि तदग्निष्टोमो वोक्थ्यं वा द्रः संतिष्ठते ऽग्निष्टोम इति पै
ङ्ग्यमुक्थ्यमिति कौषीतकं ॥ एतद्धैतदहरेके छंदोगाः सर्वस्तोमं कुर्वंत्यनेनाह्ना षळहमाप्नुवंति षळहेन संव
त्सरं ये वै संवत्सरकामाः षळहाप्त्वा वा उ सर्वः संवत्सर इति वदंतस्तं यदि तथा कुर्युः षळहक्लृप्तं शस्त्रं कल्पयी
त यत्प्रथमस्याह्न आज्यं तदाज्यं यो द्वितीयस्याह्नः प्रउगः स प्रउगो यस्तृतीयस्याह्नो मरुत्वतीयं तन्मरुत्व
तीयं यच्चतुर्थस्याह्नो निष्केवल्यं तन्निष्केवल्यं यत्पंचमस्याह्नो वैश्वदेवं तद्वैश्वदेवं यत्षष्ठस्याह्न आग्निमार १०

Takshashila Project

तं तदाग्निमारूढं तत्र सर्वोन्वारभ्यस्तोत्रियास्समारूढ्योपरिष्टात्प्रगाथस्य प्रगाथीकृत्य शंसेत्षळहस्याप्त्यै तद्यद्वै
तेनाक्काशं छंदोगाः षळहमाप्नुवंति षळहेन संवत्सरं ये च संवत्सरे कामा एवमेवैतेनाक्काशाद्धोता षळहमाप्नोति
षळहेन संवत्सरं ये च संवत्सरे कामास्तद्धास्मैतत्प्रविस्याद्धसिषामुष्मिरवेति यं कं च छंदोगाः स्तोममुपापद्ये
रन्न तदाद्रियेत यदेवेदं शास्त्रं प्राणेष्वमततएव नेयादितवाउ स्तोमसाद्धसूक्तैर्यकयाश्चनीयतदिदासीदं
तान्यामेव न निश्चवेतेति न निश्चवेतेति ॥१०॥ इति शांखायनब्राह्मणे एकोनविंशोऽध्यायः ॥ ॥ ॐ देवर
थं वा एतत्परिप्लवं यत्संवत्सरस्तदमृतं तच्चं तस्मिन्नेतत्पद्धूयमन्नाद्यं ग्राम्याश्च पशवश्चारण्याश्चौषधयश्च
वनस्पतयश्चाप्सुचरं च परिप्लवं चैतद्देवाः समारुह्य सर्वांल्लोकाननुपरिप्लवंते देवलोकं पितृलोकं जीव
लोकमिममपोदकमग्निलोकममृतधामानं वायुलोकमपराजितमिंद्रलोकमधिदिवं वरुणलोकं प्रदिवं मृ

श्च श्च

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

म

ग्यं लोकं रोहंतं ब्रह्मणो लोकं नाकं सप्तमं लोकानां तद्यदभिप्लवमुपयंति संवत्सरमेव तद्यजमानाः समारो
हंति तस्मिन्नेनत्प्रत्यक्षमन्नाद्यमाप्नुवंति ग्राम्यांश्च पशूनारण्यांश्चौषधीश्च वनस्पतींश्चाप्सु चरं च परिप्लवं च द्वि
र्ज्योतिरुपयंति तेन द्व्यमन्नाद्यमाप्नुवंति ग्राम्यांश्च पशूनारण्यांश्च द्विर्गामुपयंति तेन द्व्यमन्नाद्यमाप्नु
वंत्योषधीश्च वनस्पतींश्च द्विरायुरुपयंति तेन द्व्यमन्नाद्यमाप्नुवंत्यप्सु चरं च परिप्लवं च ॥१॥ ज्योतिः प्रथमम
हरुपयंति तस्यैतान्येव छंदांसि रूपाणि यानि प्रथमस्याह्नः प्रावा देवायाग्नय इत्याज्यं प्रवस्त्व ह्विः प्रथम
स्याह्नो रूपं माधुच्छंदसः प्रउगो रथंतरं विसामसृज्यमानं माधुच्छंदसः प्रउगोऽन्वसृज्यत तद्रूपेण कर्म
समर्द्धयत्यत तद्वा आर्द्धकं कर्म यद्रूपसमृद्धं मा वा रथंतरं यथोतय इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदिदं वसो सुतमं
ध इत्यनुचरः एष एव नित्यकाद्धा तानस्तस्योक्तं ब्राह्मणमिंद्रो रथाय प्रवतं कृणोतीति मरुत्वतीयं प्रवत्स्व २०

र

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

वाह्नप्रथमस्याह्नोरूपं॥मायास्त्वर्वाङुपवंधुरेष्ठाइतिनिष्केवल्यमावदां॥२॥वाह्नप्रथमस्याह्नोरूपं॥तत्सवितुर्वृणीम
हेद्यानोदेवसवितरितिनित्यैवावैश्वदेवस्यप्रतिपद्वानुचरश्च॥तायारुक्तंब्राह्मणं॥युंजतेमनउतयुंजते
धियइतिसावित्रंयुक्तवद्रथवत्तद्वाह्नप्रथमस्याह्नोरूपं॥प्रद्यावायज्ञैःपृथिवीऋतावृधेतिद्यावापृथिवीयंप्र
वत्॥तद्वाह्नप्रथमस्याह्नोरूपं॥इहेहवोमनसाबंधुतानरइत्यार्भवंमुशिजोजग्मुरभितानिवेदसेत्यभि
वत्तद्वाअथें रूपं॥कथादेवानांकतमस्ययामनीतिवैश्वदेवंकतमऊतीअभ्यावर्त्तीयावदां॥२॥वाह्नप्र
थमस्याह्नोरूपं॥वैश्वानरायपृथुपाजसेविपइतिवैश्वानरीयंप्रवत्॥तद्वाह्नप्रथमस्याह्नोरूपं॥प्रवद्वसः
प्रतवसोविरप्शिनइतिमारुतंप्रवत्॥तद्वाह्नप्रथमस्याह्नोरूपं॥मेति॥प्रदोताव्रतमस्यमाययेतिजातवेद
सीयंप्रवत्॥तद्वाह्नप्रथमस्याह्नोरूपं॥इमंलोकंप्रथमेनाह्नानुवंत्यग्निंर्देवोदेवतानां॥नामाधिरूतंवाव

मात्मंदधात॥२॥गांद्वितीयमहरुपयंतितस्यतान्येवछंदोरूपाणियानिद्वितीयस्याह्नस्त्वंह्येहिचेरवघ्ना
इत्याज्यंवंविवर्षणिश्रवइतिविवत्तदस्यांतरिक्षस्यरूपंविवृतमिवह्नीदमंतरिक्षंगार्त्समदःप्रउगो
वृद्वद्विसामस्तुज्यमानंगार्त्समदःप्रउगोऽवस्तुज्यततद्रूपेणकर्मसमर्द्धयत्येतद्वाआर्द्धुकंकर्म्ययद्रू
पसमृद्धंविश्वानरस्यवस्पतिमितिमरुत्वतीयस्यप्रतिपद्द्विवतीतस्याउक्तंब्राह्मणमिंद्रइत्सोमपाए
कइत्यनुचरइंद्रःसुतपाविश्वायुरितिविवांस्तस्योक्तंब्राह्मणमुत्तिष्ठब्रह्मणस्पतइत्युक्थान्ब्राह्मण
स्पत्यंउत्तिष्ठेत्युद्वद्दुद्वद्विद्वितीयमहरिमाउत्वापुरूतमस्यकारोरितिमरुत्वतीयमुद्वत्तस्योक्तंब्राह्मणं
सुतइत्त्वंनिमिश्लइंद्रसोमइतिनिष्केवल्यंस्तोमेवब्रह्मणिद्वास्यमानउक्तौइत्युद्वत्तस्योक्तंब्राह्मणंविश्वो
देवस्यनेतुरितिविश्वदेवस्यप्रतिपद्द्विवतीतस्याउक्तंब्राह्मणमाविश्वदेवंसत्पतिमित्यनुचरोविवं २१

स्तस्योक्तं ब्राह्मणं ॥ वैश्वदेवानां प्रतिपदौ ॥ द्यावानुचरौ ॥ षळृतवः संवत्सरः षड्विधौ ॥ द्यावापृथिवी ॥ इदमेव प्र
तिष्ठे ॥ षळ्गो आयमा त्मा षड्विधानुष्टुबहोरात्रे ॥ द्वादशे मो प्राणापानौ ॥ तन्न संवत्सर संपद्यायं ॥ तिनात्मसंस्कृतं ॥
र्न प्राणे संस्कृतिः ॥ रन्त देवः सविता वंद्यो नु न इति सावित्र मुद्धं ॥ तस्योक्तं ब्राह्मणं ॥ तद्द्यावापृथिवी विश्वशं
भुवेति द्यावापृथिवीयं ॥ विदं ॥ तस्योक्तं ब्राह्मणं ॥ तं तामऋषयस्त दुता यातस्थुन रित्यार्भव मुद्वं ॥ तस्योक्तं ब्राह्म
णं ॥ देवान्हुवे बृहच्छ्रवसः स्वस्तय इति वैश्वदेव मुद्धं ॥ तस्योक्तं ब्राह्मणं ॥ इदन्तस्य वृष्णो अरुषस्य नू सह इति वै
श्वानरीयं ॥ वृषण्वद्धं ॥ द्यावाइंद्राय पात्रिष्टु ॥ तस्माद्वृषण्वद्धं ॥ कृतद्वायसुमस्वाय विधस इति मारुतं ॥ वृषण्वदं ॥ त
स्योक्तं ब्राह्मणं ॥ यज्ञेन वर्द्धत जातवेदसमिति जातवेदसीयं ॥ समिधाग्निं प्रय संस्व लीरमित्युद्धं ॥ तस्योक्तं ब्रा
ह्मणं ॥ मंतरिक्षलोकं द्वितीयेनाह्नाप्नुवंतीदं ॥ देवं देवतानां ॥ मोजो विश्ववृतं प्राणमात्मंदधाति ॥ ३ ॥ आयुस्तृतीय

मद्रूपयंतितस्यतान्येवछंदोरूपाणियानितृतीयस्याह्नस्त्वमग्नेवसूंरिहेत्याज्यंस्तवयंसंन्हतंवाएतछंदांय
दह्नोरूपेणसंपद्यतेतान्वाद्दिदस्यदस्य गिर्वणस्त्वयस्त्रिंशतमावहइतित्र्ययइतितत्तृतीयस्याह्नोरूपंमो
ह्निदोविश्वमनसःप्रउगोरथंतरंवैसामसृज्यमानमोह्निदोविश्वमनसःप्रउगोऽन्वसृज्यततद्रूपेणक
र्मसमर्द्धयंत्येतद्वाआद्युकंकर्मयद्रूपसमृद्धंतंतमिद्राधसेमहइतिमरुत्वतीयस्यप्रतिपत्तंतमितिनिन्
त्तिरंतस्तृतीयमह्नोनीववाअंतंगत्वान्त्यतिकछंदितततइयातत्र्ययइंद्रस्यसोमाइत्यनुचरस्त्र्ययइतित
त्तृतीयस्याह्नोरूपंप्रेत्वब्रह्मणस्पतिरितिप्रवान्ब्राह्मणस्पत्यःप्रादाय्येउसृन्तततिनिन्त्तिरंतस्तृती
यमह्नोनीववाअंतंगत्वान्त्यतिकछंदितततइयात तिस्रोमरुत्वतीयानोप्रतिपस्त्र्यानुचरास्त्र्योवैब्राह्म
ण स्पत्यास्त्र्योवाइमेलोकाइमानेवतल्लोकानाप्नुवंतितिष्ठाहरीरथआयुज्यमानेतिमरुत्वतीयंतिष्ठेति २२

Takshashila Project

दि

स्थितवत्तदंतरूपमंतस्तृतीयमहस्तिष्ठतीववाअंतंगवाकर्श्चंदितततइयात्तइंद्रस्यनुवीर्याणिप्रवोचमिति
निष्केवल्यंतस्यतदवांतरूपंयदृतानुवाद्यहन्नहिमन्वपस्ततर्दितियदेतदृतमिवाभ्यर्दुष्पादेवःसविताहिर
ण्ययातिसावित्रंघृततनपालीअभित्तिभुवस्तमखइतिघृतवद्बकुदेवत्यंविवृतंबकुदेवत्यंतृतीयमहस्तस्मा
द्घृतवद्घृतनद्यावापृथिवीअजनीद्वतइतिद्यावापृथिवीयंवृतवत्तस्योक्तंब्राह्मणंतच्छत्रथंसुवृतंविष्णनाप
सइत्यार्भवंतच्छन्दरीइंद्रवाद्यावृषभस्त्वेसइतिनिनर्त्तिरंतस्तृतीयमहर्नीववाअंतंगवानृत्यतिकर्श्चंदितत
इयात्तओनोनद्राःकृतवोयंतुविश्वतइतिवैश्वदेवमपायुवोरक्षितारोदिवेदिवइतिनिनर्त्तिरंतस्तृतीयम
हर्नीववाअंतंगवानृत्यतिकर्श्चंदितततइयात्तवैश्वानरायधिषणामृतावृधइतिवैश्वानरीयंवृतंनक्षतमग्न
यिऊनामसीतिवृतवत्तस्योक्तंब्राह्मणंमारुद्रासइंद्रवंतःसजोषसइतिमारुतंतंरर्शजेनदिवउत्साउदन्यवइ

है

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

तिंतदमुष्यलोकस्यरूपंत्वामग्नऋतायवस्समीधिरइतिजातवेदसीयंत्वांवामितिसंप्रन्नतियथावैसोदर्कांम
वंसंप्रन्नत्यंतद्रूपममुंलोकंतृतीयनाह्नाभुवंत्यादित्येदेवंदेवतानांरूपमधिन्नतंवत्तुरात्मंदधातरूपमधिन्न
तंवत्तुरात्मंदधात॥७॥ ॥इति ॥शांखायनब्राह्मणेविंशोऽध्यायः॥ ॥ॐदेवावैमृत्युंपाप्मानमपजिघां
समानाब्रह्मणःसलोकतांसायुज्यमीप्संतएतमत्रिस्नवंघल्वदमपश्यंस्तएतेनात्रिस्नवैनात्रिस्तुत्यमृत्युंपा
प्मानमपहत्यब्रह्मणस्सलोकतांसायुज्यमापुस्तथोएवैतद्यजमानाएतेनैवात्रिस्नवेनात्रिस्तुत्यमृत्युंपा
प्मानमपहत्यब्रह्मणःसलोकतांसायुज्यमाप्नुवंतिएतेनऋद्धैरणच्यदेसात्रिस्तुत्यगवावत्तआर्थदन्ययज्ञंतगम
नायैवायुःपंचममहरूपायत्सर्वायुत्वायज्योतिःषष्ठमहःपुनःपरस्तात्पर्यास्यन्नमृत्योरेवपाप्मनोनान्ववा
यनाय॥१॥गांवत्तुर्थमहरूपयंतितस्यतान्येवछंदांरूपाणियानिचतुर्थस्याह्नोदोताउनिष्टवेतनइत्याज्यं २३

Takshashila Project

जातवे॥ ज्ञातवाद्धे वचोर्थस्याकारो रूपं॥ मेधातिथयः प्रउगो॥ वृद्धाद्धे सामसृज्यमानं॥ मेक्षातिथयः प्रउगोऽन्वसृज्यतं॥ तद्रू
पे एककर्मस्म मर्द्धयत्येतज्ञा ज्ञाईं कं कर्मयद्रूपसमृद्धं॥ डनिष्ठाउयः सद्दसेउरायेति मरुत्वतीयं॥ जातवे॥ ज्ञातवाद्धे
वचोर्थस्याकारो रूपमुयोजन्इवीर्याय स्वधावानिति निष्केवल्यं॥ जातवेज्ञातवाद्धे वचोर्थस्याकारो रूपं॥ तद्देवस्य स
वितुर्वार्य्यं महदिति सावित्रं॥ मजीजनन्सवितासुम्नमुक्थ्यमिति जातवे॥ ज्ञातवाद्धे वचोर्थस्याकारो रूपं॥ तद्दिद्या
वापृथिवी विश्वशंभुवेति द्यावापृथिवीयं॥ सुजन्मनी धिषणे अंतरीयत इति जातवे॥ ज्ञातवाद्धे वचोर्थस्याकारो
रूपं॥ मनश्चो ज्ञानो अनत्नीशु रुक्र्य इत्यार्भवं॥ जातवे॥ ज्ञातवाद्धे वचोर्थस्याकारो रूपं॥ मग्निरिंद्रो वरुणो मित्रो अ
र्यमेति वैश्वदेवं॥ यज्ञं जनित्वीतन्वी निमामृजुरिति जातवे॥ ज्ञातवाद्धे वचोर्थस्याकारो रूपं॥ वैश्वानराय पृथुपा
जसे विप इति वैश्वानरीयं॥ तस्मिन्नुम्ना नियजमान आ चक इत्यावे॥ दावाद्धे वचोर्थस्याकारोः प्रायणीयरूपं॥ पुनः

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

ग्रायणीयंद्विचतुर्थमहर्कीतश्चाष्टणोनुवनानिरोदसी ३इतिजातवज्जातवद्वैचतुर्थस्याह्नोरूपंप्रयेशुचंतं
जनयोनस[illegible]श्रयइतिमारुतंजातवज्जातवद्वैचतुर्थस्याह्नोरूपंजनस्यगोपाअजनिष्टजागृविरितिजातवे
दसीयंजातवज्जातवद्वैचतुर्थस्याह्नोरूपमन्नंवचतुर्थेनाह्नाप्नुवंतिचंद्रमसंदेवंदेवतानांदिवोधिस्ततं
श्रोत्रमात्मंदधात॥२॥आयुःपंचममहरूपेयंतितस्यतान्येवछंदांसिरूपाणियानिपंचमस्याह्नोयनुर्जिघ्र
मान्तरेत्याउग्नेसनोरायापरीणसेतिरायेतिरयिमद्रयिमदितिवाअस्यरूपंमध्यसवन्तत्पदेरूपंसंहार्यः
प्रउगौरथंतरंविसामसृज्यमानंसंहार्यःप्रउगान्वसृज्यततद्रूपंलोकमसमहीयत्येतद्वाआर्द्रुकंकर्मयद्रूप
समृद्धंकस्यवीरःकोअपश्यदिंद्रमितिमरुत्वतीयंयारायावज्रीसुतसोममिच्छन्नितिरायेतिरयिमद्रयिम
दितिवाअस्यरूपमितायामोपगाव्यंतइंद्रमितिनिष्केवल्यंगव्यंतइतिपशुमत्पशुमदितिवाअस्यरूपमुदुष्य २४

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

देवः सविता हिरण्ययेति सावित्रं चेतेन पाणी अभिमृशते मरुद्वदिति घृतवं घृतमिति पशुमत्पशुमदिति
वाऽस्य रूपं घृतवती भुवनानामभिश्रियेति द्यावापृथिवीयं घृतवत्तस्योक्तं ब्राह्मणं ततमेऽअपस्त
तायते पुनरित्याग्नेयं स्रुचेव घृतं दुहवाममविद्मनेति घृतवत्तस्योक्तं ब्राह्मणं कथा देवानां व्रतमस्य
यांवनीति वैश्वदेवं सहस्रसामेधसाता विवत्मनेति सहस्रसा इति पशुमत्पशुमदिति वाऽस्य रूपं
स्य व ऽस्य रथस्यन्तु स्वदइति वैश्वानरीयं मपामुपस्थे महिषा ऽअगृभ्णतेति महिषा इति पशुमत्पशु
मदिति वाऽस्य रूपं त्वष्टस्पज्ञं सुवितायदावन इति मारुतं गवामिव श्रियसे शृङ्गमुत्तममिति गवा
मिवेति पशुमत्पशुमदिति वाऽस्य रूपं विश्व इच्छि रोस्तरुणा व छेपइति जातवेदसीयं वर्णी त
मायमह्यं सुपित्वेति वाजवत्तद्वैतस्याग्नेरूपं मध्यास [illegible] यं वै रूपं पशवन्त्यं च मे ऽग्नौ
वं तिकृदं देवं देवतानां यशो घिन्नूतं वीर्यमात्मं दधते ज्योतिः पश्चमहरूपं तिस्यतो

श्रो

कं १

वतर

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

ज्य

न्येव छंदोरूपाणि ॥ यानि षष्ठस्याह्नः ॥ सखायः सं वः सम्यंच मित्याज्यं ॥ सखाय इति सर्वरूपं ॥ सर्वं
रूपं वै षष्ठमहः ॥ तस्मात्सखाय इति सर्वाने वानुवदति ॥ संहार्यः प्रउगो ॥ वह दैवे साम सत्य
मानं संहार्यः प्रउगोन्यस्त्व्यते ॥ तद्रूपेण कर्म समर्द्धयत्येतद्वा आर्दुं कं वसमैंयद्रूपसमृद्धं ॥ महां
इन्द्रो त्वेवदा चर्षणिप्रा इति मरुत्वतीयं ॥ मरुत्वाः प्रभुः स्वहतः वर्द्धं निर्न्हे हि इति निनृत्ति ॥ रंत्तः षष्ठम
महर्नीववाक्रंतं गत्वान्नृत्यति ॥ व्यंदुं हितितद्ध्या ॥ घो जात एव प्रथमो मनस्वानिति निष्केवल्यं ॥ तस्य
तदेवान्तरूपं यद्भूतानुवादि ॥ यो दासं वर्णमधरं गुहाकरिति पदे तद्भूतमिवान्ति ॥ सो देवं न्नवतीति
द्वितीयमहस्तद्रूपं ॥ तद्देवस्य सवितुर्वार्यं महदिति सावित्रं ॥ दिवे धर्त्री भुवनस्य प्रजापतिरिति ॥
दिव इति तदष्टमस्य रूपं ॥ तेन द्यावापृथिवीये निरुच्यते इति द्यावापृथिवीयं ॥ तत्वं ॥ सर्वं २५॥
देवत्यं वै तत् ॥ सर्वदेवत्यं षष्ठमहस्तस्माद्भूतवत् ॥ किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठो न आजगं नित्यार्भवं श्रे
ष्ठो यविष्ठ इति निनृत्ति ॥ रूपः षष्ठमहर्नीववाक्रंतं गत्वान्नृत्यति ॥ व्यंहितं तद्यातं ॥ अवुवय
नंवं ॥

थइंद्रवंतोऽग्नयइतिवैश्वदेवं॥तस्यतादेवांतरूपंयज्ञोदर्कं॥वैश्वानरायधिषणामृतावृधइतिवैश्वानरीयं
घृतंनइतमग्नयेऽनामसीतिघृतवत्॥तस्योक्तंब्राह्मणं॥धारावरामरुतोधृष्ण्वोजसइतिमारुतं॥धारावराइतिनिरु
त्तिरं॥ततःषष्ठमहर्नौवाअंतंगत्वान्त्यतिकज्योँहितत्तइयात्॥त्वमग्नेद्युभिस्त्वमाशुशुक्षणिरितिजातवेदसीयं॥
त्वंचमितिसप्रत्न॥तियथावैसोदर्कीं॥मवंसप्रत्नत्वं॥तरूपमपः॥षष्ठेनाह्नाप्नुवंति॥प्रजापतिंदेवंदेवतानां॥तज्यो
धिर्हृतममृतमात्मंदधाति॥धतदाहुःकस्माद्वैश्वदेवान्येवान्वायात्यं॥तानिकदेवत्यानि॥नह्विदेवत्यानीति॥निकदे
वत्येनयातयामंत्तवति॥नह्विदेवत्येनवैश्वदेवेनवयातयामंत्तवति॥तस्माद्वैश्वदेवान्येवा[illegible]न्वायात्यं॥तएतेषा
मेवाह्नांसबलताया॥एतेषामन्निष्ठवानामयातयामतायै॥ज्योतिःप्रथममहरुपयंति॥तस्यैवैकार्अस्यरूपेणा॥ ६२
यंह्यकादरुत्तरेषामह्नां॥ज्योतिर्गौर्द्वितीयं॥गच्छंतिह्येनेनायुस्तृतीयं॥यंतिह्येनेनाग्निष्टोमोप्रथमोत्तमेऽहनीव

वायुरुक्थ्यानि मध्ये ब्रह्म वा अग्निष्टोमः पशव उक्थ्यानि ब्रह्मण एवैतत्पशूननुनयति परिगृह्यात्मन्दधाति तेषां वा ए
तेषां वै तत्सर्वमुक्थ्यानां सहस्रं स्तोत्रियाः साहस्राः पशवः प्र साहस्रं पोषमाप्नोति य एवं वेद षोडश्यां तान्वा इत
श्वशुरः श्वशुरो नितिष्ठन्वानुपश्यति पशवो वा अग्निष्टवाः श्रीः षोडश्यानि पशुन्निरेवतच्छ्रियमनुनयति परिगृह्या
त्मन्दधाति षोडश्यारं स नेन्वा ऊर्ध्वं वि स्वजिति श्वशुरः श्वशुरो नितिष्ठन्वानुपश्यति श्रीर्वा अग्निष्टवाः पशवः षोडश्यानि
[illegible]एवैतत्पशूननुनयति परिगृह्यात्मन्दधाति ॥ पञ्चमो वा अग्निष्टवं स्म मत्स्यं दायायेयज्ञ कउ अर्हत छंदानवति
सर्वं जागतानि वितस्यनि विद्धानानि स्वं तिष्ठ तृतीयसवने तथायथायथं निविदो धीयं तताएनान्यथायथं धीय
मानाः स विषुवलोकेषु स विषुवकामेषु यथायथं दधति तद्यत्सर्वं जागतानि निविद्धानानि स्वं तिष्ठ तृतीयसवने
तेनो यः सर्वं जागते तृतीयसवने कामः स उपाप्नोत्ययद्धैवतास्तंच्या स्त्रिष्टुभो दरदः शास्यं तैतेनो यः सर्वं त्रिष्टुभेष्ट २८

Takshashila Project

मः य२

तीयसवनेकामः सउपासीयद्धविषातं त्र्यागायत्र्यह्नरह्नः सुरूपकृत्नुः त्रास्यतैतेनोग्रः सर्वेगायत्रेहृतीयसवने
कामः सउपासीयद्धविषषलह्नः पुनः पुनर्निष्प्रवतेतस्माद्दनिष्प्रवोनामानिष्प्रवं तत्त्वनेनस्वर्गीयलोकाययजमा
नाः स्वर्गीयलोकाययजमानाः ॥ इत्येकविंशोध्यायः ॥ ॥ ॐ प्रथममहरयमेवलोकस्ताआयतनेनाग्निर्गा
यत्रीत्रिवृत्स्तोमोरथंतरं सामतन्त्वस्यनिदानंतस्येतानिछंदारूपाणिकरिष्यत्स्वप्रथमेपदेसदेवैयद्धेनविषु
न[illegible]करिष्यद्दावस्त्ववदेषवदषवदत्कवघ्नत्कवद्युंजानवज्योतिष्मद्युक्तवदित्युपप्रयंतोऽध्वरमित्याज्यंप्रवत्प्रव
द्धप्रथमस्याह्नोरूपंगायत्रंगायत्रत्रातः सवनोऽस्येषच्छ्यदह्इतिनुवृत्तद्उद्दृत्यैतत्प्रवोदेवायाग्नयइतिसमृद्धं
तस्योक्थंब्राह्मणंमाधुछंदसः प्रउगस्तस्योक्थंब्राह्मणंमायाविंशावसउपनइतिमरुत्वतीयमावदांतवदुप्रथम
स्याह्नोरूपंस्वर्गराद्दवसेनामरुत्वानितिसएवास्मिन्मरुत्वंगस्तानईद्दाइरादानस्तासादितिनिष्केवल्यमाव

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

दावाह्ने प्रथमस्याह्नो रूपं संपातो निष्केवल्यमरुत्वतीयेऽन्ववत: प्रथमेऽहन्त्संपातैर्विदद्वा: स्वर्गं लोकं समपतंस्त
स्माद्दनो प्रथमोऽग्नस्येते स्वर्ग्यौ तद्यत्संपातो निष्केवल्यमरुत्वतीयेऽन्ववत: प्रथमेऽहन्मूर्न्धस्य व लोकस्य समष्ट्यै युंज
ते मन उत युंजत धिय: प्रद्यावा यज्ञै: पृथिवी ऋतावृधे दद्वो मनसा बंधुता नर इत्यार्त्तवं तन नियच्छति युक्तवेति
रवविप्रवंतिर्त प्रथमेऽहन्त्रुक्तानि शस्यंते तद्यदिदं दवइत्यार्त्तवं करोति तन्नियुत्याप्रच्युत्ये रूपं दयोन विहां अयु
ङिस्वयं धुरीति विश्वादवं युक्तवद्धक्तवाह्ने प्रथमस्याह्नो रूपं तस्याह्व उत्तमे उस्र ऊ ति ऊ विदतेऽग्वध्रुत आग्नि
मारुतं शस्यते इति तदुदस्मादह्नो पीत किं॰त्रां सदेव सूक्ते स्याद्यवाछदायनद्दवाऽकुसत्वे एवयात यामाऽन्ववतिना
नुवचानेन वषट्कारेणैव सायातयामाऽन्ववति समानदऽग्ने वैश्वानराय पृथुपाजसे विप इति वैश्वानरीयं प्रवद्वद्वाह्ने
प्रथमस्याह्नो रूपं पृक्षस्य वृष्णो मारुताय स्वतवसे भानव इति मारुतं प्रवद्वद्वाह्ने प्रथमस्याह्नो रूपं प्रतव्यसीं नव्यसीं धीतिं २२

५५

मग्नयइतिजातवेदसीयंप्रवत्येवाह्नेप्रथमस्याह्नोरूपमिमंलोकंप्रथमेनाह्नान्वंतिगायत्रीछंदस्त्रिवृतंस्तो
मंरथंतरंसामप्राचीदिग्वसंतऋतूनांवसवोदेवान्देवजातमग्निमधिपतिं॥१द्वितीयमहरंतरिक्षंलोकआयतनं
नेंद्रस्त्रिष्टुप्पंचदशःस्तोमोबृहत्सामतन्नवस्येनिदानंतस्यैतानिछंदोरूपाणिऊर्वन्मध्यमेपदेसदेवंयाद्विप
त्यहमस्पृष्टंतक्रुर्वद्भुतवद्वज्रवद्वृत्रहद्वद्वृषण्वद्दुह्वद्धंवक्षितंतंचाभिप्रयमिंद्रतंवृतीमहइत्याज्यंहोतारंविश्व
विदसमितिविवस्तस्योक्थंब्राह्मणंगायत्रंगायत्रप्रातःसवनोह्येषच्यवइतिनुव्येल्हउइत्येतवंदिष्ठेतवघ्नरा
इतिसमद्देतस्योक्थंब्राह्मणंगार्त्समदःप्रउगस्तस्योक्थंब्राह्मणमिंद्रसोमंसोमपतपिबेममितिमरुत्वतीयंम
ध्यंदिनेसवनेवज्रहस्तेतिवज्रवत्तदतस्याह्नोरूपंयातऊतिरवमायापरमेतिनिष्केवल्यंतान्निरूपंवृत्रहत्येवी
नइतिवृत्रहद्वत्तादतस्याह्नोरूपंतद्देवस्यसवितुर्वार्यंमहदितिसावित्रंतिरंतरिक्षंसवितामहिवानतितत्सत्यस

मंतरिक्षस्य रूपं तद्द्यावापृथिवी विश्वशंभुवेति द्यावापृथिवीयं वैश्वदेवं तस्योक्तं ब्राह्मणं तद्क्षत्रथं सुहृत्तं विद्वनाप
सइत्यार्त्विवं तदन्तरीइंद्रवाहावृषएवस्मइति वृषएवं तस्योक्तं ब्राह्मणं यज्ञस्यावो रथ्यं विश्पतिं विशामिति शार्या
तं वैश्वदेवं वृषाके उ यं जतो धाम अज्ञायते ति वृषएवं तस्योक्तं ब्राह्मणं हृक्षस्य वृष्णो अरुषस्य नूसहो वृक्षेद्वार्द्धी
यसुमखाय त्वधस इति वृषएवतीतयोक्तं ब्राह्मणं नृ विसदो आ अमृतो नित्तुंद तइ तिजातवेदसीयं होता
यद्दूतो अनवद्विवस्वत इति वैश्वं तस्योक्तं ब्राह्मणं तस्य प्रातर्मक्षू धियावसुर्जगम्यादित्युत्तमा परमे वेतदहरन्ति
वदति परमेवेतदहरत्यारत्यवसंतीतिह स्माह कौषीतकिरंतरिक्षलोकं द्वितीयेनाह्ना प्नुवंति त्रिष्टुभं छंदः पंच
दशं स्तोमं बृहत्साम दक्षिणां दिशं ग्रीष्ममृतूनां मरुतो देवान्देवजातमिंद्रमधिपतिं ॥२॥ तृतीयमहरसावेव लोक
आयतनेन वरुणो जगती सप्तदशः स्तोमो वैरूपं साम तन्वस्य निदानं तास्येतानि छंदोरूपाणि वरुवदुत्तमे पदे २८

सदेवं यद्विन्द्रतानुवादितद्बृहत्स्तवेदश्वावज्ञो मद्यथ वइतव स्थितवदंतवत्सोदर्केम निरुक्तं सप्रत्नती नियुद्धा हि देवइ
तमानिध्याज्यंतदाकुर्य दंतस्तृतीयमहरथकस्माद्धक्तवदाज्यमित्यातनवाजक्ता देवाः स्वर्गंलोकमायन्युक्तावित
दायंस्तस्मादिति ब्रूयादश्वांऽग्ने रथीरिवेतिरथवत्तदेतस्याह्नोरूपंगायत्रंगायत्रप्रातःसवनोह्येषत्र्यहइति
नुवन्नूहउद्धृश्चितत्वमग्नेवसूंरिदेतिसमृद्धेतस्योक्तंवास्त्रणमोक्षिदआग्नेयःप्रउगोजागतंवैरतीयमहस्तद्य
दोक्षिदआग्नेयस्तृतीयस्याह्नःप्रउगस्तस्मात्ःसवनंजगतीत्तजातं। इत्ययेमामनुषोदेवतातातिमरुत्वतीयंग्री
तितत्तृतीयस्याह्नोरूपंयद्यावइंद्रसिशातमितिविरूपस्यस्तोत्रियःशातंत्नमीरुतस्युरितिनिन्दतिरंतस्तृतीयमहनी
ववाञ्जंतंगवान्त्यतिकच्चीदितत इयात्तयदिंद्रयावतस्वमित्यनुरूपःशिह्यमिन्मदयतेदिवेदिवइतिनिन्दति
रंतस्तृतीयमहनीववाञ्जंतंगवान्त्यतिकच्चीदितत इयातूइंद्रत्रिधाउशारणमितित्रिवान्तामप्रगाथस्त्रिधात्रि

हिं

तितत्तृतीयस्याह्नोरूपं॥मदंनुवंवसुनःक्षयस्यपतिरितींद्रसूक्तं॥मदंमदमितिसप्रत्नवति॥यथावैसोदर्कमेवंसप्रत्नवत्यं
तद्रूपं॥योजातएवप्रथमोमनस्वानित्येतस्मिंस्त्रैष्टुभेनिविदंदधाति॥तदेतदिंद्रतनूःसूक्तं॥एतस्मिन्नूरस्ममदोबौ
द्रवोनिविदंदधदिंद्रस्यप्रियंधामोपजगामे॥त्युपह्वाइंद्रस्यप्रियंधामगच्छतिजयतिपरंलोकं॥यएतस्मिन्सूक्ते
निविदंदधाति॥तस्यतद्देवान्नरूपंयद्धृतानुवादि॥यादासंवर्गमधरंगुहाकरितियदेतद्भूतमिवास्ति॥सोदर्कंभवति॥
तद्द्वितीयमंतरूपं॥अग्निर्वाद्वसवितरित्यग्निवाननुवरस्तद्वाद्दुर्येदंतस्तृतीयमहर्॥रथकस्माद्दग्निवाननुव
रइत्येतेनवाअह्नादेवाःस्वर्गंलोकमायन्॥नग्निप्रेप्संतोवेतदायंस्तस्मादितिब्रूयाद्दुरुष्य॥दवःसविताहिरण्यया
घृतवती॥भुवनानामभिश्रियेतिघृतवती॥तयारूक्तं॥ब्राह्मणामनश्चोजातोअनजीमुरुरूप्यइत्यार्जे॥वरथस्त्रिवकः
परिवर्त्तातरजइति॥त्रिवकइतितत्तृतीयस्याह्नोरूपं॥परावतोयेदिधिषंतआप्यामितिविश्वदेवं॥परावतइत्यंता २७

Takshashila Project

विपरावर्तं ॥ तत्तृतीयमह ॥ रं तं ॥ अंतं दधाय ॥ यद्देवोदर्कोलिद्वा एतानि सूक्तानि भवंति ॥ पदोदर्काण्येकान्येव ॥ पदोदर्काण्ये
कान्यथैतत्तृतीय पदोदर्कमेव ॥ तत्तृतीयस्याह्नो रूपं ॥ विश्वानराय धिषणामृतावृध इति वैश्वानरीयं ॥ घृतं न शुद्धतमग्न
ये जनामसीति घृतवत्तस्योक्तं ब्राह्मणं ॥ धारावरा मरुतो धृष्ण्वोजस इति मारुतं ॥ धारावरा इति निवृत्ति ॥ रं तत्तृतीयमह
नीव वाऽन्तं गत्वा नृत्यति ॥ कद्यौँऽदिति तदयात् ॥ त्वमग्ने प्रथमोऽङ्गिरा ऋषिरिति जातवेदसीयं ॥ त्वं त्वमिति सप्तत्तिय
या वि सोदर्कमेवं सप्तत्यं ॥ तद्रूपममुं लोकं तृतीयेनाह्नाप्नुवंति ॥ जगती छंदः ॥ सप्तदश स्तोमः ॥ वैरूपं साम ॥ प्रतीचीदि
ग्वर्षा ऋतुर्नामादित्यां ॥ देवा देवजातं ॥ वरुणमधिपतिं ॥ पंऽतं तत्तृतीयमह ॥ स्ते देवाऽन्तं गत्वा वत्रुच्छैमहारे ॥ छं स्तस्मा
दिछंदं स्तं दिष्टा विंदं ॥ स्तस्माद्यत्कवत्तदाकुर्यदंतं तत्तृतीयमह रथकस्माद्यउच्छेदन्नूं खयतीति ॥ वा वएतदायतनं यद्यउ
र्थमहरन्नं ॥ विराळन्नं न्नूं खोऽन्नमेव तद्यज्ञे वयजमानेषु दधात्यथो ॥ अवाघ्यातवेरतीयेनाह्ना ॥ वाकामवितद्यउर्थेदु

दूस २

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

न्विन्नावयतियथायस्तस्तंविनयेदेवंतद्वाचोविरुत्येतास्येतानिछंदोरूपाणिसघाङ्स्वराङ्द्विराङ्ज्ञातवद्द्रुतिमद्दी
तिमत्परिवदत्निवदुपवदित्याग्निंनस्वद्दक्तिन्निरितिविमदमाज्यंविमादनावेदेवाअसुरान्विमदंस्तद्यद्विमदःशस्य
तमध्यतश्चद्दोत्रासुवांगांगादवतद्यज्ञमानाःपाप्मानंविमदंत्यग्निर्जातात्अथर्वेणतिज्ञातवन्नादतस्याक्रोरु
पंधृतादशाजगत्यःसंपद्यंतेजगत्यातःसवनोद्येषच्यद्दोविंशतिर्गायत्रीगायत्रीप्रातस्सवनंवद्दतिनदुद्दंज्ञातस्से
सवनरूपान्वापइतीतिनुवृत्यृद्दउइ्द्यितदग्निंनरोदीधितिन्निररण्योरितिसमृद्धेविराजमाज्यंविराडंरष्टंतस्स
लामवासिष्ठमाज्यंवासिष्ठंरष्टंतस्सलोमदस्तयतीजनयंतप्रशस्तमितिज्ञातवे तदेतस्याक्रोरूपमानुष्टुनं
प्रउगआनुष्टुनंविवउर्थेमदस्तदेनस्वेनछंदसासमर्द्धयतितंवायज्ञेन्निरीमदइतियज्ञवत्यामरुत्वतीयंप्र
तिपद्यतेपुनरारंत्योविवउथेद्दन्यज्ञोयज्ञामवतदारत्नातऋधीद्दवमिंदमारिषण्यइतिमरुत्वतीयंतावाएतास्त्रि ३०

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

ष्टुभो विराड्वसीसा अत्र क्रीयं त एतास्त्यन्नो रूपेणसंपन्ना इंद्रमरुत्वइंद्र पाद्धि सामममिति विज्ञात त्रैष्टुत्तं सवनध
र एंताविवा एतानि विज्ञात त्रैष्टुभानि सवनधरणानि मध्यंदिनान्न व्यवंते त्रिष्टुभो वा इंद्रो मध्यंदिनायतनो वा इं
द्रस्तद्यदेतानि विज्ञातत्रैष्टुभानि सवनधरणान्यपि व्यूल्हछंदसो मध्यंदिनान्न व्यावंते त्रिष्टुभ इंद्रो नेदिंद्रं स्वा
दायतनाच्यवयानीति जातं यत्त्वा परि देवा अमन्वत इति जातवन्नदेतस्या क्रोरूपं मि मंनुमायिनं ऊवइतिमरुत्व
तीयं गायत्रं गायत्रमध्यंदिनो ह्येष च्यद्र ॥७॥ अथात इंद्र न्यूंखयेद्द्वा३इ इति स्तोत्रियानुरूपयोः स्त्रैवन्यूंखावुक्थ
मुखीययोः श्चा तं नाद्रियेतात्मा वि स्तोत्रियः प्रजानुरूपोन्नं विराळन्नं न्यूंखोन्नमेवात्मनि प्रजायां वदधत्यानुष्टुभं न्यू
खं न्यूंखयेदिति द्रक आऊरानुष्टुभं विवचउर्थमहस्तदेनस्वेन छंदसा समर्द्धयति विराळं न्यूंखं न्यूंखयेदिति सास्थि
तिरन्नं विराळन्नं न्यूंखोन्नमेवतदात्मनि प्रजायां वदधाति मध्यमे पदे न्यूंखयेदात्मा वै पदं प्रजातं मंमध्यं मध्य

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

मंपदं मध्येवा इदमात्मनोन्नंधीय ततं यथाग्निर्ग्रीसमन्नमद्यादेवं तदिंद्रमिद्धवतातयइत्याहेंद्रः साम्नः प्रगाथ एते
नावेदवाः सर्वा अश्रीराश्नुवत ताथ्याए वेतद्यजमाना एतानेव सर्वा अश्रीरश्नुवते ऊदृश्कतइंद्रः कस्मिन्नघेति
ऊदृश्कतीयास्तावा एता विराजोवानुष्टुभोवाचवंतिता अन्नकीयंत एता ह्यन्नोरूपेण संपन्नायुधस्यतेद्व्य
नस्य स्वराज इति विज्ञातात्रिष्टुभं सवनधरणं तस्योक्तं ब्राह्मणं स्वराज इति स्वराड्ढ स्वराड्ढ दितिवा अस्यरूपं
त्यमुवस्सत्रासादमितिनिष्कैवल्यं विश्वासुगीर्ष्वायितमित्यावदावद्वेव तु र्थस्याक्ष्णः प्रायणीयरूपं पुनः प्रा
यणीयं द्विवत्तुर्थे मदगायित्रं गायत्रमध्यंदिनो स्येषच्यद्दः ॥८ हिरण्यपाणिमूतय इत्यूतिमाननुचर ऊत
य इत्यूतिमदूतिमदितिवा अस्यरूपमादेवोयातु सविता सुरत्नः प्रद्यावायज्ञैः पृथिवीनमोभिः प्रत्नंनुच्यो
दूतमिववावमिष्यप्रभुक्ति तु देवी मेनीषेत्येतिवा विप्रे तिवा प्रायणीयरूपं तस्मादावंतियप्रवंतिवैतुर्थेदृश्य ३१

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

कानि शस्यंते ॥ प्रायणीयरूपाणि ॥ पुनः प्रायणीयं द्वि चतुर्थमहः ॥ द्विपदाः शस्यंते द्विपाद्वा अस्ति [illegible]मिव महः ॥ त्यं निष्को-
ल्यं तद्रूपं ॥ तद्यथोपप्रयाय स्वर्गस्य लोकस्य नेदीयस्तायां वसेदेवं तत् ॥ सम्राजो असुरस्य प्रशस्तिमिति वैश्वानरी-
यं सम्राड् इति सम्राड्वसम्राड्वदिति वा अस्य रूपं ॥ क ईं व्यक्ता नरः सनीडा इति मारुतं ॥ तस्य तद्ब्राह्मणं ॥ यत्त्वं शुक्री-
यस्य दुवेवः सुद्योत्मानं सुवृक्तिमिति जातवेदसीयं ॥ तस्य तद्ब्राह्मणं ॥ यन्मरुत्वतीयस्य प्रयं तु वाजास्तविषीभि-
रग्नय इति तिस्रो धिकाः समूल्हा ॥ आ वे षमुयमवईमदेवयमित्यावदाव द्धि चतुर्थस्याह्नः ॥ प्रायणीयरूपं पुनः
प्रायणीयं द्वि चतुर्थमहः ॥ वसुं न चित्रमहसं गृणीष इति जातवेदसीयं ॥ घृतं निर्णिग्ब्रह्मणे गातुमेरयत्यावदा-
वद्धि चतुर्थमहः ॥ ऽथो ऽक्थ्यान्युपेतस्त्र्हाषाषाल्वग्निमुपर्यंति षो-
ल्वशाकलं वा इदं सर्वमस्यैव सर्वस्याप्त्या ॥ अन्नं चतुर्थेनाह्नानुवंद्यनुष्टुभं छंद एकविंशं स्तोमं ॥ विराजं सामोदी-

वीं दिशं शरदमृतूनां साध्यांश्चाप्यांश्च देवान्देवजाते बृहस्पतिं च चंद्रमसं चाधिपती बृहस्पतिं च चंद्रमसं चाधिपती
॥९॥ ॥इति शांखायनब्राह्मणे द्वाविंशोऽध्यायः॥ ॥ॐ पशवः पंच ममदुः पंक्तिर्वै तन्वस्य निदानं पश
वः पंक्तिरिति तस्यैतानि छंदोरूपाणि दृषन्नव इन्नु मद्युयव घृतवन्मद्वद्ग यिम द्वाज वद् ध्यसवदितीम मृ
षुवाञ्जति थिमुषर्बुधमित्याज्यं रायास्सूनो सहसो मर्त्येष्वितिरायइति रयिमद्धयिमदिति वाञ्जस्य रूपमध्य
सवन्नत्पङ्क्तेः रूपं जागतं जगत्यातः सवनो ह्यपि षच्चन्द इति नु च्युल्कृ उद्धृत्ये तदग्निं तं मन्ये यो वसुरिति समूल्हेरा
द्भं पंक्तिर्वै पंच ममदुर्यदितदहस्तदेताञ्जस्तं यं यंति धेनवइति धेनुमदिति वाञ्जस्य रूपं बार्हतः प्रउगः पशवः
पंच ममदुर्बार्हताः पशवः पशूनामेवाप्त्यै यत्पांचजन्यया विशेति मरुत्वतीयस्य प्रतिपत्पांचजन्ययेति तत्पंच
मस्याह्नो रूपमिन्द्राग्नी सोम इन्द्र मदइति मद्वत्पांक्तं तस्योक्तं ब्राह्मणमेव विता सि सुन्वतो वृक्तबर्हिष इति षट्प ३२

दाः षड्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सरस्यैवाप्त्यै तासां गायत्रीशंसं सप्तमिति ह स्माह कौषीतकिस्तद्वा अत्र संपन्नं य
द्गायत्रीं शंसंतद्यदष्टाक्षिरष्टाक्षिरक्षरैः प्राप्नोतीति तद्गायत्रीरूपं मरुत्वाँ इंद्र वृषन्नो रणायेति विज्ञात छंदं संव
न धरणं तस्योक्तं ब्राह्मणं वृषन्नो रणायेति वृषन्वत्तदेतस्याह्नो रूपं मर्यं दृश्येनवा इदमिति मरुत्वतीयं गायत्रं गा
यत्रमध्यंदिनो द्वेषच्छ्यदः ॥१ महानाम्न्यः पृष्ठं भवंति महानाम्नीभिर्वा इंद्रो वृत्रमहन् स्तं वृत्रं हत्वायं तं देवताः प्रत्यपा
तिष्ठं तं परांज्योहास्मादद्य पक्रांता विद्यत्य तत्स्तु स्तं प्रजापतिः पप्रच्छ काशको दं ३ मित्येवाच्येवेति प्रत्युवाचानि
रुक्तमनिरुक्तउ वै प्रजापतिस्तत्प्राजापत्यं रूपं तमग्निः पप्रच्छ काशको दं ३ मित्येवाह्यन इति प्रत्युवाच तं स्वो मदि
मा पप्रच्छ काशको दं ३ मिति सहास्मादग्रे पक्रांता विद्यत्य तत्स्थावेवादीद्रे इति प्रत्युवाच तं पूषा पप्रच्छ काशको दं ३ मि
त्येवाद्दिर्ह षन्निति प्रत्युवाच तं विश्वेदेवाः पप्रच्छु रकाशको दं ३ मित्येवाद्दिदेवा इति प्रत्युवाच तानि वा एतानि पंच प

ते २

दानिं पुरीषमिति त्रास्यं तं सोऽर्णव एव व्याप्तावा एताः शाक्वर्यः एता निर्वाप्य इंद्रो वृत्रमशकत् वृत्रं तद्यदाभिर्वृत्रमशक
द्धंतुं तस्माच्छक्वर्यः शाक्वर्यो द्विप्रत्यास्मे पिपीषते योरयिवो रयिन्नमस्त्यमुवोभ्र प्रवृणमिति त्रयस्त्वचां भस्माद्भ
स्माइदं धस इति वृहतीं दशमीं करोत्येवाद्य सिवीरयुरिति वेव स्थिता पुरीषस्यं मानानिव्याहारा तथा सस्तोत्रि
येण समो वा तिन्नाय्यो वा संपद्यते यदिंद्र नाकुषीष्विति साम्नः प्रगाथो यद्वा पंच पंक्तीनामिति पंचेति तत्पंचमस्या
ङ्को रूपमिंद्रो मदाय वावृध इति मद्वत्पांक्तं तस्योक्तं ब्राह्मणं प्रेदं ब्रह्म वृत्र तूर्येष्वाविथेति षट्पदास्तासामु
क्तं ब्राह्मणं मह्रे कोरयिपातरयीणामिति विज्ञातत्रिष्टुत्तं सवनधरणं तस्योक्तं ब्राह्मणं रयिपातरयीणा
मिति रयिमद्रयिमदिति वा अस्य रूपं मध्यासवत्तत्पंक्तेरूपं तमिंद्रं वाजयामसीति निष्केवल्यं स वृषा वृषभो
भुवदिति वृषण्वत्तदेतस्या ङ्को रूपं गायत्रं गायत्रं मध्यंदिनो ह्येष च्यवदः ॥२ तत्सवितुर्वरेण्यमिति वैश्वा ३३

मित्रोनुचरः॥ पृथ्यानामेवनानात्वाय॥ वाजयंतः पुरंध्येतिवाजवन्नादत॥ स्याक्तोरूपं॥ मुदुत्यद्देवः सविता॥ दमूनाइ
तिसावित्रं॥ वाममद्यसवितर्वाममुश्व इतिवाममिति॥ पशुमत्पशुमदितिवाअस्यरूपं॥ मद्याद्यावापृथिवी इह ज्येष्ठे इ
तिद्यावापृथिवीयं॥ रुवद्दोक्षापप्रथानेभि॥ रेवैरित्युरु॥ इति पशुमत्पशुमदितिवाअस्यरूपं॥ मृत्नुर्विश्वावाजइंद्रोनो
अछेत्यानंतवं॥ यगोमंतंवाजवंतंसुवीरमिति॥ गोमंतमिति॥ पशुमत्पशुमदितिवाअस्यरूपं॥ कोनुवांमित्रावरुणावृ
तायन्निति॥ वैश्वदेवं॥ यज्ञायातवापशुषोनवाजानिति॥ पशुष इति पशुमत्पशुमदितिवाअस्यरूपं॥ मध्यासवत
त्पङ्क्तेरूपं॥ दविष्पांतमजरंस्वर्विदीति॥ वैश्वानरीयं॥ पांतमिति॥ तत्पंवमस्याक्तोरूपं॥ वपुर्नुतच्चिकितुषेचिदस्त्वि
तिमारुतं॥ समानंनामधेनुपत्यमानमिति॥ धेन्विति॥ पशुमत्पशुमदितिवाअस्यरूपं॥ मग्निर्होतागृहपतिःस
राजेति॥ जातवेदसीयं॥ मवानोमघवन्वाजसाताविति॥ वाजवन्नादतस्याक्तोरूपं॥ मध्यासवन्तत्पङ्क्तेरूपं॥ मितिनुयूले

Takshashila Project

थसमृल्हे मूर्द्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या इति वैश्वानरीयं नाग्निं यज्ञानां सदनं रयीणामिति रयिमद्द्यिमदिति वा अ
स्य रूपं मारुद्रा सइंद्रवंतः सजोषस इति मारुतं गामदश्वावद्रथवत्सुवीरमिति गोमदश्वावदिति पशुमत्पशु
मदिति वा अस्य रूपमिमम्षु वो अतिथिमुषर्बुधमिति जातवेदसीयं तस्योक्तं ब्राह्मणं पौष्णं पशून्यं च मेनाक्का न्नुवं
ति पङ्क्तिः छंदस्त्रिणवं स्तोमं शाक्वरं सामा वीवीं दिशां दमंतमूर्तनो मरुतो देवान्देवजातं रुद्रमधिपतिं ॥३॥ पशवः पंचममहः
रथवृ रूष एव षष्ठमहः स वै पुरुषः प्रजापतिः स्वर्वस्य सर्वस्याति छंदा वै प्रजापतिस्तत्प्राजापत्यं रूपमसुरीडं त्र
त्यक्कमत पर्वन्पर्वन्मुष्कान्कृत्वाता विंद्र इति जिगीषं न्पर्वन्पर्वन्छेपां श्रुं ऊरुतें द्र उ वे परुच्छेपः सर्वं वा इंद्रेण जिगी
षितं तां समस्तवन्तमर्द्धेनादसुरमायया स एताः पुनः पदा अपश्यत्ता निरंगादं गात्पर्वणः पर्वणः सर्वस्मात्पाप्मनः
संग्रामुच्यतततद्यत्परुच्छेपः शास्यते मध्यात श्व द्रोत्रा सुवां गादं गाद्देवतद्यजमानाः पर्वणः पर्वणः सर्वस्मात्पाप्मनः संग ३४

हे मिं ३ स्य ३

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

सू२ सू

प्रमुच्यंत नित्याःपूर्वा याज्याःऋचा पारुच्छेपीत्तियेजंति तद्यदा निस्सदद्दर्नवषट्कुर्वंति तेनोस्मै ष्ठायद्दे विनानंतरयं
तिनेदच्युतं यज्ञस्य प्रियं देवानामंतरयामेति नित्यान्पूर्वान्हत्वु याज्या ऋत्वा गार्त्समदे यजंति तद्यदे निस्सदद्दर्नवष
ट्कुर्वंति तेनोस्मै ष्ठायद्दे विनानंतरयंति नेदच्युतं यज्ञस्य प्रियं देवानामंतरयामेति तन्न तति छंदसो न्नवंति त
थैषां सप्त पदानि वषट्कृतं न्नवंति तदुदस्मादुक्कोषीतकि विराज षमानि दृवा एतं छंदांसि गोपायंति योसोत
पन्नितां तसं पदं मोदयंतीयेति छंदो नियंजंति ॥ ५ तद्वैखल्वैकादिकीनिरेवयजेयुर्देवयानस्यैव पथो संमुच्यांसधा
नो ३इ तितद्याप्यलीचीमोलौंज्ञाबाल गृहपतीन्स्समासीनानुपास्य द्यपन्न छौ क्कोगाना३ परुछेपा३ इति तउदहृक्कीमासु
स्त तउह्नो [illegible] त्तराद्धर्यमदस शिश्व्रो गोश्रायणिरस्ति परोवादे गोश्रोवानादेवाक्कोगामन्न परुछेपाः शास्त्रेणाहन्न
परुछेपो क्ता यतीञ्ञैकादिकीस्तिरयाह्नन तनों अंक्कोनागामेति यथायथेय इज्युर्देवायतने विषष्ठमहस्तद्यत्तदे

त्र२ना

प
द्दर्हो तिवव षङ्कुर्य्यीद्दो तेनयोर्द्दे वायतनं संहृंवीताध्वर्योर्गृद्दंते श्यां जिंह्वाए तयं तिस्व र्गलाके षष्ठेनाह्नासायान
वानं समापयति स स्वर्गंलोकमुद्भूयतियद्घघ्यवान्यात्पुनः पुनः प्रतीसारमुपशिक्षेतेव ॥ ५ अयंजायत मनुषा
धरीमणीत्याज्यू मयमित्यनिरुक्तमनिरुक्त उ वै प्रजापतिस्तत्प्राजापत्ये रूपमतिछंदसः सप्तपदाः पुनः पदाय
दितदह्नस्तदेतान पदंच पुनः पदं चांतरेणावान्यादात्मावै पदं प्राणाः पुनः पदं सयोत्रावानंतंब्रूयात्प्राणादात्मान
मंतरगान्नऊठीविष्यतितथाह्नस्यांतस्मान्नपदंच पुनःपदं चांतरेणावान्यादातिछंदसः प्रउगआतिछंदसं वै ष
ष्ठमहस्तदेनस्वेनछंदसा समर्द्धयति सत्र्यौमहानामितिमरुत्वतीयस्यप्रतिपत्स इत्यनिरुक्तमनिरुक्त उ वै प्र
जापतिस्तत्प्राजापत्यं रूपं यं त्वां रथमिंद्रमेधसातय इतिपारुच्छेपं तस्योक्तं ब्राह्मणं यः शूरैः स्वः सनिता तितिशूरै
रितिसएवास्मिन्नमरुत्वं गः सयो वृषा वृष्ण्येभिः समोकाः इतिविज्ञातत्रैष्टुभं सवनधरणं तस्योक्तं ब्राह्मणं वृषा ३५

Takshashila Project

र हस्तोञ्जितिनिन्हत्तिरंतः षष्ठमहनीववाञ्जंतंगवान्त्यतिकश्चौंहितततइयातैंमरुत्वाँइंद्रमीढ्वइतिमरुत्वतीयंगाय
त्रंगायत्रमध्यंदिनोस्येषत्र्यहः ॥६॥ रेवतीर्न्नःसधमादरेवाँइद्रेवतस्तोतेतिरेवतस्यायोनौवारवंतीयमुक्तंतवत्या
न्नेयंसामेंद्रीष्वेतन्मिथुनंप्रजात्यैरूपंमाविदन्यद्विशंसतेतिसाम्नः प्रगाथःसखायोमारिषण्यततिसखायइ
तिसर्वरूपंसर्वरूपंवैषष्ठमहस्तस्मात्सखायइतिसर्वानेवानुवदत्येंद्रयास्सुपनःपरावतइतिपारुच्छेपंतस्यो
क्तंब्राह्मणंपरावतइत्यंतोवैपरावतोंतःषष्ठमहरंतिमन्नंतंदधातिप्रघान्वस्यमहतोमहानीतिविज्ञातंत्रैष्टुभं
सवनधरणंतस्योक्तंब्राह्मणंमहतोमहानीतिनिन्हत्तिरंतःषष्ठमहन्नीववाञ्जंतंगवान्त्यतिकश्चौंहितततइया
३ तैउपनोहरिर्त्तिःसुतमितिनिष्केवल्यंयाहिमदानांपतउपनोहरिर्त्तिरितिनिन्हत्तिरंतःषष्ठमहन्नीववाञ्जंतं
गवान्त्यतिकश्चौंहितततइयातैंगायत्रंगायत्रमध्यंदिनोस्येषत्र्यहः ॥७॥ अग्निंत्यंदेवंसवितारमोण्योःकविक्र

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

उमित्यतिछंदसा वैश्वदेवं प्रतिपद्यते आतिछंदसं वै षष्ठमहस्तृतीयसवनमतिछंदाश्च्यष्टु तथो प्राजापत्यं वै ष
ष्ठमहरतिछंदा वै प्रजापतिस्तत्प्राजापत्यं रूपमनिवानमनुच्चरस्तस्योक्तं ब्राह्मणमुद्युष्य देवः सविता सवायेति सा
वित्रं सविता सवायेति निन्दन्निरंतः षष्ठमहनी वै वा अंतं गत्वान्तत्यति कद्वौंदित ततइयातु कतरा पूर्वा कतरापरा
योरिति द्यावापृथिवीयं सर्वोपार इति निन्दन्निरंतः षष्ठमहनी वै वा अंतं गत्वान्तत्यति कद्वौंदित ततइयतु किमु श्रेष्ठः
किं य विष्ठो न आऊ गन्नित्यार्चवं श्रेष्ठो यविष्ठ इति निन्दन्निरंतः षष्ठमहनी वै वा अंतं गत्वान्तत्यति कद्वौंदित तत इया
रि तू इंद मिद्धा रोदसी पूर्तं वचा इति वैश्वदेवं काण्वायदस्यापितरा मंदने ष्ठा इति स्थितवत्तदंतरूपमंतः षष्ठमहः
स्तिष्ठती वै वा अंतं गत्वा कद्वौंदित तत इयातत्तस्य देवउत्त मे प वि शिष्टायययज्ञेन दक्षिणया समक्ता इत्येतन्नाराशंसं स
माव पत्यात्मा वै स्तकं प्रजा पशवो नाराशंसे मध्य एव तदात्मन् प्रजां पशूननु नयेद ध्वय दश्व लक्ष्ममहः रर्जुनं वति २८

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

विश्वानरीयं महद्दर्द्धनं चेति निनर्त्तिरंतः षष्ठमहर्नीववाङ्कंतं गवान्नत्यति कश्चिद्धि ततइयात् प्रयज्यवो मरुतो भ्राज
द्दृष्टय इति मारुतं तस्य तदेवांतरूपं यज्ञोदर्कं मिमं स्तोममर्हते जातवेदस इति जातवेदसीयं [illegible] तदेवांतरूपं
यज्ञोदर्कं मिमं स्तो[illegible] तस्य तदेवांतरूपं यज्ञोदर्कं मा रिषाम ममारिषामेति तदंत
तो रिष्ठरूपमपः षष्ठेनाह्नाप्नुवंत्यति छंदसं छंदस्त्रयस्त्रिंशं स्तोमं रैवतं सामोर्ध्वां दिशं शिशिरमृतूनां विश्वान्देवा
न्देवजातं प्रजापतिमधिपतिं प्रजापतिमधिपतिं ॥८॥ इति॥ त्रयोविंशोऽध्यायः॥ समाप्तः॥ ॥ॐ॥ अग्निर्जि
दग्निजिता वै देवा अन्त्यजयन्निमांस्त्रीँल्लोकांस्तस्मात्स्यात् त्र्युरुदयो नवंति विश्वजिता जयन्निमाश्चतस्रो दिशस्तस्मा
च्चतुरा ह्यच्युदयो नवंत्यग्निजिदग्निजिता वै देवा अन्त्यजयंस्तदुदन्विवैवससंजयद् जितं पर्यशिष्यतं तं द्विश्वजि
ता जयन्विश्वमजैष्मेति वावं विश्वजिन्नो वा एता विंद्राग्नी एवं यदग्निजि द्विश्वजितावग्निरेवाग्निजिदग्निर्हीदं सर्वमत्त्य

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

जयदिंद्रो विश्वजिदिंद्रो हीदं सर्वं विश्वमजयत्स वा अग्निजिदुत्तयसामा सर्वस्तोमोऽन्नवति तस्मादुत्तया निरुक्ता निरा
स्यांत बार्हतराथंतराणि तस्य प्र वो देवायाग्नये यद्बार्हिष्ठं तदस्नय इत्येत उक्तेत दाज्यं प्रवइति तद्राथंतरं रूपं बृहद
द्विदित्ता वसोऽ इति द्वद्बार्हतमुत्तोमाधुछंदस गार्त्समदो प्रउगो संप्रवयेद्वायव्यां भरो रुचं शस्त्वा थोउन्ने वाय
व्ये ह वै ऐंद्रवायवी पुरोरुचं शस्त्वाथोत्ते ऐंद्रवायवे ह वै अथ पुरोरुचमथोत्ते ह वै अथ पुरोरुचमथोत्ते ह वै एवाम
वसंप्रवयेन्नाद्रियेत माधुछंदसान्येव पूर्वाणि इत्वा निकरोति गार्त्समदान्युत्तराणि तद्वा आहुः किं तदुन्नौ संप्रवयें
न्नाद्रियेत माधुछंदस एव प्रउगे स्यादिति गार्त्समदं विश्वदेवमुपरिष्टान्माधुछंदसस्य विश्वदेवस्य पर्यासे तं कुर्याञ्
तं त्रिकं निरुक्तं बार्हतं ॥१ विश्वेदेवास आगत शृणुता म इमं हवं । एदं बर्हिर्निषीदतेति बर्हिरिति तद्बार्हतं रूपम
थ माधुछंदसं सारस्वतं तस्यैवोत्तमया परिदध्यादित्येकाहिकं प्रातःसवनं स्यादिति सा स्थितिरेकाहो वा अग्निष्टो २९

त्वतिष्ठा वा एवाहः प्रतिष्ठित्या एवा वारथंयश्रोतय इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदिदं वसो सुतमंध इत्यनुचर एष एव
नित्य एकाहातानस्तस्योक्थं वाह्येतएंजनिष्ठा उग्रः सहसे तुरायेति गौरिवीतीयं शर्वेशस्त्रेइंद्र पिब तुभ्यं सुतो मदाये
त्येतस्मिन्वाऽहतपंचर्वे निविदं दधातीद्रस्यनुवीर्याणि प्रवोचमिति हिरण्यस्तूपीयं शर्वेशस्त्वायातऊतिरवमा
यापरमेत्येतस्मिन्वाऽहतनवर्चे निविदं दधात्येवंनुयदिरथंतरं पृष्ठंभवति यद्वेकेहहाद्देतद्ववेशास्त्रेकाह्कि
यान्निविदादधादित्येकस्तके निष्केवल्यमरुत्वतीयस्याताम्मि तिसास्थितिः पिबासोमममन्निय मुग्रतर्द्दस्तमु
ष्टुद्धियोऽभनिन्द्रस्त्याजाइत्यक्तत्ते अभिवतीतदन्ति जितो रूपमथनित्यामेवैकाहिकं तृतीयसवनं स्यादितिसास्थि
तिरेकाह्नो वा अभिजित्त्वतिष्ठावा एकाहः प्रतिष्ठित्या एवौरस्वर्भानुर्हासुर आदित्यं तमसाविध्यत्तस्यात्रयस्त्त
मोपजिघांसंत एतं सप्तदश स्तोमंत्र्यहं पुरस्ताद्विषुवत उपायंस्तस्य पुरस्तात्तमोपजघ्नुस्तत्पुरस्तादसीदन्त
स

एतमेवत्यदहमुपरिष्टाद्विषुवतउपायंस्तस्यपरस्तान्तमोपजघ्नुस्तयएवंविद्वांसएतंसप्तदशंस्तोमंत्यदहमुप
यतोविषुवंतमुपयंत्यनात्वामेवतेलोकाज्योयजमानाःपाप्मानमपघ्नतेतान्वैस्वरसामानइत्याचक्षतए
तैर्वाअत्रयआदित्यंतमसोपस्पृण्वततद्यदपस्पृण्वततस्मात्स्वरसामानस्तदेतद्दृष्टाभ्युदितं॥३॥ यंवैसू
र्यंस्वर्भानुस्तमसाविध्यदासुरः।अत्रयस्तमन्वविंदन्नह्यन्येअशक्नुवन्नितिस्वरसामानोह्वाएतनाभ्यु
क्ताःकद्धंतिमरुत्वतीयानिभवंतिकद्धंतोनिष्केवल्येषुप्रगाथाःकोवैप्रजापतिःप्रजापतिःस्वरसामानआ
नुष्टुभानिनिविद्धानानिभवंत्यापोवाअनुष्टुबापःस्वरसामानोऽद्भिर्हीदंसर्वमनुस्तब्धमुत्तयतोह्यमुमादित्यमा
पोवस्ताद्धोपरिष्टाद्धतदेतद्दृष्टाभ्युदितं॥४॥ यारोवनेपरस्तात्सूर्यस्युयाअवस्तादुपतिष्ठंतआपइत्यायाह्वो
र्द्दैवमर्त्यइतिप्रथमस्यस्वरसाम्नआज्यमावद्धाथंतरंवृहद्दयोर्द्विजानवइतिद्वितीयस्यबृहद्धार्दंतमश्नउअ ३८

Takshashila Project

मान्नरेति तृतीयस्यां वज्रा रथंतरं माधुछंदसः प्रथमस्य स्वरसाम्नः प्रउगौ गार्त्समदो द्वितीयस्यौक्ष्णिद्रुन्नात्रेयस्तृ
तीयस्या तेषामुक्तं ब्राह्मणमन्वायत्ता मरुत्वतीयानां प्रतिपदनुचरा अन्वायत्ता ब्राह्मणस्पत्यास्त्र्यहरूपेण ते
षामुक्तं ब्राह्मणं कस्य वीरः को अपश्यदिंद्रमिति प्रथमस्य स्वरसाम्नो मरुत्वतीयं केति कद्वं कयाशुभा सवयसः
सनीळा इति द्वितीयस्य कायति कद्रूज्ञाय सामनन्त्यं यथा वेरिति तृतीयस्य नाकमीषतरास्मा इति कामंति
कद्वको वि प्रजापतिः प्रजापतिः स्वरसामानीय ज्ञाय थाश्च स्वर्व्वैत्येतस्मिन्नुद्के बृहती तृतीये स्तोत्रियेन्वहं स्व
रा एयन्वायातयं तिन्नयदि तथा कुर्युरेतावेवस्तोत्रियानुरूपाविषाक्षय्याकन्नयोरतसीनामिति कद्धान्त्रगायस्त
स्योक्तं ब्राह्मणं ॥ ५ अथ रथंतरस्य योनिर्यमिंद्र दधिषे त्वमिति द्वौ नेकपातिताय्येन दसौ बृहत्यकाकिनीवश
स्वांसदितीद्र उन्न्य मिन्नमघवन्नन्नमेति विज्ञात त्रिष्टुभं सवनधरणं तस्योक्तं ब्राह्मणं यस्तेसाधिष्ठोवस इत्यानुष्टुने
मा

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

स्ता

निष्केवल्यमिंद्रकतु श्रमान्तरेत्यावद्राथंतरं कद्रुवस्यारुतमिति कद्वान्त्रगाथस्तस्योक्तं ब्राह्मणं ॥ ६ अथ बृहतो
योनिः स्वरं तिवासुतेनर इति द्वचौ निकपातितायैनेदसौ बृहत्येकाकिनी वशास्त्वासदित्यध्वर्यो वीरप्रमहे सुता
नामिति विज्ञातत्रैष्टुभं सवनधरणं तस्योक्तं ब्राह्मणं गायंति त्वा गायत्रिण इत्यानुष्टुभं निष्केवल्यमुहंशामिव
ये मिर इत्यकद्वाह्नं तमिमा उ त्वा पुरूवसो इति प्रगाथः पावकवर्णाः कवसाइ इति कद्वांस्तस्योक्तं ब्राह्मणं ॥ ७
अथ रथंतरस्य योनिरथबृहतो दानामगोनवारण इति द्वचौ निकपातितायैनेदसौ बृहत्येकाकिनी वशा
स्त्वासदितीदं त्यत्पात्रमिंद्रपात्रमिति विज्ञातत्रैष्टुभं सवनधरणं तस्योक्तं ब्राह्मणमिंद्रं विश्वा अवीवृधन्नित्या
नुष्टुभं निष्केवल्यं वामत्निप्रणोनुम इत्यनिवत्तद्राथंतरं रूपं तदाऊर्नानुष्टुप्सु निविदं दध्यान्मोदयति त्रिष्टुप्सु
दसोमध्यंदिन मानुष्टुभा निश्वीणि त्रास्त्वाकामस्योपाह्ये त्रैष्टुभेषु निविदं दध्यातितथा यथायथं निविद्धीयते ॥ ३५

स्ता २

Takshashila Project

हे५ छा१ छा७

सिनान्यथायथंधीयमानाःसर्वेषुवलोकेषुसर्वेषुचकामेषुयथायथंदधात्यर्वोग्रथंविश्ववारंतउग्रेतिप्रथमेस्
न्नावतिराथंतरेपादितउदुनश्चित्रतमइतिद्वितीयउद्धतिबार्हतंसंचवेजग्मुर्गिरइंद्रइदीरितितृतीयेगत
वत्यंतरूपेयद्स्वराणिपृष्ठ्यानिन्नवंतिबृहद्रथंतरेएवतद्विसामगाःपवमानेषुकुर्वंतियद्वकबृहद्रथंतरे
पृष्ठेस्यातांस्वराणिवेवतद्विसामगाःपवमानेषुकुर्वंतिस्वराणिवैपृष्ठ्यानिस्युरितिहस्माहकौषीतकिः
स्वरसामानोह्येतेपृष्ठ्यैर्वैदेवाःस्वर्गंलोकमस्पृश्नंस्तद्यस्वराणिपृष्ठ्यानिन्नवंतिस्वर्गस्यैवलोकस्यस्पृष्ट्यै
पृष्ठ्यस्यषलहस्यसमृद्ध्यैस्यायाःपूर्वस्यत्र्यहस्यवैश्वदेवानांप्रतिपदस्ताःप्रतिपदोयान्युत्तरस्यत्र्यहस्यतृती
यसवनानितानितृतीयसवनानिसानुचराणितद्यानितत्रवैश्वदेवानिन्नवंतितान्युद्धृत्यानिप्राजापत्यान्यनिरु
क्तानिपरोक्षंवैश्वदेवान्यवधीयंतेतप्रवःपांतंरघुमन्यवोंधमेतेप्रत्नथापूर्वथाविश्वथेमथाकदित्थानृंःपात्रंद

छा७ न्या१

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

देवयतामितिप्रतिनाम्नाने दिष्ठस्त्वाद्धैखलुप्रत्यक्षंवैमद्देवान्येवावधीयेरन्नग्निरिंद्रोवरुणोमित्रोऽर्यमेतिप्र
थमेदन्वांस्कन्निवीतिकद्वदेवान्रुवेद्दहलुवसःस्वस्त्ययइतिद्वितीयेऽज्योतिष्मनइतिकद्वदुषासानक्ताबृहतीसु
पेशसेतितृतीयेनकेतिकद्वकोवैप्रजापतिःप्रजापतिःस्वरसामानस्तेऽग्निष्टोमावोक्थ्यावासंतिष्ठंतेऽग्नि
ष्टोमाइतिपैंग्यंवृत्स्तवद्ब्रसिनोभवंतियेऽग्निष्टोमानुपर्यंत्युक्थ्याःस्युरितिहस्माहकौषीतकिःसविय
ज्ञःकृत्स्नःसमृद्धोयउक्थ्यःपंचदशास्यस्तोत्राणिभवंतिपंचदशशस्त्राणितानित्रिंशत्स्तुतशस्त्राणित्रिंशदक्षराविरा
डमत्रिसंपद्यतेश्रीर्विराडन्नाद्यंश्रियोविराजोन्नाद्यस्योपाप्त्यैश्रियोविराजोन्नाद्यस्योपाप्त्यै॥९॥इति ॥
चतुर्विंशोऽध्यायः समाप्तः॥ ॐआपस्तपातप्यंततास्तपस्तप्त्वागर्भमदधततत एष आदित्योऽजायत
षष्ठेमासितस्मात्सत्रिणःषष्ठेमासिदिवाकीर्त्यमुपयंतिसएषमासानुदइतिषष्ठंहतांस्तस्मात्सत्रिणःषष्ठेवो ॥७०॥

Takshashila Project

र्द्वौ मासो यंति षळहान्नानंतरेणोद्वा एतमन्नानायाव पुनर्मृत्यकश्चापाश्नानायांव पुनर्मृत्युं वजयंति ये विषुवंतम
दुरुपयंति तस्यैतानि छंदोरूपाणि सूर्यवन्तानुमंत्र्योतिष्मद्वुक्तवद्विनवद्वृर्यंतवदिति समुद्राद्वूर्मिर्मधुमाँ उ
दारदित्याज्यं समुद्राद्येषोऽध्युदेतीदं एकं सूर्य एकं जज्ञानेति सूर्यवत्तदेतस्याङ्कोरूपं ताः संशास्ता एकविंश
तिरनुष्टुभः संपद्यंत एकविंशो वा एष य एष तपति तदेनं स्वेन रूपेण समर्द्धयति त्रिष्टुभः प्रउगो विश्वा वा
एषोऽङ्गो विषुवां छंदसां त्रिष्टुप्तादेनं स्वेन छंदसा समर्द्धयति ॥१॥ क्रविदङ्ग नमसा य इद्धासइ तिवायव्यम
वासयन्नुषसं सूर्येणेति सूर्यवत्तदेतस्याङ्कोरूपमत एवोत्तरं रंद्रवामिंद्रवायवं यावत्तरस्तन्वो यावदोजइतियाव
न्नरश्चक्षसा दीध्यानाइत्येतनेरूपणो द्वावरुणसु प्रतीकमिति मैत्रावरुणं दिवायाराति सूर्यस्तं तद्वानिति
सूर्यवत्तदेतस्याङ्कोरूपमागोमतो नासत्या रथानत्याश्विनं तस्योर्द्ध्वानुं सविता देवो अश्रेदिति त्वानुमती तृतीया

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

तादतस्याङ्कोरूपमानोदेवश्रावसायाद्दिशुष्मिन्नित्येंद्रं तन्नश्रुश्रूराःसूर्यस्यसातावितिसूर्यवत्तदेतस्याङ्कोरूपं
प्रवाह्लेउसदनोद्दतंस्येतिवैश्वदेवं विरश्मिमत्तिःससृजेसूर्योगाइतिसूर्यवत्तदेतस्याङ्कोरूपमुतस्यानःसर
स्वतीजुषाणेतिसारस्वतंद्वाराद्दतस्यसुत्तगेव्यावरित्येतनरूपाणिपवाउसूर्यवांखेश्रुम्नस्त्रृवेङ्कङ्गावासिष्ठःप्र
उगःप्रजापतिर्वैवासिष्ठःप्रजापतावेवतत्सर्वान्कामान्दधुवंति॥२ तदाङ्कर्नत्रिष्टुतं प्रातःसवनंस्यान्नोद्द्यति
रूपत्छंदसोयज्ञमुखमेकाह्निकमेवस्याङ्कोतिर्वाएकाहोज्योतिरेषयएषतपतिज्योतिषैवतज्ज्योतिःसमर्द्ध
यतितस्यप्रावादेवायायनयेवंद्दिद्वेतवद्यशाइत्येतेउक्तेतदाज्यंताःसंशस्ताएकविंशतिरनुष्टुभोभवंतितासा
मुक्तंब्राह्मणंमाधुच्छंदसःप्रउगस्तस्योक्तंब्राह्मणंमावारथ्यंयथोतयइतिमरुत्वतीयस्यप्रतिपद्दिदंवसोसु
तमंधइत्यनुचरएषएवनित्यएकाहोतानस्तस्योक्तंब्राह्मणंकयाशुभ्रासवयसःसनीळाइतिमरुत्वतीयंप्र ४१

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

न्नान्ना इत्येतेन रूपेण त्यं सुमेषं महया स्वर्विदमिति जागतमक्षरयो दिव्या सूर्यं दृशा इति सूर्यवत्तदतस्याह्नो
रूपं ज निघ्नाउग्रः सहस्रे तुरायेत्येतस्मिंस्त्रैष्टुभे निविदं दधात्यपध्वान्तमूर्णुहि पूर्द्धि चक्षुरित्येतेन रूपेण तावा
उत्तनय्य त्रिष्टुप्सु गत्याः अस्यं तैत्रिष्टुप्सु गत्यार्द्दं वा एष आदित्य आदित्यः प्रतिष्ठितस्तपति तदेनं प्रत्यक्षमानुवं
ति ॥ ३ ॥ बृहद्देतस्याह्नः पृष्ठं स्यादिति हैक आहुर्बार्हतो वा एष य एष तपति बृहद्देतत्तपतीति वदन्तो ऽथो ऽपृष्ठ्यं वा
एतद्यन्महादिवाकीर्त्यमाध्येते एव प्रत्यक्षे पृष्ठे यद्बृहद्रथंतरे तस्माद्बृहद्देवैतस्याह्नः पृष्ठं स्यादिति यद्ध सूर्य
वति प्रगाथे बृहत्कुर्युः सूर्यवतश्च प्रगाथान्नेतस्यैवाह्नो रूपेणेन्द्रः किल श्रुत्या अस्य वेदेत्यक्षमुखीयां महि ज्यो
स्नुः पथिरुस्सूर्यायति सूर्यवती तदेतस्याह्नो रूपं महादिवाकीर्त्यमेवैतस्याह्नः पृष्ठं स्यादिति सा स्थितिरेत
द्धि प्रत्यक्षं साम यन्महादिवाकीर्त्यं तदेनं स्वेन साम्ना समर्द्धयति तद्धैके त्रिष्टुप्सु कुर्वन्ति त्रिष्टुभो वा एष य एष तप

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

तितदेनंस्वेनछंदसासमर्द्धयतिबृहतीषुस्यादितिहैकआहुर्बार्हतोवाएषयएषतपतितदेनंस्वेनछंदसासम
र्द्धयतिजगतीषुस्यादितिहैवस्थितंजागतोवाएषयएषतपतितदेनंस्वेनछंदसासमर्द्धयति॥४विभ्राड्बृहत्पि
बतुसोम्यंमध्वितिस्रोत्रियस्तृचोविभ्राड्वाजोमहिसूर्योदृशइतिविवाज्वाजिष्माःसूर्यवांस्तदेतस्याकोरूपंवि
सूर्योमिध्यमुवद्दर्थंदिवइत्यनुरूपोविवान्सूर्यवान्जागतोविसमानेछंदौविभ्राड्वासुमनसःसुवर्दृहे
तिहैवस्थितःसौर्यःसूर्यस्यज्योग्जीवाःप्रतिपश्येमसूर्येत्येतेनरूपेणएवमेदौअसिसूर्येतिसूर्यवान्सामप्रगा
थस्तदेतस्याकोरूपमयथाबृहद्रथंतरयोर्योनिंशंसतीऽद्दःकिलश्रुत्याअस्यवादत्यक्तंमुखीयासदिजिष्णुःप
थिअसूर्योयतिसूर्यवतीतदेतस्याकोरूपंशंनोअवचक्ष्मसाशंनोअक्रेतिहैवस्थितासौरीसूर्यस्यतत्सूर्यद्वि
णंचिद्दिविक्रमित्येतेनरूपेणयएकइद्धव्यश्चर्षणीनामितित्रिष्टुभंदिव्यानिदीपयोंतरिक्षाचैतेनरूपेणैवंनु ४२

यदि महादिवाकीर्त्यं पृष्ठं भवति॥ यद्यु वै बृहद्रथन्तरयोर्नोत्सृजेयुर्बृहत उपातानं शास्त्रा रथंतरस्य योनिं शंसतीन्द्रः कि
ल श्रुत्याजस्यावादद्यत्कुमुखीया॥ न्महद्धि जिष्णुः। स घिञ्जसूर्यो यतिसूर्यवतीतादतस्याक्षोरूपं॥ पद्योर्न य ईञ्जा
न्निन्द्रमायेइतित्रिष्टुन्त॥ मिन्द्रः। ऊत्साय सूर्यस्य सातावितिसूर्यवत्॥ तदेतस्याक्षोरूपं॥ न वे स्वयोनौ श्रायंतइव सूर्यमि
तिसूर्यवांस्ता॥ त्रियस्तदेतस्याक्षोरूपं॥ यद्द्यावइन्द्र तेशतमित्यनुरूपः। सहस्रं सूर्योइतिसूर्यवांस्तदेतस्याक्षोरू
पं॥ यः सत्राहा विचर्षणिरिति॥ सामप्रगाथस्तन्न्वसुसूर्यइतिसूर्यवांस्तदेतस्याक्षोरूपम्॥ अथ बृहद्रथंतरयोर्यो
निं शंसतीन्द्रः। किल श्रुत्या अस्यावादयत्कुमुखीयात॥ स्याउक्तं ब्राह्मणं॥ य एक इद्धव्यश्चर्षणीनामिति त्रिष्टुन्न॥ तस्यो
क्तं ब्राह्मणमेवं नु यदि बृहद्रथयोनौ वा स्वायां नौ वा कुर्युरनु॥ स्तनयसामानं त्वकुर्युः समानमो कुमुखीयायां ऽ उइ
रहदद्रथंतरयोर्योनी॥ तमु ष्टुहि यो अभिभूत्योजाइतित्रिष्टुन्नं॥ गीर्भिर्वर्द्ध वृषणं चर्षणीनामित्येतेन रूपे॥ ण समा

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

नमुत्तरमनित्यंमेषंप्रुरुहूतमृग्मिंनितिजागतमादित्सूर्येदिव्याराद्याद्दृशइतिसूर्यवन्नदेतस्याक्कारूपंतावा
उन्नयस्त्रिष्टुकुगत्यःशस्यांतत्रिष्टुब्कुगत्योर्द्देवाएषआदित्तआदित्यःप्रतिष्ठितस्तपतितदेनंप्रअहंस्तुशंति
॥ष्प्रातमाद्विदथेशंसिषंद्गरीउइतितस्यनवसत्त्वाङ्गयनिविदंदधय्याविश्वधिद्गरयेसूर्यायतिसूर्यवन्न
दतस्याक्कोरूपंसर्वद्गरेश्चनञोत्यकादेत्यासत्योयाउमघवाँरुऊषीष्येकविंशतिर्मद्दिज्योतीरुरुचुर्यद्धवस्तो
रित्येतेनरूपेणैताःपंचविंशतिर्विश्वजितेधनजितेस्वर्जितइतिषडुगत्यईन्द्रायसोमंयजतायदर्यतमित्येतेन
रूपेणैताएकत्रिंशत्तासुजगतीषुइरोद्गणंवोद्द्तिजागतोवाएषयएषतपतियजमानाद्धरोद्गणएतमेव मे
तद्यजमानारोद्दंतिपष्ठःप्रथमंरोदतितदिमंलोकमाप्नुवंत्यईर्श्वशोद्वितीयंतदंतरिक्षलोकमाप्नुवंतित्रिप
ष्ठस्तृतीयंतदमुंलोकमाप्नुवंतिकेवलीसआवेशास्त्रिपष्ठोर्ईश्वशःपष्ठस्तदस्मिंल्लोकेप्रतितिष्ठतिप्रतिष्ठाया ४३

स्ता

मप्रच्युत्यां॥ सिषा दूरादृणीयामंशश्चा॥ सप्तसंपद्यं॥ तता॥ अष्टत्रिंश॥ देष प्रश्वी रवतस्य वम्रि षइति जागतं॥ षळ्व॥ मिंद्र

सिषक्तु षसं न सूर्य इति सूर्यवत्त॥ दतस्याङ्को रूपं॥ ताश्च॥ उश्चत्वा॥ रिंशत्॥ पतंगमक्तमसुरस्य मायया॥ ति तिस्रस्तां॥ द्योत

मानां स्वर्ये मनीषामित्येतनरूपेण॥ ताः सप्तचत्वारिंशद्॥ दुरुं नो लोकमनु नषि विद्वानिति॥ त्रिः शस्त्रया परिधानीय

या स्वर्वज्ज्योतिरस्नयं स्वस्तीत्येतेन रूपेण॥ ताः पंचाशत्॥ तूर्वी॥ एकपंचाशत्ता॥ एकशतमृचोन्नवं॥ ति॥ शतायुर्वै पुरुष॥ शं

तपर्वा॥ शतवीर्यः॥ शतेंद्रियउप यिक॥ शततमीसयजमानलोकस्तद्॥ त्रेव यजमाना॥ संस्कुर्वंति॥ तदत्रैव यज

माना॥ संस्कृत्या॥ दोमहाव्रतीयेनाङ्का प्रजनयतीति॥ पिंगीसंपतृ॥ ७॥ अथ॥ कोषीतकीसमानमाकुमस्त्वीया

या॥ स्तु ज्ञौ निर्णीय मुहूर्तं तन्द्रद्वयं त॥ तास्य विकादशास्वयो॥ नो नवान्यत्र॥ तद्रूपा मिर्नं तद पाएक ई यत ई त्येतेन रू

पेणेंद्रयाद्रिहरिश्रिरिति पंचदशासरूपेरासुनोगद्दीत्येतेन रूपेण॥ वरोरेकादशाशस्त्वा॥ सर्वद्हरवीनि विदंमथ्याए

कशतस्यैकपंचाशतंशास्त्वाद्वेबरोरस्तुदेतिसर्वद्दरवींसत्योयातुमघवाँऋजीषीत्येकविंशतिस्तास्त्रयोविंश
तिर्विश्वजितइतिषट्ताएकयानत्रिंशद्दूरोदर्णीयाःसप्ततांषट्त्रिंशदन्नूरेकोरयिपतेरयीणामितित्रिष्टु
न्नंपंचर्च्चंदशप्रपित्वेअधस्सूर्यस्येतिसूर्यवत्तदेतस्याक्रोरूपंताएकचत्वारिंशत्यमृष्वाजिनंदेवजूतमितिति
स्नःसूर्यइवज्योतिषापस्ततानेत्येतेनरूपेणताश्चतुश्चत्वारिंशत्यतंगस्तिस्वस्ताःसप्तचत्वारिंशदुरूंनोलो
कमनुनेषिविद्वानितित्रिंशास्तयापरिधानीययाताःपंचाशत्सर्वाएकपंचाशत्ताएकशतमृचोनवेतितामामु
क्तंशास्त्रणं॥८॥तत्सवितुर्वृणीमहेऽद्यानोदेवसवितरितिनित्यैववैश्वदेवस्यप्रतिपद्यानुचरश्चतयोरुक्तंशा
स्त्रणंयुंजतेमनउतयुंजतधियइतिसावित्रमुतसूर्यस्यरश्मिभिःसमुच्यसीतिसूर्यवत्तदेतस्याक्रोरूपंत
द्द्यावापृथिवीविश्वशंभुवेतिद्यावापृथिवीयंदेवोदेवीधर्मणासूर्यःशुचिरितिसूर्यवत्तदेतस्याक्रोरूपंकिमु ४४

Takshashila Project

श्रेष्ठः किंयविष्ठोन आजगन्नित्यार्न्नवं यदा वाख्यश्चमसाज्वतुरः कृतानित्यवाख्या दित्येतेन रूपेण दिवानुवेद हृद्रु
वसः स्वस्तयइतिविश्वदेवं यसूर्यस्यज्योतिषो नागमानश्नुरितिस्सूर्यवज्ज्योतिष्मत्तदेतस्याह्नो रूपं विश्वानरायधिष
णामृतावृधइतिवैश्वानरीयं कृरुवानंसानुनाज्योतिषामहामितिरुचितवज्ज्ञानुमज्ज्योतिष्मत्तदेतस्याह्नो रूपं प्र
यज्यवो मरुतो भ्राजदृष्टयइतिमारुतं विरोकिणः सूर्यस्येव रश्मयइतिसूर्य्यवत्तादतस्याह्नो रूपं विदिषदे प्रिय
धामाय सुद्युतइति जातवेदसीयं ज्योतीरथंशुक्रवर्संतमोह्ननमित्येतेन रूपेणेत्याग्निमारुतस्सूक्तानीत्येत
स्याह्नः सूक्तानितदग्निष्टोमः संतिष्ठतेज्योतिर्वाअग्निष्टोमोज्योतिरेषयएषतपतिज्योतिषेवतज्ज्योतिः सम
र्द्धयंतितमृतत्वमानुवंतियविषुवतमहरूपयंति ॥ ए ॥ अर्हः ॥ ॥ पुरादित्यस्यास्तमयाद्दतदहः संस्थापयि
षेयुः सप्रातरनुवाकमेतदहर्हिवाकीर्त्यं भवतिसप्रातरनुवाकेनसपत्नीसंयाजेनितेनाह्नापुरादित्यस्यास्तम

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

याऽस्नमीक्षेयुरग्निंमन्येपितरमग्निमापिमित्यतयातदर्द्दोताप्रातरनुवाकंप्रतिपद्यतञ्ञापिमित्यापोरेव
त्येरूपेणदिविशुक्रंयजतंसूर्यस्येतिसूर्यवतीतदेतस्याह्नोरूपंतदुदस्मादह्नोबीतकिंःप्रजापतिर्विज्ञा
प३ तरनुवाकोनतमसएवतद्यथायमेवतमुपाकुर्यात्तस्यसमृद्धंनथायथायथमुपांश्वंतर्यामोहूयेतत
दुतयोःसमृद्धमितिवासिष्ठमाप्रीसूक्तंसंरश्मिभिस्ततनःसूर्यस्येतिसूर्यवत्तदेतस्याह्नोरूपंशुक्लएत
स्याह्नःपिंगाह्नोहोतास्यादितिहैकआहुरमुंवाएतनाह्नोसंतियोसौतपतितद्यथाश्रेयांसमाहरन्नुपे
यादेवंतद्यथोपपादमितित्वेवस्थितंशस्त्रेणेवितस्याह्नोरूपमुपश्लेसौर्यःपशुरुपालंभ्यःसवनीयस्य
सउपांशुत्त्वंवतिसयस्तंनिर्ब्रूयाद्यस्तंतत्रब्रूयाद्दुश्चर्मीकिलासीह्नविष्यसीतितथाहस्यात्तेवाएतेवचारए
वपञ्चावउपांशुत्त्वंवतिसौर्यःसावित्रःप्राजापत्योवाग्देवत्यइत्यथान्येनिरुक्ताऽअथर्वाक्षरसाम्नआहत्तानु ५५

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

पर्यंतितेषामुक्तंब्राह्मणे ॥१०॥ त्रायोदशं वा एतं मासमाप्नुवंति यद्विश्वजितमुपयंत्येता वा अन्वेसंवत्सरो यदेष
त्रयोदशो मासस्तद त्रैव सर्वः संवत्सर आप्तो भवति तमाहुरेकादशः पञ्चदश इति यद्धन्वदेषपञ्चदशः क्रियत एका
दश तद्विश्वजिति क्रियते तद्वा इदं बहु विश्वरूपं विश्वजिति क्रियते यं सर्वाणि पृष्ठानि सर्वस्तोमा उक्था वै वाः स
मवधीयंते विराजमेवास्य प्रत्यक्षं पृष्ठं भवति माध्यंदिने पवमाने रथंतरं बृहद्वृतीये पवमाने क्रियते वाक्ष
रं मैत्रावरुणस्य वैरूपं ब्राह्मणाछंसिनो रैवतमछावाकस्य त एते त्रयोदशमधिचरं मासमाप्नुवंत्येत द्वि
८ त्रयोदशं पृष्ठ्यान्युपयंति तस्याग्निं नरो दीधितिभिररण्योरिति विराजमाज्यं तस्योक्तं ब्राह्मणं माधुछंदसः
प्रउगस्तस्योक्तं ब्राह्मणं मावारथं यथा तयइति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदिदं वसो सुतमंधइत्यनुचर एष एव
नित्य एकांतानस्तस्योक्तं ब्राह्मणं कयाशुभा सवयसः सनीला इति मरुत्वतीयं कद्धकयाशुभीयं का वेष जा
हा

पतिर्विश्वजिद्वा वैवामू विराजावस्य स्तोत्रियानुरूपौ तौ स्तोत्रियानुरूपौ तयोस्तन्नाथेवन्यूंखयति यथा दृष्टमुत्थेह
न्यहि विराजं तस्थानमन्नुखनायेषा क्षय्यै षोडशेऽहः प्रगाथो य बृहद्रथंतरयोर्योनिं शंसति तदिदासन्नुवनेषु
ज्येष्ठमिति निष्केवल्यं यज्ञो वै भुवनेषु ज्येष्ठो यज्ञ उ वै प्रजापतिर्विश्वजिदथ यदि षष्ठस्याह्नस्तृतीयसवनं
तत्तृतीयसवनं प्राजापत्यो वै षष्ठमहः प्रजापतिर्विश्वजिदेकाह्निकी प्रतिपदेकाहो वै विश्वजित्तत्तिष्ठा वा ए
काहः प्रतिष्ठित्या एवानिवाननुचरस्तस्योक्तं ब्राह्मणं ॥ ११ तदाहुरथ कस्माद्विश्वजिति सर्वपृष्ठ एकाहे तृतीय
सवने शिल्पानि शस्यंते कस्मादग्निष्टोमे माध्यंदिन इति ये वा इमे वांचः प्राणास्तानि शिल्पानि [illegible] पुरुषो वै
यज्ञस्तस्य यजञ्छ्वोः प्राणास्तत्तत्सवनमात्मा मध्यंदिनो ये वांच तृतीयसवनं तानि शिल्पानि तस्मात्तृतीयसव
ने शिल्पानि क्रियंत एतद्ध्येषामायतनमथ कस्मादग्निष्टोमे सावित्रिके सांवत्सरिके विश्वजिति माध्यंदिने शिल्पा ७६

Takshashila Project

निशस्यंत आत्मा वै पृष्ठानि प्राणाः शिल्पानि न वांतरेणात्मानं प्राणाः स्वाप्यंते न प्राणानंतरेणात्मानो एतन्नाना
तस्माद् अग्निष्टोम एवापि विश्वजिति माध्यंदिने शिल्पानि शस्यंते तन्ने त्वाएोच्य आत्मानमपादधनीयं योप्रजा
पतिर्वै विश्वजित्सर्वं वै प्रजापतिर्विश्वजित्तस्मात्सर्वाणि पृष्ठानि क्रियंते सर्वाणि शिल्पानि सर्वं वै प्रजापतिर्वि
श्वजित्तत्सर्वेण सर्वमाप्नोति य एवं वेद ॥ २ तत्राग्निमारुते रौद्रीं शस्त्वोद्गातेव यामरुतं पङ्क्तिःशंसं शंसति पा
त्नीवि यज्ञो यज्ञस्यैवान्त्ये नेदच्छावाकस्य शिल्पमंतर्यामित्यथो रुद्रो वै ज्येष्ठश्च श्रेष्ठश्च देवानामतिछंदाश्छंदसां
विश्वजिदेकाहानां तदेनं स्वेन छंदसा समर्धयति तिस्रश्चस्यन्न्यूंखयेन्न्यूंखयितुं वै क्रियेत सर्वा[illegible]व न्यूंखये
दन्नं वै न्यूंखोन्नं प्राणः प्राणाः शिल्पानि प्राणेष्वेव तत्प्राणान्दधात्यथो विश्वजिता वै प्रजापतिः सर्वाः प्रजा अ
जनयत्सर्वमुदजयत्तस्माद्विश्वजिदेतर्ह्यापि प्रजायते विश्वजितायाजतेतस्मान्न्यूंखयति न्यूंखमानक इव वै

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

घो

प्रथमंविवर्षुश्वरतितदेनममृताछंदसोऽमृतत्वायप्रजनयतितेमृतत्वमाप्नुवंतियेविश्वजितमुपयंति॥१२स
सर्वस्तोमःसर्वपृष्ठोग्निष्टोमःसंतिष्ठतेयःसात्रिकःसांवत्सरिकोविश्वजित्प्रतिष्ठावाअग्निष्टोमःप्रतिष्ठित्याए
वैकादशउत्तरेद्विश्वजिच्छत्रिसत्रस्यवाविषुवानतिरात्रएवस्यासर्वस्तोविश्वजिद्भवतिरात्रोर्द्धविविश्वजितोक्रा
क्रियतेऽर्द्धराज्यासर्वपराजिदुद्देवसयोन्यत्रसर्वविदसाद्वासचाद्वाक्रियतेसर्वज्यानिर्द्देवसायोन्यत्रविश्व
जितःसर्वंददातिविश्वजित्त्वेसर्वमेवसर्वमुत्सेविश्वजिदेवयोद्दावेनसर्वंददातिसर्वंददानीतिभुवनात्तेपत्य
मेवतद्धीयतेप्रवामीयतइतिदस्मादसदस्त्रेविनमवरुंधइतिदस्मादकौषीतकिःसर्वंवितद्यसदस्त्रंस
र्वंविश्वजित्सर्वेणसर्वमाप्नवानीति॥१४वसच्छवींपरिदधीतरिरिक्वानइववाएतस्याआत्माभवतियःसर्वंददा
तिवत्संखेपशावावांछंतिखनमींपशावोवांछानिस्कंदुंबरेवसेद्वर्गोन्नाद्यमुदुंबरऊर्जोन्नाद्यस्योपाप्त्यैनिषा ४१

अ

Takshashila Project

दवसेदेतद्वा अवरार्ध्यमन्नाद्यं यान्येषा दोऽवरार्ध्यस्यान्नाद्यस्योपाप्त्यै निश्रेयवसेद्धि श्रेयो विपुष्यतीव यद्धि श्रेयन्नाद्यं
तस्योपाप्त्यै क्षत्रियेवसेदेतद्धि परार्ध्यमन्नाद्यं यत्क्षत्रियः परार्ध्यस्यान्नाद्यस्योपाप्त्यै ब्राह्मणे समानगोत्रेवसेद्ध
समाने गोत्रे न्नाद्यं तस्योपाप्त्यै संवत्सरं स्वरे दधाः संवत्सरं यफालकृष्टं स्यप्रतिरुद्धं नान्यं यावन्निर्दहेत मनुवसान
स्तत्तेनानुवस्ते द्वादशरात्रं वरिष्ठाह्यान्यस्ये पुनःषाय्ये स्यादिति ह स्माह कौषीतकिर्द्वादश वै मासाः संवत्सरः
सा संवत्सरस्य प्रतिमेति प्राजापत्यान्यनिरुक्तानि होत्राणामाज्यानि नवंति तस्य तानः शाक्तं पार्थिवस्य युंजं
ति ब्रध्नमरुषं तादि शाश्वं तदीवतेतमीवि प्रयोज्ञ बिषेति वास्तोत्रियाः षष्ठस्याह्नस्तोत्रियाननुरूपान्कुर्वीरन्प्रा
जापत्यं वै षष्ठमहः प्रजापति विश्वजिद्दिनरे पंच तदुक्तं पर्यासेः परिदधति प्रतिष्ठा वै पर्यासः प्रतिष्ठित्या
एव प्रतिष्ठित्या एव ॥१५॥ इति शांखायनब्राह्मणे पंचविंशोऽध्यायः समाप्तः ॥ ॥ॐ द्वात्रिंशी प्रथमो

कौषीतकि

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

येत्तोन्यथासंवत्सरस्याहानियुंजंतिनतेतान्कामानृध्नुवंतियेसंवत्सरे ॥

मासोद्वात्रिंशद्युक्तमोद्वात्रिंशदक्षरानुष्टुब्वागनुष्टुब्वाचाप्रयुंतिवाचमनूत्तिष्ठंतेऽष्टाविंशिनावर्जितोविभुवंतंमा
सोऽष्टाविंशत्यक्षरोष्णिगोष्णिह्योग्रीवाआथेतच्छिरोयदस्ययद्विष्णुवान्ग्रीवाएवतत्कल्पयित्वातासुशिरःप्र
तिदधतितदाहुःकतरेषामेषोह्नामवरेषांपरेषामितिनावरेषांनपरेषामित्याहुरुत्तयेषांवाएषोह्नामुत्त
यानिवितस्यैतान्यहानितदाहुःकतिषडहःसंवत्सरइतिषष्टिःषडहाःषडहशस्तदेतदव्यवलंविसंव
त्सरायनंतद्यएवंसंवत्सरस्याहानियुंजंतितएतान्कामानृध्नुवंतियेसंवत्सरेथोऽकजह्वीनेवमासानुपर्यंत्यू
र्ध्वान्यहान्यूर्द्ध्वावाउत्तयंसंवत्सरंरोहामइतिमासाएवावर्त्तैरन्नहानीत्येकेयएषऋष्व्यःषडहःपुनःपरस्ता
त्पर्येतितेनमासाआवृत्ताइतिवदंतस्तदाहुर्विदुरुरूपंवाएतद्यत्त्रिवृच्चत्रयस्त्रिंशश्चस्तोमौतद्यथागिरिरिवा
रवराजन्तैमत्तिप्रस्कंदेदेवंतत्स्तोमरूंतत्रंतस्मादेवाहानिवर्त्तैरन्नोमासाअस्तोमरूंतत्त्रतायाइति॥१अथातो ५८

Takshashila Project

अ

गोआयुषोर्मीमांसा॥ विहृते गोआयुषी उपेयुरहोरात्रे॥ वि गोआयुषी॥ विहृते वा इमे अहोरात्रे अन्योन्यस्मिन्न्॥ थो द्या
वापृथिवी वि गोआयुषी॥ विहृते वा इमे द्यावापृथिवी अन्योन्यस्मिन्न्॥ थो प्राणापानौ वि गोआयुषी॥ विहृतौ वा इमौ
प्राणापानावन्योन्यस्मिन्न्॥ अत्यतिष्ठतां तदेक ऊर्ध्वउपर्यंत्यूर्ध्वउपेतव्ये गोआयुषी॥ ॥ऽ इत्यन्वाख्यानविकारस्तोमा आव
र्तं॥ तद्दशरात्रमनुपृष्ठ्यस्तोमा इति वदंतः॥ तस्ताकुर्याद्वेदं द्वितीयमहर्यद्वा तृतीयमेतत्॥ वाउ गोआयुषी॥ ॥२॥ अथ क
श्चिच्छ्रेवानुवचने वा प्रमत्त उपहन्यात्॥ द्विविकिस्मावास्यादुपहतमबुद्धमतिक्रांतं॥ मन्यमानो मनसाहत्ताँ त
मीक्षमाणो॥ विनिवृत्योपहतमनुपहतं कृत्वानंतर्यात्रयोगं स्यादिति॥ तादिति मीमांसंते॥ऽ यत्कस्माद्धेतोः पंक्त्योनानंत
र्यात्त्रयोगं स्यादिति॥ऽ रिक्तो वा एष मंत्रः स्याद्योऽवचनाद्विरुच्येत॥ तस्मान्नानंतर्यात्त्रयोगं स्यादिति॥ कस्माद्धेतोः पंक्त्योऽथ क
स्माद्धे कोषीतकिः॥ परिमितफलानि वा एतानि कर्माणि येषु परिमितो मंत्रगणः प्रयुज्यते॥ थापरिमितफलानि

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

वै स्माह २ ना॰विरोद्

येह्यपरिमितो मंत्रगणः प्रयुज्यते मनो वा एतद्यदपरिमितं प्रजापतिर्मनो यज्ञ उ वै प्रजापतिः स्वयं वै तद्यज्ञो
यज्ञस्य दुषते यन्मनो मनस स्तस्मादानंतर्यात्सयोगं स्यादिति ह स्माह पैंग्यो थ ह स्माह कौषीतकिर्मितं ह वै
मितेन क्रियत्यमितममितेनापरिमितस्यावरुध्या अनुब्रुवणमेतदिति ह कौषीतकिर्नाद्रुतिं द्रुकुयात्तथा
ह यजमानः स्वर्गाँल्लोकान्सर्वान्कामान्सर्वा अष्टीः सर्वं चामृतत्वमाप्नोति सर्वेषां च भूतानां श्रैष्ठ्यं स्वाराज्य
माधिपत्यं पर्येति य एवं विद्वानेवं क्रियते ॥ २ ॥ अथ यद्धविःपरिधानात्स एव वषट्कारयोर्वोर्द्वि याज्यापुरोनुवाक्ययो
र्बुध्येतातिक्रांतमुच्चारणमेतस्यां वेलायां भवतीति ह स्माह प्राग हि स्तस्मान्नेतस्यां वेलायामतिक्रांतमुच्चा
रणं सदस्यो बोधयेतेति ह स्माह पैंग्यः स्खाणुं वर्छेति गर्त्ते वा पतति धीयते वा प्रवामीयत इति ह स्माह यद्य
तिक्रांतमुच्चरणं सदस्यो बोधयेत तत्तस्यानावृत्तिरिति ह स्माहारुणिर्गुणलोप इति श्वेतकेतुस्तस्मान्नातिक्रां ४७

स॰

तमु त्वेणं । सदस्यो बोधयेतेति ह स्माह पैंग्यौ ॥ ५ ॥ अंहो वा एतद्यज्ञस्य ॥ यद्यतिक्रांतमु त्वेणं । सदस्यो बोधये
तेति ॥ हैक आहुस्तस्मान्नातिक्रांतमु त्वेणं । सदस्यो बोधयेतेति ह स्माह पैंग्यः ॥ ४ ॥ अथ ह स्माह दैवोदासि
:प्रतर्दनो नैमिषीयानां सत्रमुपगम्योपास्य ॥ विचिकित्सां पप्रच्छ ॥ यद्यतिक्रांतमु त्वेणं । सदस्यो बोधये
त । विजानं वान्यतमो बुध्येत ॥ कथं वानु त्वेणं स्यादिति ॥ त उ ह स्त्र त्मीमासुस्तेषामलीकयुर्वाचस्पतो ब्रह्मास ॥
स होवाच नामेतद्वेद ॥ तं सर्वेषामाचार्यं स्थविरं जातूकर्ण्यं पृच्छानीति ॥ तं ह पप्रच्छ ॥ यद्यतिक्रांतमु त्वेणं । कर्तो
वा स्वयं बुध्येतान्यो वा बोधयेत ॥ कथं तदु त्वेणमनु त्वेणं तर्वे ॥ पुनर्वचनेन वा मंत्रस्य होमेन वेति ॥ पुनर्वाच्यो
मंत्र इति ह स्माह जातूकर्ण्यस्तमलीकयुः पुनः पप्रच्छ ॥ शस्त्रं वानुवचनं वा निगदं वा याज्यां वा ॥ यद्वान्यन्मंत्रं
तत्पुनर्ब्रूयादिति ॥ यावन्मात्रमु त्वेणं तावद्ब्रूयादृचं वार्धर्चं वा पादं वा पदं वा वर्णं वेति ह स्माह जातूकर्ण्यो ॥

हस्माह कौषीतकिर्न मंत्रं पुनर्ब्रूयान्नाहुतिं जुहुयादनुल्बणमेतदिति ह स्माह कौषीतकिर्यद्धि होतारो य
ज्ञस्य किंचिदुल्बणमबुध्यमानाः कुर्वंति सर्वं तदग्निर्दैव्यो होतानुल्बणं करोति तदेतदृचाभ्युदितं ॥ पयता
कुत्रा मनसा दीनदक्षा न यज्ञस्य मन्वते मर्त्यासः । अग्निष्टद्धोता क्रतुविद्विजानन्यजिष्ठो देवां ऋतुशो य
जातीति यस्माद्ध संस्थिते यज्ञे याज्यं यज्ञं जातवेदा इत्ययाळग्नीदिमं यज्ञं जातवेदा इति तदाहोतरः पूर्वो अ सा
न्निषद्येति यदाहाग्निर्दैवो होता मानुषाद्धोतुः पूर्वो निषद्य यजत इति तदाहाग्निषमेवोत्तरेणार्धर्चेन
न वदति पूर्वया चर्चा ॥ ६ षष्ठे वा अहन्देवाः स्तोमांश्च मासांश्चाप्नुवंस्तानाप्ना स्तोमानेतानेव षष्ठस्य स्तोमान्द्वंद्वं
समास्यन्कुतो ह्यन्यं स्तोममाहरिष्यन्निति तौ त्रिवृत्पंचदशौ स्तोमौ सप्तममहर्वहतश्चतुर्विंशस्तोमोन्वा
ह्येतौ सप्तदशत्रिणवौ स्तोमावष्टममहर्वहतश्चतुश्चत्वारिंशस्तोमोन्वाह्येतावेकविंशत्रिंशौ स्तोमौ ५०
त्रैय

नवममहर्भवतोऽष्टाचत्वारिंशस्तोमोऽह्नां वा तत्सां गायत्र्याः प्रथमामिति त्रिष्टुभा द्वितीयोऽजगत्यास्तृतीयस्तस्य छंदो
न्निर्मितास्तस्माछंदोमा अथ यः षट्स्तोत्रियोऽष्टाचत्वारिंशः स्तोममतियं तितास्त ऋतव इत्याहुः षड्ऋतव स्तान्नि
र्दिशा ममहस्तायते॥ ७ अंतो विषष्ठमहरथ पुनस्ततिरेव सप्तममहस्तस्मात तवं तिसप्तमेदह्नः कानिवास्यं ते
प्रायणीयरूपेण पुनः प्रायणीयं सप्तममहः प्रवः शुक्रायभानवे भरध्वमित्याज्यं प्रवस्त्ववद्धि प्रथमस्याह्नो रूपं
प्रवीरया शुचयो दद्रिरे वामिति वायव्यं प्रवद्धवद्धि प्रथमस्याह्नो रूपमत एवोत्तरं इन्द्र वामिंद्रवायवं तेसध्येनमन
सादीध्यानाः इति स्वेन युक्तासः क्रतुना वहंतीति युक्तवद्धि क्रवद्धि प्रथमस्याह्नो रूपमुद्धां चक्षुर्वरुणा सुप्रतीक
मिति मित्रावरुणं देवं या रतिः सूर्यस्ततन्वाननिति ततवंत्तवद्धि सप्तमस्याह्नो रूपमा गोमता नासत्या रथेनेति
दिवशावसायाद्धि शुष्मिन्नवो यज्ञेषु देवयंतोऽर्चन्त्यर्कं स्तोदमा धयसासस्व एषोत्यमिति वा विष्णेति वा प्रायणीयरू

पंतस्मादाहावंतिवच्छवंतिवसत्तमेदन्सूक्तानिशस्यंतश्वायणीयरूपएं पुनःश्वायणीयंह्विसत्तममह्स्तद
कुर्यत्किंच छंदः प्रातस्सवनेयुज्येताईर्द्वैशएवतस्यशस्त्रंगायत्र्येरूपेणाथोप्रातःसवनरूपेणेतितदुह्स्मा
हाकोषीतकिर्नेत्रिष्टुब्जगत्यावतस्थानेर्द्वैशः शस्यायद्यपिप्रातस्सवनेयुज्येयातांपछएवेनयोःश
स्त्रमितिसास्थितिर्द्दृस्थं राथंतरंशस्त्रंतन्मिथुनंप्रजात्यैरूपमन्वायत्तामरुत्वतीयानांप्रतिपदनुचरा
अन्वायत्ताब्राह्मणस्पत्यास्यद्दरूपेणतेषामुक्तंब्राह्मणं॥८ कयाशुभ्रासवयसस्सनीळाइतिमरुत्व
तीयंतदेतत्संज्ञाश्रीसूक्तं मितनहैंश्चमरुतश्चसमजानताम्मित्तिसंज्ञानतद्दवाअस्मेस्वा श्रेष्ठ्यायच एवंवेद
कयामतीऊतएतामएतइत्यावद्राथंतरंयंसुमेषंमह्यास्त्वविंदमितिजागतमैंद्वंवहत्या मवसेसुहकिंति
रित्यावद्राथंतरंतदाकुर्यद्रथंतरंपृष्ठंसत्तमस्याह्नआयतनेनाथकस्मादन्वहंबृहद्क्रियतइतितानिवाए ५१

तानि महास्तोमान्यहानि नवंति तस्मादन्वहं बृहत् क्रियत एतेषामेवाह्नां सबलतायां एतेषां स्तोमानामसम
बल ल्लैतायै बृहत आतानां शस्त्वा रथंतरस्य योनिं शंसति नादेवनः पितास्यान्यं वादं सेवासीदिति दस्माद्धाकोषी
तकिर्यत्र तृचे ते सामनी समाने दन्सन्निपतेयातां मन्वेव तत्रैतरस्यै तस्यैवायोनिमनुशंसेद्घुघुक एवरथं
तरं कुर्युर्नास्य योनिमनुशंसेन्नह्यन्येषां पृष्ठानां योनिः शस्यास्तवतीति तस्माद्धाकोषीतकिस्तमुष्टु हि
यो अग्नि तृत्यो जा अग्नित्यं मेषं पुरुहूतमृग्मियमिति त्रिष्टुभ्नजागते स्तके उ नेऽग्निवतीं तत्राथेतरं रूपं द्विदे
सूक्ते निष्केवल्यमरुत्वतीययोः शस्यते प्रथमे छंदोमे द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यै तानि च वा दिसेपद्यंते पशवो
वै छंदोमा अष्टाचतुष्टया वि पशवोऽथो चतुष्पादाः पशूनामेवाप्त्यै ॥ एतत्सवितुर्वरेण्यमिति सावित्रं धियो यो नः प्र
चोदयादिति प्रवत्सवद्धि प्रथमस्याह्नो रूपं प्रतां यज्ञस्य शंभुवेति द्यावापृथिवीयं प्रवत्सवद्धि प्रथमस्याह्नो

Takshashila Project

रूपमयंदेवायजन्मनइत्यार्भवं स्तोमो प्रितिरा सयेत्यावदोवह्निप्रथमस्याङ्कोरूपमृजुनीतीनोवरुणइ
तिपंचर्द्धंविश्वदेवंनीतवन्नीतवाह्निसप्तमस्याङ्कोरूपमायाहिवनसासहेतिद्विपदाऽऽवदोवह्निप्रथमस्याङ्को
रूपमोमासश्चर्षणीधृतइतिविश्वदेवंविश्वेदेवासआगतेत्यावदोवह्निप्रथमस्याङ्कोरूपंगायत्रंगायत्रंतृ
तीयसवनोह्येषच्यद्रौविश्वानरोनऊतयइतिवैश्वानरीयमाप्रयातुपरावतइत्यावदोवह्निप्रथमस्या
ङ्कोरूपंप्रयद्वस्त्रिष्टुभमिषमितिमारुतंप्रवस्त्वावह्निप्रथमस्याङ्कोरूपमर्वतस्वादेवामदइतिजातवेदसी
२त यंवयायइंवितन्वइइतिततवत्ततवाह्निसप्तमस्याङ्कोरूपंगायत्रंगायत्रंतृतीयसवनोह्येषच्यद्रइत्याग्नि
मारुतसूक्तानीत्येतस्याङ्कःसूक्तानितदुक्थंसंतिष्ठतेतस्यसात्रियोप्रथमस्याङ्कः॥१०अर्द्धः॥ ॥अयं
लोकःप्रथमश्छंदोमोऽन्तरिक्षलोकोद्वितीयोऽसौलोकउत्तमस्तस्मान्मद्ध्वंतिमध्यमेद्दसूक्तानिशंस्यंतेम ५२

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

द्यावीदमंतरिक्षमथोन्यारब्धवंतिस्युः॥ परमेवैतदहरन्निवदति॥ परमेवैतदहरन्यारन्यवसंतीति॥ द्वस्मादाकोषी
तक्तिरग्निंवोदेवमग्निभिः सजोषा इत्याज्यं॥ यदामहः संवरणाद्यस्थादितिमहद्वस्मदन्यारब्धव॥ क्रुविदंगनम
मायेवृधासइतिवायव्यं॥ महद्वं॥ द्वन्मद्वं॥ न्मद्वद्ध्येतदह॥ रतएवोत्तरंरूवमैंद्रवायवं॥ यावत्तरस्तन्वोयावदो
जइति॥ यावन्नरश्चक्षसादीध्यानाइत्यन्यारब्धवंत॥ तिवांस्नरउदितेसूक्तिरिति मैत्रावरुणं॥ मित्रंहुवेवरुणं
पूतदक्षमितिमहद्वस्मदन्यारब्धवं॥ दं पस्वसुरूपसोनजिह्नीतइत्याश्विनं॥ मश्वामघागोमघावांहुवेमेतिमह
द्वस्मदन्यारब्धवं॥ दयंसोमइंद्रतुभ्यंसुन्वइत्यैंद्रं॥ स्तन्वीरब्रह्मणस्पतिंजुषाणइत्यन्यारब्धव॥ अब्रह्माणोअंगि
रसोनक्षंततिवैश्वदेवं॥ पकंदनुर्ननन्यस्यावमित्यन्यारब्धवं॥ दुतस्यानःसरस्वतीजुषाणेतिसारस्वतं॥ इंधत्रे
स्तुवतेरासिवाजानिति॥ द्वन्मद्वं॥ न्मद्वद्ध्येतदह॥ राथंतरंपृष्ठंबार्हतं॥ साखं॥ तन्मिथुनंप्रजात्यैरूपं॥ १ ॥ म

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

हाँइंद्रोन्रवदाचर्षणिप्राइतित्रैष्टुन्नानांप्रथमंमरुत्वतीयानांमद्द्वन्मद्द्वध्येतदद्दरिमाउत्वापुरूतमस्यका
रोरितिद्वितीयंद्द्व्यंवीरद्द्व्याद्द्वंतइतिमद्द्वस्सदन्त्यारत्नवंच्छकस्यवीरःकोऽपश्यदिंद्रमितितृतीयंसुख
रथमीयमानंदरिन्त्यामितिमद्द्वस्सदन्त्यारत्नवंमद्दश्चित्रमिंद्रयतएतानितिचतुर्थंमद्दश्चिदसित्यऽऽसो
वरूतितिमद्द्वस्सदन्त्यारत्नवंत्तमस्यद्यावापृथिवीसत्वेतिसेतिजागतंपंचमंयदेच्छएवानोमहिमानमिं
ह द्रियमितिमद्द्वस्सदन्त्यारत्नवंत्वंमहाँइंद्रउत्यंदस्राइतित्रैष्टुन्नानांप्रथमंनिष्केवल्यानांमद्द्वन्मद्द्वध्येत
ददत्वंमहाँइंद्रयोदशुष्मेरितिद्वितीयंमद्द्वस्सदन्त्यारत्नवंदश्यौपुपुरुतमान्यस्माइतितृतीयंमद्देवीरा
यतवसेतुरायेतिमद्द्वस्सदन्त्यारत्नवंतासुतेकीर्तिंमघवन्महित्वेतिचतुर्थंमद्द्वस्सदन्त्यारत्नवंदिमांतधियंप्र
त्नरेमहोमहीतिजागतंपंचमंमद्द्वस्सदन्त्यारत्नवंतंपंचपंचसूक्तानिनिष्केवल्यमरुत्वतीययोःशस्यंतेमध्यमे ५३
मि

छंदोमे पञ्चावा वा विछंदोमाः पांक्ताः पशवः पशूनामेवाप्त्यै ॥ १२ हिरण्यपाणिमूतय इति सावित्रंमपोनपातमव
स इत्यन्वारब्धवं मही द्यौः पृथिवी च न इति द्यावापृथिवीयं मद्वद्वन्मद्वद्द्योतदद्द्युवाना पितरा पुनरित्यार्भवमिं
द्रेण च मरुत्वतादित्येग्निश्चराजन्निरित्यन्वारब्धवं देवानामिदवो मह दिति नवर्चं विश्वादेवं वामन्नो अस्त्वर्यमन्वा
मं वरुणः शंस्यमिति मद्वद्वसदन्वारब्धवं दिमानुकं नु वनासी षधामति द्विपदा इंद्रश्च विश्वे च देवा इत्यन्वारब्
वं द्विश्वेदेवास्तनादृध इति विश्वदेवं द्वद्वन्मद्वद्वन्मद्वद्द्योतदद्द्गायत्रं गायत्रं तृतीयसवनो ह्येषच्यद्दौ विश्वा
नरो अजीजनदिति विश्वानरीयं नयाधृक्षान उजसे ति द्वद्वन्मद्वद्वन्मद्वद्द्योतदद्दः कद्रुनूनं कधप्रियइति
मारुतमन्वारब्धवं इतं वा विश्ववेदसमिति जातवेदसीयं मेनेमृत्युमद्दौ असीति वाऽश्चर्वमष्टमेस्याह्नः सर्वंउस्कि
तं मद्दौ आराधनं दिवइति मद्वद्वन्मद्वद्द्योतदद्दगायत्रं गायत्रं तृतीयसवनोस्येषच्यद्दं इत्याग्निमारुतसूक्तानी

त्येतस्याह्नः सूक्तानि तदुक्थ्यं संतिष्ठते तस्य सामान्निर्यो द्वितीयस्याह्नः ॥१२॥ अंतो गमतिर्नवममहर् रासोद्यौरसोजो
कस्तस्माज्जतवं तिनवमेह्नः सूक्तानि शस्यंते गन्मद्दानमसाय विष्ठं सोमस्य मातवसंवक्ष्यग्न इत्येत उ नेतदाज्य
मगन्मेति गतवत्तद्दं तरूपमं तो नवममहर् रेतीवत्वा अंतं गच्छाकद्यं द्वितत इयात् अस्तुरत्राधनवः पिन्वमानाइ
ति स्थितवत्तद्दं तरूपमंतो नवममहः स्तिष्ठतीवत्वा अंतं गच्छाकद्यं द्वितत इयात अगन्म महानमसा यविष्ठमि
त्येतदेवस्वमाज्यं स्यादिति तस्माद्दापिंग्यो गन्मेति गतवत्तद्दं तरूपमंतो नवममहर् रेतीवत्वा अंतं गच्छाकद्य
द्वितत इयात अष्टाचत्वारिंशं स्तोमं किं स्विद्व्यश्नुवीतेति तस्मात् कौषीतकिः सोमस्य मातवसं वक्ष्यग्न इत्येत
दुपसंशंसेत् तस्य तदेवांतरूपं यत् ऋतानुवादिनं वयं यज्ञं वरुममदिवः शासा सु रिति यदेतद्भृतमिवाच्यंतन्वानि पि
स्तोमेनव्याप्नवइति तस्माद्दापिंग्यो यद्ध्यग्निरेव स्तोमान्व्याप्नोति इत्यद्वारेर्द्दवाङ्गक स्तोमं व्यश्नुते द्वारेर्दं निविद्वापुरो ५४

Takshashila Project

ऽग्वर्ग्यं व्याप्नोद्वा उतत्र स्तोमो नवतिर्यत्र निविद्धा पुरोरुग्वा द्वास्या तत्तस्माद्धृद एवरूवमाज्यं स्यादिति यदर्दः पे
ग्यस्य वर्चसं उन्नेइ ति ह्वेव स्थितं मेतेन ह विश्वामित्रश्च वसिष्ठश्च समजानतां मन्त्रिसंजानते ह वा अस्मै स्वा श्रेष्ठ्या
य य एवं वेद तस्मादु न्ने एवस्यात्तां वासिष्ठं ह वै विश्वामित्रमुत्तरं ॥१४ आ वायो भूष शुचिपा उप न इति वायव्यं वैं
द्वाय वंचाग ततिगतवन्नदं तरूपमंतो नवममह रितीव वा अंतं गत्वा कच्चौं दितत इयात् प्रसोता जीरो अध्वरेष्व
स्थादिति स्थितवन्नदं तरूपमंतो नवममह स्तिष्ठतीव वा अंतं गत्वा कच्चौं दितत इयात् दिविक्षयंता रजसः पृथि
व्यामिति मित्रावरुणं स्तयं ततिस्थितवन्नदं तरूपमंतो नवममहः क्षियतीव वा अंतं गत्वा कच्चौं दितत इयात्
आ विश्ववाराश्विना गतं न इत्याश्विनं प्रतस्थानमवा वि वां पृथिव्यामिति स्थितवन्नदं तरूपमंतो नवममह स्तिष्ठ
तीव वा अंतं गत्वा कच्चौं दितत इयात् इंद्रं नरो नेमधिता ह वंत इत्यैंद्रं यत्पार्या युनजत धियस्ता इति पार्याः प

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

राध्यास्तदेतद्रूपमंतोनवममहरंतअंतंदधात्यूर्ध्वोअग्निःसुमतिंवस्वोअश्रेदितिवैश्वदेवमश्रेतिश्रितवत्त
देतद्रूपमंतोनवममहःश्रयतीववाअंतंगत्वाकर्ध्यँहिततइयात्प्रक्षोदसाधायसासस्रएषेतिसारस्वतं
प्रबाबधानेतिनिनृत्तिरंतोनवममहर्नीववाअंतंगत्वानृत्यतिकर्ध्यँहिततइयात्एतेवाउत्रिष्टुभास्तुव
क्लृप्तावासिष्ठाःप्रउगाःप्रजापतिर्वैवसिष्ठःसततंतायज्ञस्यसप्तनस्नतावयातयामान्नवतिप्रजापतावेव
तस्सर्वान्कामान्धुवंतिबृहत्पृष्ठंराथंतरंशाक्वरंतन्मिथुनंप्रजात्यैरूपं॥१५॥चार्यमामनुषोदेवतातातित्रि
ष्टुभानांप्रथमंमरुत्वतीयानांत्रीतितत्तृतीयस्याह्नोरूपमिंद्रोरथायप्रवतंकृणोतीतिद्वितीयंयमध्यस्था
न्मघवावाजयंतमित्यध्यस्थादितिस्थितवत्तदेतद्रूपमंतोनवममहस्तिष्ठतीववाअंतंगत्वाकर्ध्यँहिततइया
त्तिष्ठाहरीरथआयुज्यमानेतितृतीयंतिष्ठेतिस्थितवत्तदेतद्रूपमंतोनवममहस्तिष्ठतीववाअंतंगत्वाकर्ध्यँ ५५

दितितदियात् ॥ गायस्सामनन्न्यंयथावेरितिचतुर्थं ॥ सामेतितदमुष्यलोकस्यरूपं ॥ प्रमंदिनेपितुमदर्चतावचइ
तिजागतंपंचमं ॥ तस्यतदेवान्तरूपंयस्सोदर्के ॥ आसत्योयातुमघवाँऋजीषीतित्रिष्टुभानांप्रथमं ॥ निष्केवल्याना
मवस्यभूरेतिनिनर्त्तिरंतोनवममह्नी ॥ ववाअंतंगच्छान्नत्यतिकुर्यौंदितितदियात् ॥ अस्माइदुप्रतवसेतुराये
तिद्वितीयम् ॥ अस्माअस्माइतिसप्रन्नति ॥ यथाविसोदर्कमेवंसप्रन्नत्यंतद्रूपं ॥ घोर्नयइंद्रान्निम्नमार्यइतितृतीयं
द्यौरितितदमुष्यलोकस्यरूपं ॥ तत्तइंद्रियंपरमंपराचैरितिचतुर्थं ॥ परमंपराचैरितिनिनर्त्तिरंतोनवममह्
नीववाअंतंगच्छान्नत्यतिकुर्यौंदितितदियात् ॥ अहंनुवंवसुनः पूर्व्यस्पतिर्विश्वजितेधनजितेस्वर्जितइतिद्वे
जागते ॥ अहंमहमितिसप्रन्नति ॥ यथाविसोदर्कमेवंसप्रन्नत्यंतद्रूपं ॥ जितेजितइतिनिनर्त्तिरंतोनवममह्नी
ववाअंतंगच्छान्नत्यतिकुर्यौंदितितदियात् ॥ पंचसूक्तानिमरुत्वतीयेशस्यंते ॥ उत्तमेछंदोमे ॥ पशवोवैछंदोमाः ॥ पा
Takshashila Project
Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

दिं२

ज्ञाः पशवः पशूनामेवाप्त्यै पलं ततो निष्केवल्यं षड्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सरस्यैवाप्त्यै ॥१६ अग्निर्वा देवः सवित
रिति सावित्रमन्तीथ्यं वा असौ लोकस्तदमुष्य लोकस्य रूपं प्र वां महि द्यवी अभ्नीति द्यावापृथिवीयं महि द्यवी
अभ्नीति निन्हत्त्रिरंतो नवममहनी ववा अंतं गत्वा नृत्यति कर्ध्वें हि तत इयात् इंद्र इषे ददा उन इत्येको तेनोर
ज्ञा निधत्तने ति द्वे इत्यान्वेवमेकमेकं सुशस्तिस्त्रिरित्येकमेकमिति निन्हत्त्रिरंतो नवममहनी ववा अंतं गत्वा नृ
त्यति कर्ध्वें हि तत इयात् अथ वैश्वदेवं मनुः सर्व आयुर्विमनुरायुरेव तद्यज्ञे व यजमानेषु वदधात्युत्वेवह्नि
पदास्त्वासामुत्कं शास्त्र ऐतै विश्वे देवास आगतेति वैश्वदेवमागतेति गतवत्तदंतरूपमंतो नवममहनी ववा रै
अंतं गत्वा कर्ध्वें हि तत इयात् गायत्रं गायत्तृतीयसवनोद्येषत्र्यष्टो दिवि पृष्ठो अरोचतेति वैश्वानरीयं दि
वीति तदमुष्य लोकस्य रूपं मरुतो यस्य हि क्षय इति मारुतं क्षय इति क्षितवत्तदंतरूपमंतो नवममहः मतीव ५६

हि

Takshashila Project

वाअंतंगच्छाकच्छंद्वितितद्यात् ॥८॥ अग्निर्देवानांपुरोहितइतिजातवेदसीयं ॥ स्वयंपावकज्योविषइतिस्नितवं ॥ तदंतरूपमं
तानवममह्नः ॥ द्वियतीववाअंतंगवाकच्छंद्वितितद्यात् ॥ गायत्रंगायत्र्यस्तृतीयसवनोह्येषत्र्यह्नः ॥ इत्याग्निमारुतस्तू
क्तानीत्येतस्याह्नःसूक्तानि ॥ तदुक्थंसंतिष्ठते ॥ तस्यसाग्नियोर्तृतीयस्याह्नो ॥९॥ वदंद्विपदाःशस्यंतेसर्वेषुछंदोमेषु ॥ पञ्चा
वाविछंदोमायजमानछंदसं ॥ द्विपदा ॥ अधिष्ठायामेवतत्पशूनांयजमानंदधात्यधीवापपशून्पुरुषस्तिष्ठतिपुरु
षस्तिष्ठति ॥७॥ इतिषड्विंशोध्यायःसमाप्तः ॥ ॥ॐयद्विव्युपरितद्दशाममह्न ॥९॥ रितिह्स्माह ॥ कौषीतकिस्तस्मा
त्तद्दिवाकीर्त्यंभवतिनह्ितद्दशावेदकश्चननेद ॥ दिद्वान्निर्ब्रवाणीति ॥ मितमे तद्देवकर्मयद्दशाममह्न ॥१०॥ रनुष्टुबेवस
योव्याहसोति[illegible]यतीमरोविवकारेत्रेषान्वेतास्तु ॥११॥ वाक्यादुर्वीवब्रूयान्नेदतिह्ावेयज्ञोविदुषाग[illegible]तायमोस
ह्नंनविषध्ययंमतस्ममर्द्धयिष्यतीति ॥ यदिकश्चित्समतंउपहन्यायस्तदधीयासंतंदेशंपार्श्वतःस्वाध्यायमधियी

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

तांपिवागृह्दपतिर्वेविज्ञांविकः पर्यवसर्पेत्तंदेशंपार्श्वतः स्वाध्यायंशंसेद्यदितथानमन्येतसंप्रत्येवविब्रूयादुत्सृ
ज्यतेदशमेऽहन्यनुष्टुब्वागनुष्टुप्त्रिषावाक्प्रतार्दोहिषीः क्रूरंवै वन्नवतितस्मादुत्सृज्यतेनेद्वावमासीदामेत्य
त्यासर्वाण्यवेतछंदांस्यनुष्टुभमभिसंपादयंतितदेनान्नाद्वाग्निमृशोऽष्टाभ्नोएनान्यसिसृक्षाणिनोवा
न्यन्नयामकिंपुंश्चल्याऽयनंनामअस्तीयनुष्टुप्पादशमेऽहन्यरिगीतातदाहुर्नानुष्टुभमायतनंशंस्याद्विराजमा
त्रानुब्रूयात्समानंवाएतच्छंदोयद्विराड्वानुष्टुप्चनह्येकेनाक्षरेणान्यच्छंदोभवतिनोद्वाभ्यामितितयोर्वाएत
योस्तृचयोःषड्क्षराण्यत्युद्यंत्यग्निष्टोमसाम्नस्तोत्रियानुरूपयोःषट्वानिद्वादशाक्षराणिहोताप्रातरनुवा
केसंपादयेन्नाद्रियेताऽत्रिवसपन्नमुक्षिगुदेतीतिमेनिवदेगायत्रीवातांप्रातरनुवाकेसंपादयेन्नाद्रियेताऽत्रि
वसंपन्नं॥ अग्नेतमद्याश्वंनस्तोमैरित्याज्यंतदेतत्स्पृष्टंदशमायाऽह्नैनसंपादयेन्नाद्रियेताऽत्रिवसंपन्नंमाधु ५७

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

त ३

छंदः संप्रउगंस्तस्योक्तं ब्राह्मणं त्रिकद्रुकेषु महिषो यवाशिरं तुविशुष्म इत्यतिछंदसा मरुत्वतीयं प्रतिपद्यते सा

संपन्ना चतुः षष्ट्यक्षराति है अनुष्टुभौ संपद्येते बृहदिंद्राय गायत प्रव इंद्राय बृहत इति सूक्तात्स्त्रैवौ द्वौ प्रगा

थौ पिन्वंत्यपो यया संशंसतीति संपन्नं उ निष्ठा उग्रः सहसे तुरायेत्यैकाहिकं मरुत्वतीयं प्रतिष्ठा वा एकाहः

प्रतिष्ठित्या एव कया नश्चित्र आ भुवत्कया चिंवं न ऊत्येति वामदेव्यस्य योनौ रथंतरमृक्षु पुनर्वत्याग्ने यं सामेंद्रो

पुत्तन्मिथुनं प्रजात्यै रूपं यावंतः प्रगाथास्तावंत्योक्षि हानि ऋचानि धाय्यामन्या द्विपदा नजात सम्रद्वा

मन्यासूक्तस्य तत्संपन्नमिंद्रस्य नु वीर्याणि प्रवोचमित्यैकाहिकं निष्केवल्यं प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठा दश

ममहः प्रतिष्ठानीयं त्वेछंदो द्विपदे प्रतिष्ठित्या एवास्तित्यं देवं सवितारमोण्योः कविक्रतुमित्यतिछंदसा वै

श्वदेवं प्रतिपद्यते सा संपन्ना चतुः षष्ट्यक्षराति है अनुष्टुभौ संपद्येते तिवानुवरस्तस्योक्तं ब्राह्मणं तत्र पुरस्ता

अ

Takshashila Project

दानो नद्वीयस्य प्रभुक्तोयं शंसति प्रतिष्ठा वा एकादशः प्रतिष्ठा दशममहः प्रतिष्ठानीयं वै छंदो द्विपदाः प्रतिष्ठि
त्या एव विराट्सु वामदेव्यमग्निष्टोमसाम भवति श्रीर्वै विरालन्नाद्यं श्रियो विराजोन्नाद्यस्योपाप्त्यै अथो शांतिर्वै
न्ने षडं वामदेव्यं शांतिरेवैषान्ने षडहमंततो यज्ञे क्रियते ॥२॥ अथ यस्य षडहस्यातिरिक्तोक्थमुपयंति तेनातिरि
क्तोक्थमानुवर्त्याथैष दशमस्याह्नो दोहो यथा सदस्वं च पंचदश वानुष्टुभस्युस्तथैतदहः संपादयेत्पंचदशो
द्धृत्य शतस्य शतस्यैव तस्त्रश्वतस्त्र उद्धरति ताः पंच पंचाशदुद्धृता आथ्यतरे त्रिंशद्वात्रिंशद्वगी अथैषा स्तोमा
ऽक्षरानुष्टुबष्टाक्षरा गायत्रीवत्र्विंशस्तोम इत्येषा स्तोमाऽक्षरानुष्टुब्द्वात्रिंशी भवत्यथैषा पद्यानुष्टुक्क्रो
यत्येवोष्णिहस्य षट्पदानि विराजस्त्रीणि तानि नव बृहत्येव चत्वारि तानि त्रयोदश पाङ्क्तः पंच तान्यष्टादश त्रि
ष्टुभश्चत्वारि तानि द्वाविंशतिर्जगत्येवातिछंदसश्चाष्टौ तानि त्रिंशद्द्विपदायै द्वे तानि द्वात्रिंशदित्येषा पद्या ५८

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

नुष्टुब्द्वात्रिंशी न्नवत्यथैषा देवकानुष्टुबष्टौ वसव एकादश रुद्रा द्वादशादित्या इंद्रो द्वात्रिंश इत्येषा देवकानु
ष्टुब्द्वात्रिंशी न्नवत्यथ याः पंचपंचाशदुक्ताष्टउश्चत्वारिंशन्नाः पङ्‌क्‍यस्ततो याश्चत्वारिंशानडुधौश्च या याश्चतस्रोति
यंति तस्तनाः स एषा स्तोमा अंजसानुष्टुब्वै ते नौ धासे तेस्तानेरेत मिंद्रस्यात्मानं प्रत्यमद्रन्नि स्तरत्यैतस्या उ ए
व व्यस्तरेण छंदो मा स्तोम तश्च शास्त्र तश्च वर्द्धते य उ विवदतन्नमयः संन्नवति य एवं विदस्या युषः पुरस्तादेत
 मिंद्रस्यात्मानं प्रत्यमद्रन्नि संन्नवति तमेषा स्तोमा अंजसानुष्टुब्वै ते नौ धासे तेस्ताने: स सर्वैरासैः सर्वैः कामैः
सर्वेणान्नाद्येन सर्वेणामृतत्वेनाभितरति य एवं संपन्नं दशममहः शंसति तस्मादेवं संपन्नं दशममहः शंसे
दिति ॥ ३ ॥ अथ यद्घूर्द्धस्यातिरिक्तोक्तमुपयंति मन एव तत्स्त्रीलंति तत्सर्वं यज्ञैरनुशंसत्येषा ह्मिन सोमा त्रा
संस्थिते दशमेहनि पुरा पत्नीसंयाजेभ्य एतस्मिन्काले संप्रसर्पंति यज्ञिया वै पत्न्यो बहिर्वेदि ह्मिताइति वदंतः

संस्थितेषु पत्नीसंयाजेष्विति न्वेव संस्थितमत्राल्पका आशीर्व्यलोकः परिशिष्टो भवतीति तत्संप्रसृप्य सार्परा
ज्ञ्या ऋग्भिः स्तुवत इयं वै सार्पराज्ञीयं हि सर्पतो राज्ञ्यथो वाग्वै सार्पराज्ञी वाग्घि सर्पतो राज्ञ्यथो गौर्वै सार्परा
ज्ञी गौर्हि सर्पतो राज्ञ्यायं गौः पृश्निरक्रमीदित्येतं तृचं नांतरियात्तत्रो न्वियस्यानंतरित्यास्मा सुनृम्णं ध
त्त इत्यन्नं वै नृम्णमन्नमेवैतद्यजमाने दधाति वातापे हव्वनक्षत इतीडा उ वै वातापिः स हि वात
माप्नोत्याशीरा एष्यदित्यत्र परेत्याध्वर्युः सोऽनिरुक्ते गार्हपत्ये प्राजापत्ये द्वे आहुती जुहोति प्रजापतिर्वै गार्हप
त्य आहुतिसंस्थे उ वै स्तुतशस्त्रे समाप्ते स्तोत्रं समाप्तं शस्त्रं समाप्तं ब्रह्म वद्यमित्यथो अन्यो वापि कामं यज्ञेयु
रेथ यत्र ह्वयेयुरयं वै वनः प्रजापतेः प्रत्यक्षं तन्वस्ता होता वदेत् ॥ ४ ॥ अन्नादीवान्नपत्नीवेयं वा अन्नाद्य
सावन्नपत्नी नद्धाव कल्याणीवन्नद्धानस्तोमः कल्याणी तत्परावो निलयावा अन्नयावो निलयात तदायुर्नहे ५८

Takshashila Project

वइत्त्वयत्यपनयात्तन्मृत्युर्नह्येषबिभेतित्यनाष्ट्रावानाध्यावेयंवैपृथिव्यनाष्ट्रासोघोरनाध्यानाधृष्टावानाधृ
ष्यावायंवाअग्निरनाधृष्टोसावादित्योनाधृष्योऽर्वावाअश्वारव्यावाऽर्वातन्मनोश्वारव्यातत्संवत्सरोथासावेव
गृहपतिर्योसोतपत्येषहिगृहाणांपतिस्तस्यर्त्तवएवगृहाएषपतिरेषउएवदेवोपहतपाप्मोदधंग्वैवत्य
ध्वर्युरपिदधातिसदसोद्वारौवैवंशालायाः॥५अदुंबरीमन्वारभंतेऊर्ग्वान्नाद्यमुदुंबरऊर्जोन्नाद्यस्योपाप्त्य
उत्तमोपालीहोताऊर्वीतोन्तमोसानीथन्तमोदुन्नवतिवाग्यताःसंमील्यासतऽआनक्षत्राणोदर्शनाद्धावं
एतदाध्यायंतियद्दावंयमत्रासतऽआपीनांवाचमव्यासिक्तामंततरुध्नवामेतिमार्जालीयंनेतेननक्षत्रेषु
चक्षुर्विसृजंतेज्योतिर्वैनक्षत्राणिज्योतिरेवतदात्मन्दधतेतेपरयाद्वाराहविर्धानेप्रपद्यंतेथाध्वर्युरुत्तरस्यहविर्धा
नस्यकूबरीमभिपद्याहसत्रस्यर्द्धिंगायेतिगायतिसत्रस्यर्द्धिंतमत्रस्यर्द्धिमाप्नुवंतिसर्वेसाम्नोनिधनमुपयंति

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

नुवा८२

६०

प्रतिष्ठावैनिधनंप्रतिष्ठित्याएवतउत्तरस्यहविर्द्धानस्याधोक्षंसर्पंतींद्रीमतिछंदसंजपंतोतिछंदसैवतदक्ष
क्षंयजमानाःपाप्मानमपघ्नतेतन्वाउवयमुत्तरेणैवपरीमइतिहस्माहकौषीतकिर्यज्ञस्यानुसंचरंसप्रज्ञ
स्विन्योनंतर्हिताइतितेग्रेणहविर्द्धानेसमुपविश्यकामान्ध्यायंतेयकामान्नवंत्ययंनःकामःसमृध्यतामिति
सउद्देभ्यःकामःसमृद्ध्यतेयेबहुकामान्नवंतिहूर्भुवःस्वरित्येतास्तेव्याहृतीर्जपियुस्तेप्रांचउदंचउत्क्रम्यवा
यं नंविसृजंतेनेद्वाक्यराच्यमदितिसुब्रह्मण्यायैवावंविसृजंतेब्रह्मविसुब्रह्मण्याब्रह्मणैवतद्वावंविसृजंतेत
आग्नीध्रीयेसदहराज्ञासंविशंतितद्यथाराजानंवाराजमात्रंवाश्रांतंविक्रमप्रपादयेयुरेवमेवैतत्सोमंराजान
महरहर्हविर्द्धानाभ्यामुपावहृत्याग्नीध्रंप्रपादयंतितेनआग्नीध्रीयेसदहराज्ञासंविशंते॥ ८ अथयस्समूढं
दशारात्रमुपयंतिसर्वेषामेवकामानामाप्त्याअथयद्व्यूढमुपयंतिसर्वेषामेवछंदसामाप्त्याअथयद्व्यूढसे ६

Takshashila Project

मूर्द्ध्वा उपयंति द्विरात्रस्यैव नानावीर्यसमृद्ध्या उद्देवा यज्ञ आसं तानि छंदांस्यन्योन्यस्य स्थानमभिदिध्युः सर्वा
णि प्रथमानि स्थानं सर्वाणि मध्यमानि सर्वाण्युत्तमान्यथो सर्वाण्येवैत छंदांसि सर्वसवनानि करोति गाय
त्र प्रातःसवनः प्रथमस्याह्नस्त्रिष्टुम्माध्यंदिनो जगत्तृतीयसवनो जगत्प्रातःसवनो द्वितीयस्याह्नो गायत्रं मध्यं
न्दिनं त्रिष्टुप्तृतीयसवनं त्रिष्टुप्प्रातःसवनस्तृतीयस्याह्नो जगन्माध्यंदिनो गायत्रस्तृतीयसवनो गायत्रं प्रा
सवनं दशममहस्तत्समानाच्छंदसः समानं छंद उपसंगच्छंतेऽथ यद्दशममहरनुष्टुभमभिसंपादयंति वा
ग्वा एतदहर्वागनुष्टुब्वाच्येवैतद्वाचं प्रतिष्ठापयंति तमेतच्च माप्नुवंति ये दशममहरुपयंति ये दशममह
रुपयंति ॥७॥ ॥इति सप्तविंशोऽध्यायः॥ ॥ॐ प्रजापतिर्यज्ञं ससृजे तं सृष्टेन देवा ईजिरे तेन
ष्ट्वा सर्वान्कामानापुस्तस्यर्द्धेतराग्र्यमुपनिदधुर्य एते प्रैषाश्च निगदाश्चाथैतरेण यज्ञेन ऋषय ईजिरे ते द

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

विजिग्युरेस र्विणो वियज्ञेनयजामहैनविसर्वान्कामानाप्नुमह इति ते ह श्रेमुस्त एतान्प्रैषांश्च निगदांश्च ददृशुस्तैन
ह स प्रैषेण स निगदेनेष्ट्वा सर्वान्कामानापुरे तद्ध ते ह वा उ प्रैषाश्च निगदाश्च यद्ध श्रीर्यज्ञस्यानाशं तदेतिः
सर्वमाप्स्याम इति तानेतान्प्रैषानुप्रैषान्विश्वामित्रो ददर्शाथो पुरोलाशान्प्रैषान्थेतर ऋषय इतरांस्त्वद
दुः कस्मान्मित्रावरुण एव सर्वन्त्यः प्रेष्यतीत्येताद्ध वै देवताः प्रैषाणामाजिमीयुस्तान्मित्रावरुणाउ
ज्जयुस्तस्मान्मित्रावरुण एव सर्वन्त्यः प्रेष्यति स वि तिष्ठन्प्रेष्यति तिष्ठन्वै वीर्यवत्तमस्तिष्ठन्वै श्रुतवं
त्तमो वीर्यवतीमाश्रितां देवेषु वाचमुद्यासमिति॥१॥ ऋच ऋ इव प्रान्तोऽनुब्रूयात्तथा ह वर्षुकः पर्जन्यो भव
तीति ह स्माह कौषीतकिस्तद्ध स्म वै पुरासुररक्षांसि ह वींषि विंबध्नंते तत एतावामदेवोऽत्रिरूपा अपश्यद्देने
हैतानोऽध्वर इति तान्निर्हाग्निं परिणिन्युस्ततो वै तानि रक्षांसि नाष्ट्रा अपजघ्निरे जुषस्व सप्रथस्तममि

रापु नि: रा

ति॥ त्रिष्टुब्वतीमनिरूपामन्वाह॥ त्रिष्टुब्वतीमनिरूपां देवेषु वाचमुद्यासमिती॥मं नो यज्ञममृतेषु धेहीति विश्वामि
त्र॥ स्तोकाने वेतानिरग्नये स्वदय॥न्त्वे ताह वा उ तेषां पुरोनुवाक्या एता याज्या॥ स्तस्मादनिरूपास्तवं ति॥ विश्वामि
त्री॥ पुरोळाशाः स्विष्टकृतः पुरोनुवाक्यामन्वाह॥ तस्या उक्तं ब्राह्मणं॥ विश्वामित्रीरनुसवनं पुरोळाशानां पुरो
नुवाक्या अन्वाह॥ विश्वामित्रो ह्येतान्पुरोळाशा। प्रैषान्ददर्श॥ सलोमतायै॥ माधुच्छंदस्याव निरूपे द्विदेवत्या
नां॥ प्रथमस्य पुरोनुवाक्येऽन्वाह॥ मधुच्छंदा ह्येता द्विदेवत्य। प्रैषान्ददर्श॥ सलोमतायै॥ गार्त्समदीर्मैधाति
थीं वौत्तरयोरनिरूपेऽन्वाह॥ मेधातिथीः प्रातस्सवन उन्नीयमानेभ्योन्वाह॥ मेधातिथिर्ह प्रातःसवन इंद्रायसो
मं प्रोवाच॥ तावा आवत्यो हरिवत्योनवं ति॥ पुरोनुवाक्यारूपेण॥ तावा ऐंद्र्योनवं॥ ऐंद्रो हि यज्ञक्रतु॥ स्ता वै गायत्र्यो
नवंति॥ गायत्रं प्रातःसवनं॥ तावैनवान्वाह॥ नवन्नाच्चत्रचममसानुन्नयंति॥ २ षलु हैके प्रातस्सवन उन्नीयमा

Takshashila Project

नेष्ट्योन्वाहुः॥ स्वयमच्छावाकः सप्तमीं सप्तसप्तोत्तरयोः सवनयोः॥ सप्त वै प्रांच आसीना वषट्कुर्वंतीति वदंतस्त
द्वा आहुर्यथासूक्तमेवानुब्रूयाद्धौत्रे यै वेताः पुरोनुवाक्या भवंति॥ होत्रे यै वेता अश्रमसानमनुवमसमुन्नयं
न्तितस्माद्यथासूक्तमेवानुब्रूयाद॥ थ होत्राः संयजंति॥ तासामुक्तं ब्राह्मणं॥ मित्रं वयं हवामह इति मैत्राव
रुण्या मैत्रावरुणः॥ स्वयादेवतयायज्ञमुखस्यानवराध्यै॥ इंद्र त्वा वृषभं वयमिति ब्राह्मणाच्छंस्यैंद्रो
द्रियज्ञक्रतुः॥ मरुतो यस्य हि क्षय इति मारुत्या पोता॥ अत्र ह तर्हि इंद्रो मरुतः प्रपुवुस्तदेनानिंद्रः सोमपीथेन्वा
भेजे॥ तस्मात्स मारुत्या पोता प्रथमतश्चांततश्च यजत्य॥ अग्ने पत्नीरिहावह इत्याग्निपात्नीवत्या त्वष्टृमत्या नेष्टा प्र
थमतश्चांततश्च यजत्य॥ अग्निर्वै देवानां पात्नीवतो॥ नष्टुर्विजं॥ तस्मात्स आग्निपात्नीवत्या त्वष्टृमत्या नेष्टा प्र
थमतश्चांततश्च यजत्युक्षान्नाय वशान्नायेत्याग्नेय्याग्नीध्रो॥ अग्नीन्द्रः स समिंधे॥ तस्मात्स आग्नेय्याग्नीध्रः प्रथम ६२

ना

मं २

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

तस्मांतत स्त्रयजंत्यनुवषट्कुर्वंत्याहुतीनामेव शांत्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्या अथे[illegible]थ ह्रोऽरुच मसस्तस्योक्तं
ब्राह्मणं॥ ३ अथ यत्र ह तन्नानाने दिष्टो मानवो गिरः सूपद्व मीक्षो स एतामछावाकीयां ह्रोत्रां ददर्श स वा इ
डायामुपहूतायामाजगाम तस्मान्नन्नः प्रवृणुते स वा एतस्मात्सर्वस्माद वांतरदेशादाजगाम तस्मादेतस्यां
दिश्यासीनो छावाक उपह्वमिछते तं तदाहुः कस्मादछावाकाय पुरोलाशस्रुगलं परिहरंतीयल्लीकयुवोच
स्पतो न मिषीयानं दीक्षोपसमु ब्रह्मास संसद प्रसुतेछावाकीयां चकार तं ह्रोचुरस्मे वा इमं पुरा ब्रह्मनागं परि
हराम कस्मा एनं परिहरामेति ते ह्रोचुरस्मा एनं परिहरतेति तं तस्मे परि यद्हरन्स एष ब्रह्म नाग एवाथो इला
न्नाजो वा इतरे चमसास्तस्मादछावाकाय पुरोलाशस्रुगलं परिहरंति चमसा स्येवापरीलतायै॥ ४ आथेनम
ध्वर्युराह्राछावाक वदस्व यत्ते वाद्य मित्यछावाको पह्वमिछस्वेत्येवैनं तदाह्राछावो अग्निमवस इत्याग्नेयी

Takshashila Project
Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

५२ रर्चाह्याग्नेयंप्रातःसवनंतावाअनुष्टुब्नोनवंतिगायत्रीवैसायानुष्टुब्गायत्रमग्नेश्छंदस्तावेतिस्तोत्रवंतित्रि
वृद्वाअग्निरंगाराइंईमइत्यृक्तमातृयेतृतीयवचनेप्राणावननिगदमुपसंदधातियजमानहोतरध्वर्योग्नी
द्ब्रह्मन्पोतर्नेष्टरुतोपवक्तरितिप्रशास्तावाउपवक्तापिवाऋचाभ्युदितमुपवक्ताजनानामितीषेषयध्वमू
र्जोर्जयध्वमित्यन्नंवाइषमन्नमूर्ज्ञमन्नेनसमुत्तध्वमित्येवैनांस्तदाहनिवोजामयोजिहतान्यजामयइ
त तियुज्वजामियज्ञाजामिस्तहोनिजिहतामित्येवैनांस्तदाहतादतद्वाभ्युदितं॥प्रजामिमजामिंप्रमृणीहि
त्राज्ञ्नितिनिसपत्नायामनिबाधितासइतिनियतावःसपत्नाःसमरणइत्येवैनांस्तदाहजेषथाजीवंरीजे
षथाजीवर्याइतिसेनावाअजीवरीसेनयासेनांजयतेत्येवैनांस्तदाहब्रवद्धइंद्रःश्रणवद्धोअग्निरितिश्र
णोतुवइंद्रःश्रणोत्वग्निरित्याशिषमेवतद्वदतेप्रस्थायेंद्राग्निभ्यांसोमंवोचतोपोअस्मान्ब्राह्मणाब्राह्मणाह्व ६
आ

जते

यद्ध्वमिति॥ सर्वा वा एतदुपह्ववमिच्छंते॥ उपह्ववमयं ब्राह्मण इच्छतेति॥ अच्छावाको वाध्वर्युं राह तं होतरुपह्वयस्वेति॥
तं होतोपह्वयते स ह्येतेषां श्रेष्ठी भवति॥ यं वै श्रेष्ठ्युपह्वयते स उपहूत इति तस्माद्‌॥ ६॥ प्रत्यस्मै पिपीषत इ
त्यच्छावाक उन्नीयमानायान्वाह॥ तावेव तत्स्तोत्रं भवति॥ एष उ इयं वा इदं सर्वमस्यामेव सर्वस्याप्त्यै॥ ता वा अनुष्टुभो भ
वंति॥ संशंसायै बृहत्युत्तमा भवति॥ श्रीर्वै बृहती॥ श्रियामेव तदंततः प्रतितिष्ठति॥ प्रातर्यावभिरागतमित्यै
न्द्राग्न्या यजत्यैन्द्राग्नं ह्यस्योक्थं भवति॥ गायत्र्या गायत्रं प्रातःसवनं॥ मनु वषट्करोत्याहुतीनामेव शांत्या आहुती
नां प्रतिष्ठित्या॥ अनवानं प्रातःसवने यजेयुरिति ह स्माह पैंग्यः॥ प्राणैर्देवेभ्यो हविः प्रदास्यामह इत्यर्धर्चश इ
ति कौषीतकिरेतद्धि छंदसां पर्व यदर्धर्चः॥ पर्वश एव तद्देवेभ्यो हविः प्रयच्छंति॥ ७॥ अथात ऋतुप्रैषाणामेव
मीमांसा॥ क एवोद्गौ तान्नृतुप्रैषान्ददर्शेति मेधातिथिर्याज्याः काण्वो ह वा मेधातिथिस्तेन ततो मृत्युं पाप्मानमप

ते
डिघ्रातिसयइच्छेन्मृत्यंपाप्मानमपहन्यामित्यिताञ्निर्यजेत्॥८पुरुषोवैयज्ञस्तस्यवागेवाज्यंसावाएकेवत्
वतितस्मादेकदेवत्यमाज्यंशंसतिप्राणाःप्रउगंतेवाइमेबहुदेवाःप्राणास्तस्माद्बह्वोदेवताःप्रउगेशस्यंतेबा
हूमैत्रावरुणश्चाछावाकश्चतौवैद्विगुणौभवतस्तस्मात्तौप्रातःसवनेद्विदेवत्याःशंसतइयामववेनासेव
नीमध्यंब्राह्मणाछंसीतस्माद्ब्राह्मणाछंसीप्रातःसवनएकदेवत्याःशंसतिआत्मामध्यंदिनःसवाएकएवभव
तितस्मान्मध्यंदिनेहोत्राशंसिनएकदेवत्याःशंसतिहोतानिष्केवल्यमूरूमैत्रावरुणश्चाछावाकश्चतौ
वैद्विगुणौभवतस्तस्मात्तौतृतीयसवनेद्विदेवत्याःशंसतइदमेवशिश्नंमध्यंब्राह्मणाछंसीतस्माद्द्विरूपंजा
यतेस्त्रीचपुमांश्चतस्माद्ब्राह्मणाछंसीतृतीयसवनेद्विदेवत्याःशंसतिब्राह्मणाछंसीत्वयिष्ठाःशंसत्यात्मा
विब्राह्मणाछंसीतस्मादिदमात्मनोमध्यंस्थविष्ठं॥९अथयदावंतस्तोत्रियानुरूपावंतितत्प्रथमस्या ६८

ती

क्तो रूपं॥ विश्वामित्रो मैत्रावरुणस्य वाच्छावाकस्य वस्तोत्रियौ नवतौ॥ वासिष्ठो नवार्द्वौ पर्यासौ वं तावेवेत सदृशौ

ऊर्वंतस्तोत्रियं छस्वाश्वस्तोत्रियाननुरूपान्कुर्वंत्यहीनरूपतायाऽअहीनसंतत्याऽअदरेवतदक्तोनुरूपं ऊर्वंत्यह

र्वीक्तो नु रूपं तदाहुः कस्मात्स्तुतमनुशस्यते कस्मात्स्तोममतिशंसंतीति नद्दवेतत्स्तुतं नव तियन्नानुशस्यते न

सस्तोमो देवानाच्छंति यो नातिशस्यते तस्मात्स्तुतमनुशस्यते तस्मात्स्तोममतिशंसंति वऊ राद्दावानिशस्त्रा लि

पद्वावोवानुस्कानि वऊ प्र्यावि पशवो॥ यो वऊ ष्पादाः पशूनामवाप्त्यै एकाहिकाउरूयाद्यां प्रतिष्ठावा एकादः प्र

तिष्ठित्या एव वौनुवषट्ऊर्वंत्याकृतीनामेव शांत्याऽआकृतीनां प्रतिष्ठित्याऽआकृतीनां प्रतिष्ठित्यै॥ १० ॥ ॥

इत्यष्टाविंशोऽध्यायः॥ समाप्तः॥ ॥ॐ अथ यथाहतसर्वं च रोदेवायज्ञमतन्वततान्हार्बुदः काद्रवेयो म

थ्यंदिनउपोदास्यर्प्यो वावैका वैवियं दोशानुक्रियते ग्रावस्तोत्रियातां वोहंकरवाण्युपमाह्वयध्वमिति तदतथा

३ न पशवः ८

=स
५५ त्र्यावृद्वैस्तंहोपजुह्विरेसएतायावस्तोत्रियाऽअभिरूपाऽअपश्यत्तेनतवदंत्तुप्रवयंवदामेतिप्रवदन्तुप्राहुस्तेवदं
त्यथयत्रबृहद्बृहद्दितिबृहद्दृहदंतिमदिरेणमंदिनेतितत्रविश्वमुखासुभुवुषोमनीषामितिविमुंवन्तुतावे
चत्तुर्ईशानवंतिदन्द्रावागुलयश्चवारोयावाणएतदवतदन्तिसंपद्यंतेतावेऽजगत्योऽनवंतिऽजागताविया
वाणोथयत्रिष्टुन्नापरिदधातितिनोमाध्यंदिनेत्रिष्टुबुन्नासवेतिष्ठन्नन्निष्टोतितिछंतीवविग्रावाणःसवाउ
ऋीष्यापिनह्नासोन्निउष्टावंतस्माद्धाऽअप्येतर्हिउल्लीष्येयाहूोन्निष्टोत्यथोखल्वाहुरेवन्तुरियायससर्पऽआसंत
हृष्विजोविषमपीयासंसएताःपावमानीर्विषापवदनीरन्निउष्टावंतद्यत्पावमानीर्विषापवदनीरन्निष्टोतिय
ज्ञस्यैवशांत्यैयुजमानानोवन्तिषज्यायै॥१अथस्तुतेपवमानेदधिघर्मेणवरंत्यत्रकालाद्दिनवत्यथोसवन
स्यैवसरसतायैऽअथदृविष्पङ्क्त्यावरंतितस्याउक्तंब्राह्मणंवासिष्ठीर्मध्यंदिनउन्नीयमानेच्योन्वादृवसिष्ठो ६

हमध्यंदिन इंद्राय सोमं प्रोवाच ॥ तावाऽआवत्योहरिवत्योन्वंति ॥ पुरोनुवाक्यारूपं ॥ तावाएं द्यस्त्रिष्टुभोन्व
वंत्यैंद्रं हि त्रैष्टुभं माध्यंदिनं सवनं ॥ तावेदशान्वाह दशान्वाऽत्र नमसानुन्नयंत्य ॥१॥ थहोत्राः संयजंति ॥ तासामु
क्तं ब्राह्मणं ॥ मिंद्रा त्रि त्रिष्टुभिर्मध्यंदिने प्रस्थितानां यजंत्यैंद्रं हि त्रैष्टुभं माध्यंदिनं सवनं ॥१५॥ मनुवषट्कुर्वंत्या
हुतीनामवत्राण्या ऽआहुतीनां प्रतिष्ठित्याऽ अथेजाथहोरुवमसस्तस्योक्तं ब्राह्मणं ॥ हुतषु दाक्षिणेषु द
क्षिणानीयं ॥ तेनासामुक्तं ब्राह्मणं ॥ विश्वामित्रीं मरुत्वतीय यद्गस्य पुरोनुवाक्यामन्वाह ॥ तस्याउक्तं ब्राह्मणं ॥
२॥ वामदेव्यं मैत्रावरुणस्य पृष्ठं भवति ॥ शांतिर्वै न्नेषऽ वामदेव्यं शांतिरेवैषान्तेषऽं यज्ञे क्रियते ॥ नोधसं
ब्राह्मणाच्छंसिनः साह्वनिधनवद्भवति ॥ प्रतिष्ठा वै निधनं प्रतिष्ठित्या एव ॥ कालेयमच्छावाकस्य ॥ तद्वा ऐलं बृह
तीषु कुर्वंति ॥ पशवो वा इला पशवो बृहती ॥ बार्हताः पशवः पशूनामवाप्त्या ॥ अथेतान्साम प्रगाथांश्छंसंति ॥

घौं

तास्वेषां दोहऊर्न्ध्यायादनितं भवति पंचर्चे मैत्रावरुणस्य चाछावाकस्य चोक्थमुखे भवत एकादशर्चो पर्या
सौ भवंता वावेत स्मद्दृशोऊर्वता विश्वामित्रस्य च वामदेवस्य च मैत्रावरुणः शंसति वामदेवोऽस्य पर्यासो
भवति विश्वामित्रस्य च वसिष्ठस्य च ब्राह्मणाछंसी वासिष्ठोऽस्य पर्यासो भवति भरद्वाजस्य च विश्वामि
त्रस्य चाछावाको विश्वामित्रोऽस्य पर्यासो भवति ता वि चतुर्णामृषीणां शंसंत्या चतुरं वेदद्वंद्वं मिथुनं प्रजन
नं प्रजात्यै विश्वामित्रे मैत्रावरुणस्य च ब्राह्मणाछंसिनश्चोक्थमुखे भवतः पर्यासो छावाकस्य वाग्वे विश्वा
मित्रो वा एव तत्सर्वतो यज्ञं तन्वत इत्येतद्ब्राह्मणं प्रायणीयोदयनीययोरेकाहं चेद्भवति॥ ३ वामदे
व्यं मैत्रावरुणस्याहरहः शस्यं भवति शंसति विनेषडं वामदेव्यं शंसति रेवि षान्ने षड्जमदहरहर्यैदक्रिय
ते ऽ एतान्कद्वतः प्रगाथानहरहः शंसति को वै प्रजापतिः प्रजापतावेव तदहरहः प्रतितिष्ठंतो यंति ६६

Takshashila Project

थोऽशं तानि वा एतेऽहीनसूक्तान्यन्यान्यन्यान्युपयुंजाना यंति ।। तान्यावेतेः कद्वद्भिः प्रगाथैरहरहः श
मयंतो यंति ।।५।। यस्यैताः संयाज्यास्त्रिष्टुभ उक्थ्याः प्रतिपदोऽहरहः शस्यंते ।। बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब् ।। बलमेव तद्वीर्यमहरहः
प्रतितिष्ठंतो यंति ।।४।। यत्प्रजावदिंद्र विश्वाँ अमित्रानिति ।। सो कीर्त्ती मैत्रावरुणोऽपनुत्तवती पाप्मन एवापनुत्त्यै ।। य
दार्षेयसूक्तेन दार्षेय उक्थमुखीये इतरयोर्ब्राह्मणाते ब्रह्मयुजा युनज्म्युरुन्नो लोकमनु नेषि विद्वानित्युक्थ
मुखीये ।। ब्रह्मवत्युरुवत्यो ब्राह्मणाच्छंसिवेवतदुरुगाये चाहरहः प्रतितिष्ठंतो यंति ।।६।। अथैतानि शिल्पा
नि मध्यमेऽच्ह्न्यः शस्यंते ।। शिल्पवान्ह्येष मध्यमस्त्र्यहो भवति ।। विराजश्चाव मध्यमस्व चतुर्थेऽहन्विराजं द्विचतुर्थ
मेमहः ।। पंक्तयश्च महापंक्तयश्च पंचमेऽहन्यांतं के द्विपंचममहर ।।८।। तिछंदसः षष्ठेऽहन्नातिछंदसं द्विषष्ठमहर ।।९।।
थोऽष्टं छंवा एतद्यदन्यत्र वृहद्वात्येक्रियते ।। अथैवं तो वाऽत्र वृहद्वाद्यैष्टश्छानि शिल्पेष्वेव तदहरहः प्रतितिष्ठंतो

तउ अ

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

यंत्यथोऽंतरिक्षं वा एष मध्यमस्त्र्यहो ।। नारंभणं वा इदमंतरिक्षमप्रतिष्ठानं ।। शिल्पेष्वेव तदहः प्रतितिष्ठंतो
यंति ।। तानि वैऋचानि नवंति ।। त्रिवृद्धि शिल्पं ।। नृत्यं गीतं वादित्रमिति ।। ताष्वेव तदहः प्रतितिष्ठंतो यंति ।। मा
चिदन्यद्विशंसत मा त्वममा श्रमिमिष्प्रति ।। मिधातिथं मेत्रावरुणस्य ।। दशमेदहन्पृष्ठं नवति ।। न दितस्यघ्रा
ग्दश्वामादक्षो ।। वृहतीषु पृष्ठं ।। नवत्येकस्त्रावै श्रीश्रीर्वै वृहती ।। श्रियामेव तदं ततः प्रतितिष्ठंति ।। द्विपदाः
शास्त्वैकादिकानिशंसंति ।। प्रतिष्ठा वा एकादहः प्रतिष्ठा दशाममहः ।। प्रतिष्ठानीयं वै छंदो द्विपदाः ।। प्रतिष्ठि
त्या एव ।। पनोधसं ब्राह्मणाच्छंसिनः ।। तस्योक्तं ब्राह्मणं ।। गायत्रीषु ब्राह्मणाच्छंसिने प्रएयंति षष्ठेदन्नेव
तस्यैवाक्षो रूपेणाऽदीनरूपतायाऽदीनसंतत्या ।। अदीनान्सर्वान्कामानाप्नुम इति ।। नस्यत्र किंवन दीय
ते उदुब्रह्मा एयेरत श्रवस्येत्यहरहः पर्यासं शंसति ।। वोवा उदुब्रह्मीयमृत्उष्वेवतदहरहः प्रतितिष्ठंतो यं ६७

न्ति ताविषड्भवन्ति षड्वा ऋतव ऋतुष्वेव तदहः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति ॥ ६ ॥ कालेयमच्छावाकस्य तस्योक्तं ब्राह्मणं ब
ट्पदा स्वच्छावाकाय प्रणयन्ति षष्ठेहन् षष्ठस्यैवाह्नो रूपेणौन्नितष्ट्वेव दीधयामनीषामित्यहरहः पर्यासः प्रजा
पतिर्वा अग्निः तष्टीयं प्रजापतावेव तदहरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति तदनिरुक्तं भवत्यनिरुक्तो वै प्रजापतिः
प्रजापतावेव तदहरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति सा वा ऑकिव निरुक्तैक उ वै प्रजापतिः प्रजापतावेव तदहरहः
प्रतितिष्ठन्तो यन्ति तषामेतान्यच्युतानि भवन्ति पृष्ठं मैत्रावरुणस्य पर्यासावितरयोस्तास्वेव तदहरहः प्र
तितिष्ठन्तो यन्ति ॥ ७ ॥ दशार्चं भवन्ति दशेमे प्राणाः प्राणानेव तद्यज्ञे च यजमाने च दधति हिंस्कारादाज्या
णां मध्यंदिनात् षष्ठस्यैवाह्नः प्रत्युद्यमाय अथो संवत्सरो वै होता तं ऋतवो होत्राशंसिनस्तद्यदेतं समस्ता
ऋतव आख्यायन्ति ग्रीष्मो वर्षा हिमन्त इति तस्माद्धिंस्कारादाज्याणां मध्यंदिनात् अथो आत्मा वै होतांगानि से

Takshashila Project

त्राशंसिनस्तद्यद्द्विगुणान्यंगानि न्नवंति तस्माद्द्विशुक्ताद्धोत्राणां मध्यंदिने स्तोमातिशंसं प्रातःसवनेषु
शस्त्वाद्दीनसूक्तानि मध्यंदिनेषु शंसंति चतुर्विंशेऽभिजिति विषुवति विश्वजिति महाव्रतीयादन्नदीनोद्य
तान्यद्धान्यदीनसूक्तानि शस्त्रेकादिकानि शंसंति पराञ्चीनि वा एतान्यद्धान्यन्यावर्तीनि न्नवंति तद्यद
दीनसूक्तानि शस्त्रेकादिकानि शंसंति प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठित्या एव पंच पंच सूक्तानि मैत्रावरुणः शं
सति सर्वेषु छंदोमसु पशवो वा विछंदोमाः पांक्ताः पशवः पशूनामवाप्त्यै चत्वारि चत्वारि ब्राह्मणाछंसी वा
छावाकश्च पशवो विछंदोमाश्चतुष्टुप्या वै पशवोऽथो चतुष्पादाः पशूनामवाप्त्यै पंचाद्यावानिश्चयाराण
शावा वा उक्थानि पांक्ताः पशवः पशूनामवाप्त्या एकाहिकात्रक्थयाज्याः प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठित्या ए
वानुवषट्कुर्वंत्याहुतीनामेव शांत्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्यै ॥८ इति॥ शांखायनब्राह्मणे एकोनत्रिं २८
त्मा आहुतीनांप्रतिष्ठि १ कौषितकि

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

शोऽध्यायः समाप्तः ॥ ॥ॐ वसूनां वै प्रातःसवनं ॥ रुद्राणां माध्यंदिनं सवनमादित्यानां तृतीयसवनं ॥ त
द्यदादित्यग्रहेण तृतीयसवनं प्रतिपद्यते ॥ स्वायैवैतद्देवतया प्रतिपद्यते ॥ धीतरसं वा एतत्सवनं यत्तृती
यसवनमथैष सरसो ग्रहो यदादित्यग्रह ॥ स्तेनैवैतत्तृतीयसवनं सरसं करोति ॥ त्रिष्टुभमादित्यग्रहस्य
पुरोनुवाक्यामन्वाह ॥ तस्या उक्तं ब्राह्मणमथ स्तुते पवमाने पशुना चरंत्यत्र कालाद्धि नवत्यथो सवनस्यै
व सरसताया ॥ अथ हविष्पंक्त्या चरंति ॥ तस्या उक्तं ब्राह्मणं ॥ वामदेव्यास्तृतीयसवन उन्नीयमानेभ्यो न्वाह ॥
वामदेवो हि तृतीयसवनमिंद्राय सोमं प्रावावन्ता ॥ वा आवत्योद्दरिवत्योन्नवंति ॥ पुरोनुवाक्यारूपेण ॥ ता वा
ऐंद्रार्न्नवत्यस्त्रिष्टुभोन्नवंतीं द्रमेवैतदर्द्धभाजं सवनस्य करोति ॥ ताभिरन्वाह ॥ दध्नान्वा अन्नं च वमसानुन्नयं
ति यथा उ प्रायणं तथोदयनमथ आहुत्याः संयजंति तासामुक्तं ब्राह्मणं मंथस्वत्यो मद्वत्सः पीतवत्यो ज

Takshashila Project

६५ गत्यो याज्या॥ जागतं द्वितीयसवनं॥ महत्यो॥ मद्वद्वितीयसवनमनुवषट्कुर्वंत्या॥ कुंतीनामेव शौंत्या॥ आकुतीनां प्र
तिष्ठित्या॥ अथैलाथद्रो हवमस॥ स्तस्योक्तं ब्राह्मणं॥ मोपासनं॥ तृतीयसवनउपास्यंति॥ तेषामुक्तं ब्राह्मणं॥ मथ
सावित्रग्रहेणचरंति॥ तस्योक्तं ब्राह्मणं॥ त्रिष्टुभं सावित्रग्रहस्य पुरोनुवाक्यामन्वाह॥ तस्याउक्तं ब्राह्मणं॥ मथ य
दुक्थेशंसंतरेणानीत्याचीवतस्य यजति॥ तेन तोद्गातारमनुसमश्नुवाते॥१॥ ऐंद्राग्नान्युक्थ्योक्थानि भवंति
तेषामुक्तं ब्राह्मणं॥ मथैतान्यैंद्राणि जागतान्यहरहः शंसंति॥ पशवो वै जगती जागताः पशवः पशूनामे
वाप्त्यै॥ तान्यच्युतानि स्युरिति हैक आहुः सवनधरणानीति वदंतो॥ न्यान्यन्यानीति त्वेव स्थितं॥ मन्यदन्यद्ध्यह
रूपयंत्यथवारुणं बार्हस्पत्यं वैष्णवमिति शंसंति॥ जगती वा एतेषां छंदः॥ त्रिष्टुबिंद्रस्यैतद्यच्छंदसी विपरीते॥
द्विदेवत्यतायां॥ ऐंद्रावरुणमैंद्राबार्हस्पत्यमैंद्रावैष्णवमिति शंसंति॥ ग्रहानेवैतैरनुशंसंत्येवं ह्यस्य ग्रहा ६५

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

गृह्णीता भवंति ॥ २ चर्षणीधृतं मघवानमुक्थ्यमिति मैत्रावरुणस्तस्योक्तं ब्राह्मणं वासिष्ठो तृचः पर्यासो भव
ति वसिष्ठो हि तान्मैत्रावरुणीयायै तृतीयसवनं ददर्श तस्माद्वासिष्ठो तृचः पर्यासो भवति ककुप्सु मैत्रा
वरुणाय प्रणयंति तृतीयेऽहं स्तेनो सब्राह्मणाछंसिनो वशामैत्यथ चतुर्थेऽहन्स्वे स्वे छंदसि प्रणयंति स्वे स्व ए
व छंदसि प्रतितिष्ठंतो यंति गायत्रीषु मैत्रावरुणाय प्रणयंत्युष्णिक्षु ब्राह्मणाछंसिनेऽनुष्टुप्स्वच्छावाकायैतन्
नोत्तरितायेतास्त्वेषां चतुर्विश्वतुर्निरद्वारे छंदांस्यत्युद्यंति पंक्तिषु मैत्रावरुणाय प्रणयंति पंचमेऽहन्यां
तं हि पंचममहर्द्विपदासु षष्ठेऽहन्प्रणयंति द्विपदं हि षष्ठमहरथोऽश्रद्धंनद्धमुद्धंत्रापुत्रमिति सोमानि
रुवंत्यथो द्विपदा सह चराणि वैशील्यानि भवंति तस्मादत्र शील्यानि चास्यंते नेच्छिल्पेभ्यो गामेति ॥ ३ ना
नानेदिष्ठेनाचद्दोतारेतः सिंचति तान्मैत्रावरुणाय प्रयच्छति तस्मा वालखिल्यास्तिविकरोत्यथैता वालखि

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

१० व्या विहृताः शंसति पङ्क्तिः प्रथमे सूक्ते विहरति पर्वश एवैनं तत्संचरत्यर्धर्चशो द्वितीये द्वे वै पुरुषः कपले इत
एव तत्संदधात्यृचमृचं तृतीयेऽस्नामि वैनं तत्संचरति विपर्यस्येन्नाराशंसे तस्माद्विपर्यस्ता गर्भा जायंते ॥
६ ता दर्व्यै दूरोदरणं रोदं इति वायुर्वै ता दर्व्यः प्राणो वै वायुः प्राणमेवास्मिंस्तद्दधाति तं ब्राह्मणाछंसिने प्रय
च्छति तं स सुकीर्तिनायोनिनाप्रतिगृह्णाति जातमाप्येतं वृषाकपिं पङ्क्तिशंसं सन्यूंखं शंसत्यन्नं वै न्यूंखो
जात एवास्मिंस्तदन्नाद्यं प्रतितिष्ठत्यथैतत्कुंतापं यथाछंदसं शंसति सर्वेषामेव कामानामाप्त्यै नाराशं
सीरैभीः कारव्या इंद्रगाथा अन्ते छदः पारिक्षितीरेतशः प्रलापमित्येतशो ह वै मुनिर्यज्ञस्यायुरदर्शं स ह
पुत्रानुवाच पुत्रका यज्ञस्यायुरदर्शं तदभिलपिष्यामि मा मा दृप्तं मंध्वमिति ते तथेत्यूचुः स तद्धाभिललाप
तस्य दज्येष्ठः पुत्रोऽभिसृत्य मुखमपिजग्राहादृपत्पिता नः पितेति तं होवाचापनश्याधिक्का जाल्मास्तु पापि ष्ठां ते
न्ते ह भिर

प्रजां करोमि॥ य यद्धि मे ज्ञात्मं स्वं नान्यत्प्रदीप्यं॥ ज्ञातायुषं ग्रामकरिष्यं॥ सहस्रायुषं पुरुषमिति तस्मादे
तद्वायना आजानेयाः सं[illegible]तोऽस्त्र पूर्णो पापिष्ठाः॥ पित्रा द्विष्टा स्नात्त्वया देवतयास्वेन प्रजापतिना॥ ५॥ आ
दित्यांगिरसी रूपसंशंसत्यादित्याश्च ह वा अंगिरसश्चास्पर्द्धंत॥ वयं पूर्वस्वर्गं लोकमेष्याम इत्यादित्या
वयमित्यंगिरसः॥ तेंगिरस आदित्येभ्यः प्रजिघ्युः श्वः सुत्या नो याजयत न इति॥ तेषां ह्याग्निर्दूत आस त
आदित्या ऊचुः॥ अथास्माकमद्य सुत्या तेषां नस्त्वमेव होतासि॥ बृहस्पतिर्ब्रह्मायास्य उद्गाता घोर आंगिर
सोऽध्वर्युरिति॥ तान्न प्रत्याचचक्षिरे॥ तमेतानिः शिशिक्षुस्तदेता अग्निवदन्ति॥ ते श्वं श्वेतं दक्षिणा निन्युः॥ रेत
मेवयएषतपति॥ तत उद्ह आदित्यास्त्वरीयुः स्वरेतिद्य एवं वेद॥ ६॥ दिशां क्लृप्तीः शंसति॥ दिशो ह्यास्मै क
ल्पंते॥ जनकल्पाः शंसति॥ जनाह्यास्मै कल्पंते॥ प्रवल्हिकाः प्रतीराधान्नतीवादान्मदेवानस्याः सर्वा वाचो वदति

७१ तस्मात्पुरुषः सर्वा वाचो वद॥त्येके कामितरे पशव॥स्तावा अष्टौ न॥वंत्येतानि र्विदेवाः सर्वा अष्टीराश्नुवत॥

तथो एवैतद्यजमाना॥ एताभिरेव सर्वा अष्टीरश्नुव॥ते कपृन्नरः कपृथमुद्दधातनेयदूघावीरजगं त्तति

द्वे॥ तयातानानाछिपोन्नवे ति॥ तादशसंपद्यं॥ ते दशाक्षरा दशिनी विराट्॥ श्रीर्विरालन्नाद्यं॥ श्रियो विराजोन्ना

द्यस्योपाप्त्यै॥ ७ दाधिक्रीं॥ शंसति॥ वाग्वै दाधिक्री वाचमेवास्मिंस्तद्दधाति॥ पावमानीः शंसति॥ पवित्रं वै

पावमान्यः॥ पुनात्येवैनं॥ तत्समज्ञावाकायप्रयच्छति॥ तं स एव यामरुतावारयति॥ ज्ञातं न्स्तूं रवयतीन्पू

र्वमानकइवावे प्रथमं विवर्षश्चरति॥ तदेनममृताच्छंदसोमृतत्वाय प्रजनयति॥ तमृतवमाप्नुवंति

ये षष्ठमहरुपयंति॥ स्तोत्रियानुरूपौ॥ शस्त्वा वालखिल्याः शंसत्यात्मा वै स्तोत्रियानुरूपौ॥ प्राणा वा

लखिल्याः॥ अनंतर्हिता उ हेमे प्राणा॥ स्तदाहुः कस्माद्वालखिल्या इति॥ यद्वा उर्वरयोरसंभिन्नेत्तव ७१

रि७

Takshashila Project

ति॥ खिलमिति वै दा विवक्तं वै बालमात्रा उ हेमे प्राणा असंभिन्नाः॥ स्तद संभिन्नास्तस्माद्खिल्याः॥१८॥ ताद्धे
दूरोहणं रोहतीति तदुक्तं॥ गायत्रीषु ब्राह्मणाछंसिने प्रणयंति द्वितीयेऽहं॥ स्तेनो समामे त्रावरुणस्य वशामे
ते प्रमंहिष्ठाय बृहते बृहद्द्वय इति षष्ठेवंहि॥ स्तावधावन्मैत्रावरुणस्य॥ काक्षीदरहः पर्यासो नवति॥ इ
क्षोहेतदांगिरसो ब्राह्मणाछंसीयायेऽतृतीयाय सवनंददर्श॥ तस्मात्काक्षीदरहः पर्यासो नवत्यनुष्टु
ब्छावाकाय प्रणयंति तृतीयेऽहं॥ स्तेनो सब्राह्मणाछंसिनो वशामे॥ त्यूषु ऊ निवीयेन योदवाद्धे॥ हिस्ताव
धावद्ब्राह्मणाछंसिनः॥ एकाचोपनारद्वाजोहरहः पर्यासो नवति॥ नरद्वाजो हेतदछावाकीयायेऽतृतीय
सवनंददर्श॥ तस्मान्नारद्वाजो हरहः पर्यासो नवति॥ विष्णावविपर्यस्यत्यछावाकः॥ पर्यासावितरौ॥ द्विपर्या
सौ मैत्रावरुणस्य चैव ब्राह्मणाछंसी [illegible] कपर्यासोऽछावाकस्त यदच्युत पर्यासोऽछावाकः॥ प्रतिष्ठावाअछा

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

Takshashila Project

१२ वाकः प्रतिष्ठित्या एव ॥ ६ ॥ षट्त्रिंशतं मैत्रावरुणश्चतुर्विंशां शंसति चत्वारिंशतं ब्राह्मणाच्छंसी चतुश्
चत्वारिंशतमच्छावाकस्तद्विंशतिशतं विंशतिशतं वा ऋतोरहानि तदृतुमाप्नोत्यृतुना संवत्सरं ये च
संवत्सरे कामाः पंच पंच सूक्तानि मैत्रावरुणः शंसति सर्वेषु छंदोमेषु पशवो वै छंदोमाः पा
ङ्क्ताः पशवः पशूनामेवाप्त्यै चत्वारि सूक्तानि ब्राह्मणाच्छंसी शंसति प्रथमे छंदोमे पशवो वै छं
दोमाश्चतुष्टया वै पशवोऽथो चतुष्पादाः पशूनामेवाप्त्यै पंच पंचोत्तरयोः पशवो वै छंदोमाः
पाङ्क्ताः पशवः पशूनामेवाप्त्यै पंच सूक्तान्यच्छावाकः शंसति प्रथमे छंदोमे पशवो वै छंदोमाः पा
ङ्क्ताः पशवः पशूनामेवाप्त्यै षट् षळुत्तरयोः षड्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सरस्यैवाप्त्यै चतुरा
हावानि शंसत्यालि पशवो वा वा उक्थानि चतुष्टया वै पशवोऽथो चतुष्पादाः पशूनामेवाप्त्यै षष्ठ १२

Digitized by Vaidika Bharata/Suparna Trust, Maujpur, New Delhi.

बार्हतं मैत्रावरुणस्य पंचाहावं न्नवति पशवो वा उक्थानि पाङ्क्ताः पशवः पशूनामेवाप्त्यै एकाहिका उक्थ्या
न्याः प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठित्या एवानुवषट्कुर्वंत्याहुतीनामेव शांत्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्यै ॥ १० ॥ पंच
छंदांसि रात्रौ शंसंत्यनुष्टुभं गायत्रीमुष्णिहं त्रिष्टुभं जगतीमित्येतानि वै रात्रिश्छंदांसि पंचाहावा वा त्रिवी
ज्योयस्य वातिरिक्तो ऽनुष्टुभस्यातिग्रहो रात्रिश्छंदस श्छंदस एव तदाकृयंतं इति ह स्माह कौषीतकि
रन्ना मितायाः अथय तिरोअह्न्यवतीं त्रिष्टुभं माध्विनोक्थ्य दस्य पुरोनुवाक्यामन्वाह तिरोअह्न्यवा न्स्रे
षस्तिरोअह्न्याहि सोमान्नवंत्यथो बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्बलमेव तद्वीर्यं यजमाने दधाति वरुणाद्वावान्याशोर्यी
मस्यातिरिक्तो क्थानि न्नवंति पशवो वा उक्थानि वैउष्यावि पशवो थो वरुणघादाः पशूनामेवाप्त्यै दोत्र
पात्याः परिधानीयाः कुर्वंते इयं वेद्धोत्रं पृथिव्यस्यामदीनायामंततः प्रतिष्ठास्याम इत्यस्यामेव तद

दीनायामंततः प्रतितिष्ठंत्यथ यत्तिरोऽह्न्यवत्यस्त्रिष्टुभो याज्या भवंति तिरोऽह्न्या हि सोमा भवंत्यथो
बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्बलमेव तद्वीर्यं यजमाने दधत्यनुवषट्कृतं त्याहुतीनामेव शांत्या आहुतीनां प्रति
ष्ठित्या अथ यद्धारियोजनेन चरंति तस्योक्तं ब्राह्मणं त्रिष्टुभं हारियोजनस्य पुरोनुवाक्यामन्वाह तस्या
उक्तं ब्राह्मणमथ यददितिच्छ्रेषस्य पुरोनुवाक्यामन्वाह वीर्यं वा उसा छ्रेषा यो पुरोनुवाक्यो थो हि द्
पदेषु वि पुरोनुवाक्या भवंति सर्वेषु च प्रस्थितेषु तस्मादस्य पुरोनुवाक्यामन्वाहाथ यदति प्र
वस्माद्ध परमे वेतदहरन्विवदति परमे वेतदहरन्यास्त्यवसंतीति ह स्माह कौषीतकिः परमे
वैतदहरन्यास्त्यवसंतीति ह स्माह कौषीतकिः ॥११॥ श्री ॥ इति कौषीतकिब्राह्मणे त्रिंशोऽध्या
यः॥ समाप्तः॥ ॥ छ॥ श्रीः॥ ॥श्रीः॥ ॥ स्वस्ति संवत १६५८ वर्षे माघमासे शुक्लप
कौषितकि

Takshashila Project

द्वे ऐ तिथौ अद्येह श्रीवृद्धनगरवास्तव्य आभ्यंतर नागर ज्ञातीय व्यव त्रिविक्रम सुत आशाधरेण लि
खितमिति नंद्यं॥ ॥शुभं भवतु॥ कल्याणमस्तु॥ मंगलं भावदेश्वरी देहि विद्यां परमेश्वरि॥ ॥श्रीः
अज्ञानतो वा नमतिविभ्रमाद्वा यदर्थहीनं लिखितं मयात्र। तत्सर्वमार्यैः परिशोधनीयं कोपं न कुर्यात्
खलु लेखकस्य॥ ॥श्रीश्रीः॥ छ॥ श्रीः॥ तैलाद्रक्षेज्जलाद्रक्षेद्रक्षेच्छिथिलबंधनात्। परहस्तगता
न्नष्टं एवं वदति पुस्तका॥ गोपेश्वर नागरे छे जो वांचे तेने नेन मस्कार छे

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

॥अस्मिन् ब्राह्मणे सर्वसंख्या॥ अध्यायाः॥ ३०॥ खंडानि। २७६ ग्रंथसंख्या २८२८॥ तस्योक्तं ब्राह्मणं १३ तस्याउ
क्तं ब्राह्मणं १७ तासामुक्तं ब्राह्मणं ११ तेषामुक्तं ब्राह्मणं ६ तयोरुक्तं ब्राह्मणं तस्य तद् ब्राह्मणं २ तस्येत्युक्तं १ तद् ब्राह्म
इत्येतद् ब्राह्मणं १ १० ५ णं १७

॥ षोस्कृशत्रश्च ऋत्विजनामत्तिरव्यते॥ होता॥ मैत्रावरुण॥ अच्छावाक॥

॥ ग्नावस्तुत॥ ब्रह्मा॥ ब्राह्मणाछंसी॥ पोता॥ आग्नीध्र॥ उद्गाता॥ प्र

॥ स्तोता॥ प्रतिहर्त्ता॥ सुब्रह्मण्य॥ अध्वर्युः॥ प्रतिप्रस्थाता॥ नेष्टा॥

॥ उन्नेता॥ १६॥

॥ षड्गुरुः स्वामिनोपं च द्विमते द्विगुणो रिपुः॥ श्रीकारस्तत्र यो मित्रो

एकैवं पुत्र भार्ययोः॥ १॥

॥ श्रुतिषु वेदेषु राचारो रं ३ पंडितावादिनौ॥

असमर्थो गृहकार्ये च समर्थो गृहमं

जनं॥ ९